

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ:ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΑΓΟΡΑ

**ΒΑΛΛΗ ΜΑΡΙΑΝΝΑ (Α.Μ. 6857)
ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ(Α.Μ.6922)**

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ

ΤΟΠΟΣ-ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ:ΠΑΤΡΑ 4/11/2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα.....	2
Περίληψη.....	5
Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1 ^ο - Η Ελληνική Γεωργία	8
1.1. Ορισμός Γεωργίας.....	8
1.2. Τομείς Παραγωγής Ελληνικής Οικονομίας.....	8
1.3. Η σημαντικότητα της Ελληνικής Γεωργίας στην απασχόληση.....	9
1.4. Η συσχέτιση της Ελληνικής Γεωργίας με τους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας.....	10
1.5. Η σημασία της γεωργίας για την Ελλάδα.....	14
1.6. Αγροτικά προϊόντα.....	16
1.7. Μορφές και είδη καλλιέργειας.....	16
1.7.1. Δημητριακά.....	17
1.7.2. Τα όσπρια.....	18
1.7.3. Ο καπνός	18
1.7.4. Το βαμβάκι	19
1.7.5. Τα ζαχαρότευτλα	19
1.7.6. Τα εσπεριδοειδή.....	20
1.7.7. Τα οπωροφόρα	20
1.7.8. Η ελιά	21
1.7.9. Τα αμπελοειδή.....	22
1.7.10. Τα κηπευτικά.....	22
1.8. Οι παράγοντες που επιδρούν στις αγροτικές καλλιέργειες.....	23
1.8.1. Το κλίμα	24
1.8.2. Ποιότητα Εδάφους.....	26
1.8.3. Εκμηχάνιση - εκσυγχρονισμός	26
1.8.4. Επαγγελματική εκπαίδευση των αγροτών.....	27
Κεφάλαιο 2 ^ο – Η πορεία της ελληνικής γεωργίας και οι παράγοντες που την επηρεάζουν.....	29
2.1. Εξέλιξη ελληνικής γεωργίας την δεκαετία του ‘70	29
2.2. Εξέλιξη ελληνικής γεωργίας την δεκαετία του ‘80	30
2.3. Η εξέλιξη της γεωργίας μετά την ένταξη στην ΕΕ	30
2.4. Εξέλιξη ελληνικής γεωργίας την δεκαετία του ‘90	32
2.5. Εξέλιξη ελληνικής γεωργίας στις μέρες μας.....	36
2.5.1. Τεχνολογικές αλλαγές.....	36
2.5.1.1. Κοινωνία της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών	36
2.5.1.2. Βιοτεχνολογία	36
2.5.2. Οικονομικές εξελίξεις.....	37

2.5.2.1. Η Ραγδαία Ανάπτυξη του Τριτογενή Τομέα της Οικονομίας	37
2.5.2.2. Διάρθρωση της Απασχόλησης στον Πρωτογενή Τομέα	37
2.5.2.3. Η Διάκριση ανάμεσα στις «Αστικές Περιοχές» και στην «Υπαιθρο Χώρα» ξεθωριάζει	38
2.5.3. Φυσικοί πόροι και αειφόρος ανάπτυξη.....	38
2.5.3.1. Βιοποικιλότητα	39
2.5.3.2. Κλιματολογικές Αλλαγές	39
2.5.4. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές τάσεις.....	39
2.5.4.1 Παγκοσμιοποίηση.....	39
2.5.4.2. Απελευθέρωση του Εμπορίου.....	40
2.5.4.3. Αναθεωρήσεις της Πολιτικής της ΕΕ για την Γεωργία	41
Κεφάλαιο 3 ^ο – Η επιρροή της ελληνικής γεωργίας από παγκόσμιες τάσεις και εξελίξεις	42
3.1. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και τα αγροτικά προϊόντα.....	42
3.2. Η πορεία της παγκόσμιας γεωργίας	46
3.2.1. Λατινική Αμερική και Καραϊβική	46
3.2.2. Οι χώρες της Ασίας και του Ειρηνικού	49
3.2.3. Οι χώρες της Άπω Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής.....	50
3.2.4. Οι υπόλοιπες χώρες της Αφρικής.....	52
3.2.5. Οι ανεπτυγμένες εμπορικά χώρες (ΗΠΑ, Ιαπωνία, Καναδάς, Αυστραλία, ΕΕ).....	54
3.2.6. Οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.....	56
3.3. Η πορεία της ευρωπαϊκής γεωργίας.	58
3.3.1. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική.....	58
3.3.2. Λόγοι ύπαρξης μιας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.....	60
3.3.3. Στόχοι και αρχές της ΚΑΠ.....	61
3.3.4. Η εξέλιξη της ΚΑΠ μέχρι το 1992.....	63
3.3.5. Η αναθεώρηση της ΚΑΠ του 1992	66
3.3.6. Agenda 2000.....	68
3.3.7. Η αναθεώρηση της ΚΑΠ του 2003	70
3.3.8. Οι λόγοι της αναθεώρησης.....	72
3.3.9. Οι βασικοί άξονες λειτουργίας της νέας ΚΑΠ.....	73
3.3.9.1. Απευθείας πληρωμή των παραγωγών.....	73
3.3.9.2. Ενιαία Ενίσχυση.....	73
3.3.9.3. Σύστημα μερικής αποσύνδεσης.....	73
3.3.9.4. Ειδικές ενισχύσεις.....	74
3.3.9.5. Ατομικά δικαιώματα.....	74
3.3.9.6. Διαφοροποίηση.....	75
3.3.9.7. Πολλαπλή Συμμόρφωση.....	75
3.3.9.8. Εθνικό Απόθεμα.....	76

3.3.9.9. Σύστημα παροχής συμβουλών	77
3.3.10. Αξιολόγηση της νέας ΚΑΠ	77
3.3.11. Επιπτώσεις της νέας ΚΑΠ στην Ελλάδα.....	80
3.3.11.1. Εισόδημα των αγροτών	82
3.3.11.2. Διαρθρωτική προσαρμογή	82
3.3.11.3. Αξία της αγροτικής παραγωγής	83
Κεφάλαιο 4ο - Τα οικονομικά στοιχεία της ελληνικής και παγκόσμιας γεωργίας	85
4.1. Η Ελλάδα και η ευρωπαϊκή αγορά	85
4.1.1. Η Ελλάδα και το ενδοκοινοτικό εμπόριο.....	85
4.1.2. Η διεύρυνση της ΕΕ και οι οικονομικές επιπτώσεις της στον αγροτικό τομέα.....	87
4.2. Η Ελλάδα και η διεθνής αγορά	95
4.2.1. Εμπορικό Αγροτικό Ισοζύγιο.....	95
4.2.1.1. Περίοδος 1990-1999	95
4.2.1.2. Περίοδος 2000-2006	98
4.2.1.3. Αγροτικό ισοζύγιο 2004.....	100
4.2.1.4. Αγροτικό ισοζύγιο 2007 -08	102
4.2.2. Οι εξαγωγές της Ελλάδος.....	104
Κεφάλαιο 5 ^ο - Ανάλυση της αποτελεσματικότητας της Ελληνικής Γεωργίας 106	
5.1. S.w.o.t. analysis της Ελληνικής Γεωργίας	106
5.2. Σχέδιο αγροτικής ανάπτυξης	107
5.3. Ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας και ευρωπαϊκό περιβάλλον	109
5.4. Ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας και παγκόσμιο περιβάλλον	114
Κεφάλαιο 6 ^ο - Συμπεράσματα, προτάσεις και στρατηγικές	117
6.1. Συμπεράσματα	117
6.2. Ανάπτυξη μιας γεωργίας πλήρους και μερικής απασχόλησης	119
6.3. Αντιμετώπιση των προκλήσεων της νέας τεχνολογίας	121
6.4. Μεγιστοποίηση της συμβολής του αγροδιατροφικού τομέα στην ανάπτυξη της γεωργίας	121
6.5. Όραμα για τον αγροτικό τομέα	124
6.5.1. Η δημιουργία και διατήρηση ενός δυναμικού και ανταγωνιστικού αγροδιατροφικού τομέα	124
6.5.2. Διατήρηση του κατά το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού αγροτικών νοικοκυριών στην ύπαιθρο	124
Βιβλιογραφία	128

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία εξετάζεται η **ελληνική γεωργία στην κοινοτική και διεθνή αγορά**. Μελετούνται κατά αρχάς όλοι οι παράγοντες που επηρεάζουν την ελληνική γεωργία σε κάθε επίπεδο. Δηλαδή γίνεται ανάλυση των παραγόντων σε παγκόσμιο επίπεδο, πχ Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, πχ Κοινή Αγροτική Πολιτική αλλά και σε εθνικό επίπεδο. Ακόμη εστιάζουμε στα οικονομικά στοιχεία και της Ελλάδας αλλά και των υπολοίπων χωρών και από αυτά βγάζουμε χρήσιμα συμπεράσματα για την ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας. Τέλος καταλήγουμε με μια σύνοψη των συμπερασμάτων της εργασίας και κάνουμε προτάσεις για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι κοινά αποδεκτό στις μέρες μας ότι ο αγροτικός τομέας δεν συμβάλλει μόνο στην ανάπτυξη μιας χώρας, στην ενίσχυση της απασχόλησης και στην αύξηση του εισοδήματος ενός τμήματος του πληθυσμού της, αλλά αποτελεί ταυτόχρονα και ένα βασικό πυλώνα της οικονομίας της σε μακροχρόνιο επίπεδο.

Η σημαντικότητα του πρωτογενούς τομέα της οικονομίας είναι και ο λόγος εκπόνησης της παρούσας εργασίας. Θα ασχοληθούμε λοιπόν με την **ελληνική γεωργία στην κοινοτική και διεθνή αγορά**.

Θα εξετάσουμε την αλληλεξάρτηση της ελληνικής γεωργίας με την ευρωπαϊκή αλλά και παγκόσμια αγορά. Τις διαδικασίες με τις οποίες τα αγροτικά προϊόντα που παράγονται στην Ελλάδα προωθούνται και καταναλώνονται στο εσωτερικό της Ελλάδος αλλά και σε άλλες χώρες εντός και εκτός της ΕΕ. Την εξάρτηση της Ελλάδας από τις εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων και το ποσοστό συμμετοχής των αγροτικών προϊόντων στις ελληνικές εξαγωγές αγαθών σε σχέση με τις παγκόσμιες και τις αντίστοιχες εξαγωγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Για να αποσαφηνίσουμε καλύτερα τη δομή της εργασίας αλλά και τους λόγους συγγραφής της κάθε ενότητας, αρκεί να αναφέρουμε τα βήματα συγγραφής που θα ακολουθήσουμε.

Πιο συγκεκριμένα στο **κεφάλαιο 1** θα ξεκινήσουμε αρχικά με την ανάλυση της κατάστασης της ελληνικής γεωργίας, τους παράγοντες που την επηρεάζουν, τους παραγωγικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας και τη μεταξύ τους συσχέτιση.

Στο **κεφάλαιο 2** θα ασχοληθούμε με τη διαχρονική εξέλιξη της ελληνικής γεωργίας. Σκοπός αυτής της ανάλυσης είναι μελετώντας ιστορικά την πορεία της ελληνικής γεωργίας να μπορέσουμε να αποκομίσουμε χρήσιμα συμπεράσματα για τα διαχρονικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα ούτως ώστε με κριτική σκέψη να μπορέσουμε να καταλήξουμε σε συγκεκριμένες προτάσεις.

Στο **κεφάλαιο 3** θα παρουσιάσουμε τις παγκόσμιες τάσεις στον αγροτικό τομέα και πιο συγκεκριμένα τι ισχύει με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Είναι γεγονός ότι για να εξετάσεις τον τρόπο λειτουργίας, τις επιδόσεις και αποτελέσματα της αγροτικής οικονομίας της Ελλάδας είναι επιβεβλημένο να μελετήσεις τους εξωτερικούς παράγοντες που τη συνδιαμορφώνουν. Σε ένα παγκόσμιο περιβάλλον η ελληνική γεωργία αποτελεί μια μόνο συνιστώσα του παγκόσμιου πρωτογενούς τομέα. Η ελληνική γεωργία όμως δεν αποτελεί μόνο κομμάτι της παγκόσμιας γεωργίας αλλά και της ευρωπαϊκής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση πιο συγκεκριμένα, βάση διακρατικών συμφωνιών μιας και η Ελλάδα αποτελεί μέλος της επηρεάζει ίσως σε μεγαλύτερο βαθμό την ελληνική γεωργία από ότι η παγκόσμια. Για το λόγο αυτό στο ίδιο κεφάλαιο θα αναλύσουμε και την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), τους στόχους της, τους άξονες λειτουργίας της και τις αναθεωρήσεις που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια για τη βελτίωση της ευρωπαϊκής αγροτικής γεωργίας

Στο **κεφάλαιο 4** θα γίνει ακριβώς μια αντίστοιχη μελέτη με το προηγούμενο κεφάλαιο, μόνο που ενώ στο προηγούμενο θα ασχοληθούμε με το θεσμικό πλαίσιο, σε αυτό θα ασχοληθούμε καθαρά με τα οικονομικά στοιχεία που αφορούν την Ελλάδα, την ΕΕ αλλά και την παγκόσμια αγορά. Ειδικότερα θα εξετάσουμε το ενδοκοινοτικό εμπόριο με την ΕΕ, καθώς και το εμπορικό ισοζύγιο και τις εξαγωγές της Ελλάδος παγκοσμίως διαχρονικά.

Στο **κεφάλαιο 5** θα αναλύσουμε την αποτελεσματικότητα της Ελληνικής Γεωργίας κάνοντας μια καταγραφή των πλεονεκτημάτων, αδυναμιών, ευκαιριών και απειλών που αυτή υφίσταται. Θα εξετάσουμε το σχέδιο αγροτικής ανάπτυξης της ελληνικής πολιτείας και συνοψίζοντας τα αποτελέσματα της όλης μας έρευνας θα καταγράψουμε την ανταγωνιστικότητα και σε ευρωπαϊκό αλλά και σε παγκόσμιο περιβάλλον

Τέλος στο **Κεφάλαιο 6** θα συγκεντρώσουμε όλα τα συμπεράσματα που θα προκύψουν από όλη την εργασία και θα κάνουμε συγκεκριμένες προτάσεις για στρατηγικές που θα βοηθήσουν μελλοντικά την πορεία της ελληνικής γεωργίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

1.1. Ορισμός Γεωργίας

Γεωργία είναι ο τομέας της οικονομίας, ο οποίος περιλαμβάνει τις δραστηριότητες των κλάδων οι οποίοι αποσκοπούν στην παραγωγή των γεωργικών προϊόντων, όπως αυτά ορίζονται στο άρθρο 22 του Ν. 992/1979 « Περί οργανώσεως των διοικητικών υπηρεσιών δια την εφαρμογή της Συνθήκης Προσχωρήσεως (πλην των τοιούτων της θαλάσσιας αλιείας και των δασών) »¹

1.2. Τομείς Παραγωγής Ελληνικής Οικονομίας

Τα προϊόντα της γης, δηλαδή τα γεωργικά προϊόντα, τα κτηνοτροφικά, τα δασικά, τα αλιευτικά και ο ορυκτός πλούτος, εφόσον δεν έχουν υποστεί δευτερογενή επεξεργασία από τον άνθρωπο, χαρακτηρίζονται με τον όρο πρωτογενής παραγωγή. Όταν όμως τα προϊόντα αυτά έχουν υποστεί μεταποίηση μιλάμε για δευτερογενή παράγωγή. Τέλος, σαν τριτογενής παραγωγή, καθορίζεται η κάθε μορφής παροχή υπηρεσιών από τον άνθρωπο, όπως π.χ. το εμπόριο, οι μεταφορές, η ναυτιλία και άλλα. Το σύνολο της πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς παραγωγής μιας χώρας αποτελεί την εθνική παραγωγή της. Πιο συγκεκριμένα²

1. Ο Πρωτογενής Τομέας περιλαμβάνει

- Φυτική Παραγωγή
- Ζωική Παραγωγή
- Κτηνιατρική
- Αλιεία
- Δασοκομία - Δασοπονία
- Έγχειες Βελτιώσεις
- Βιολογική Γεωργία

¹ www.minagric.gr/greek

² <http://www.mnec.gr/el>

- Μεταποίηση-Τυποποίηση
1. Ο Δευτερογενής Τομέας περιλαμβάνει
 - Ενέργεια
 - Μεταποίηση
 - Οικοδόμηση - Κατασκευές
 - Ορυχεία - Μεταλλεία
 2. Ο Τριτογενής Τομέας περιλαμβάνει
 - Διανεμητικό Εμπόριο
 - Επικοινωνίες
 - Λοιπές Υπηρεσίες
 - Μεταφορές
 - Τουρισμός

1.3. Η σημαντικότητα της Ελληνικής Γεωργίας στην απασχόληση

Η σημαντικότητα της ελληνικής γεωργίας στην απασχόληση είναι καίριας σημασίας. Το ποσοστό απασχόλησης στον Α'γενή τομέα και ειδικότερα στη γεωργία αγγίζει το 20%. Ως συνέπεια αυτής της συγκέντρωσης μεγάλου ποσοστού στη γεωργία είναι η μικρότερη ποσοστιαία συμμετοχή της απασχόλησης στους δύο άλλους τομείς της οικονομίας. Στο Β'γενή τομέα απασχολείται το 22% στο σύνολο χώρας και στο τριτογενή το 58% για το σύνολο χώρας. Η κατάσταση αυτή ισχύει και κατά την ανάλυση της απασχόλησης κατά φύλο, δηλαδή και για τα δύο φύλα παρατηρούνται παρόμοιες διαφορές στη διάρθρωση της απασχόλησης της περιφέρειας, σε σχέση με το σύνολο χώρας. Τα αναλυτικά στοιχεία περιγράφονται από τον παρακάτω πίνακα³

³ Pezaros, Pavlos D. (1995): "The agricultural situation in Greece and the Common Agricultural Policy", in MEDIT, Rivista di Economia, Agricoltura e Ambiente, M.A.I.Bari (I), Anno 6, No 3, Sept. 1995, pp. 38

Πίνακας 1. Διάρθρωση της απασχόλησης κατά φύλο και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

	Σύνολο	Αρένες	Θήλεις
Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας			
Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα, Δασοκομία	19,5%	17,4%	23,0%
Αλιεία	0,4%	0,5%	0,1%
Ορυχεία και Λατομεία	0,4%	0,7%	0,0%
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	14,5%	15,6%	12,6%
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος φυσικού αερίου & νερού	1,1%	1,4%	0,5%
Κατασκευές	6,5%	10,1%	0,2%
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο	16,7%	16,7%	16,6%
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	6,0%	5,4%	6,9%
Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	6,4%	8,8%	2,3%
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	2,5%	2,2%	3,1%
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκμισθώσεις & επιχειρηματική δραστηριότητα	4,2%	4,0%	4,5%
Δημόσια Διοίκηση, άμυνα & υποχρεωτική ασφάλιση	7,2%	7,7%	6,4%
Εκπαίδευση	6,0%	3,6%	10,1%
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	4,4%	2,7%	7,4%
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	3,3%	3,2%	3,4%
Οικιακό προσωπικό σε ιδιωτικά νοικοκυριά	1,1%	0,2%	2,7%
Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0,0%	0,0%	0,0%

Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 2007

1.4. Η συσχέτιση της Ελληνικής Γεωργίας με τους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας

Με βάση τους πίνακες εισροών - εκροών από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος για τα έτη 2005, 2006 και 2007 θελήσαμε να δούμε πρώτα τις διακλαδικές σχέσεις σε μια συγκεντρωτική ταξινόμηση των κλάδων. Έτσι συμπύξαμε τους διαθέσιμους πίνακες σε 15 κλάδους. Στον

παρακάτω πίνακα περιγράφονται αναλυτικά οι 15 κλάδοι Οικονομικών Δραστηριοτήτων⁴.

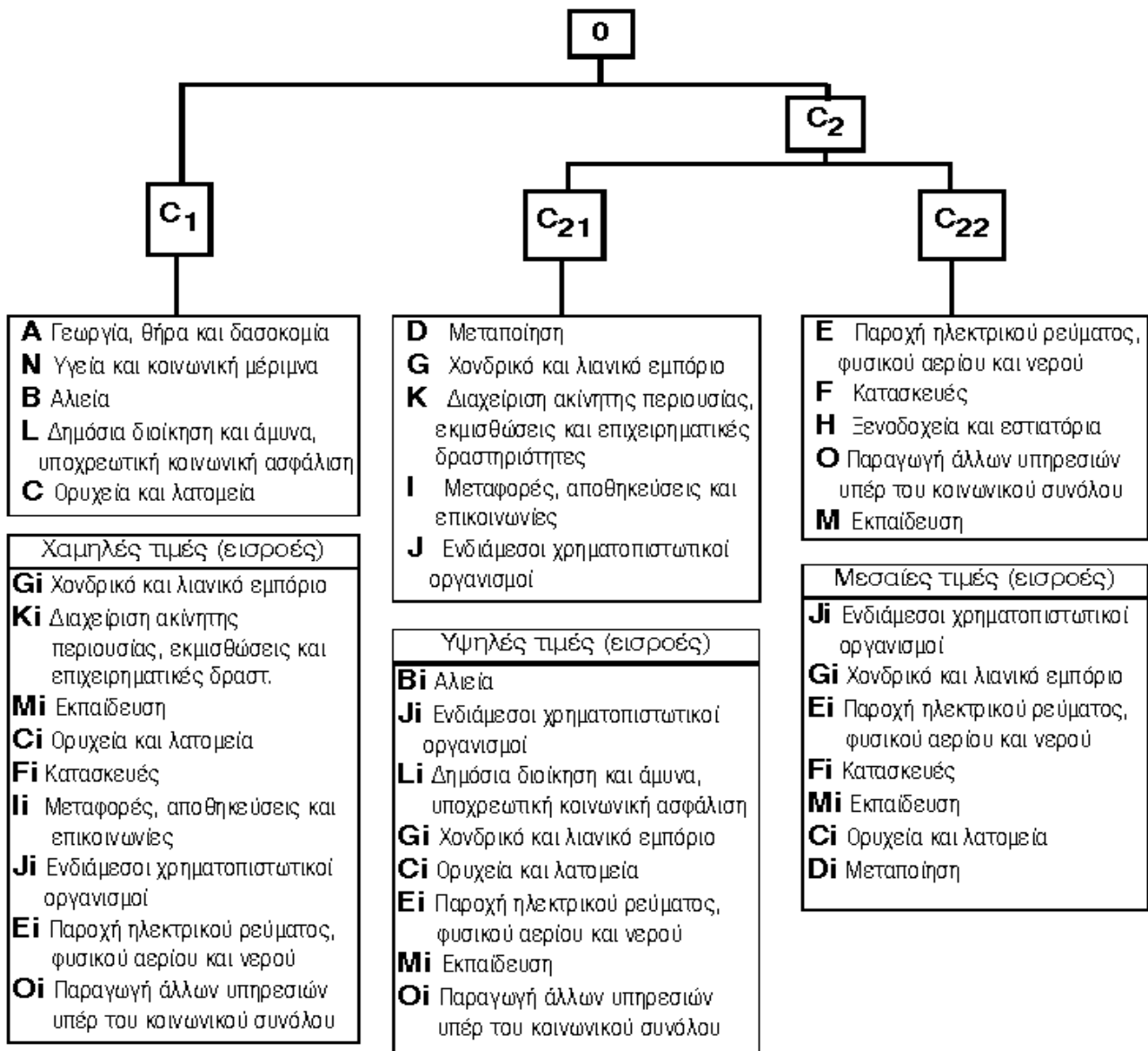
Πίνακας 2. Περιγραφή συνεπτυγμένων κλάδων οικονομικής δραστηριότητας.

Κλάδοι	Περιγραφή
A	Προϊόντα γεωργίας, θήρας και δασοκομίας
B	Αλιεύματα
C	Μεταλλεία – Λατομεία
D	Κλάδοι Μεταποίησης
E	Ηλεκτρική ενέργεια, φυσικό αέριο και νερό
F	Κατασκευαστικές εργασίες
G	Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου
H	Υπηρεσίες ξενοδοχείων και εστιατορίων
I	Υπηρεσίες μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών
J	Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης
K	Υπηρεσίες ακινήτων - ενοικίασης και επιχειρηματικές υπηρεσίες
L	Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης, άμυνας και κοινωνικής ασφάλισης
M	Υπηρεσίες εκπαίδευσης
N	Υγειονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες
O	Άλλες υπηρεσίες υπέρ του κοινωνικού συνόλου

Τους συγκεκριμένους κλάδους μπορούμε να τους διαχωρίσουμε σε τρεις ομάδες ανάλογα με τις άμεσες εισροές προς τρίτους κλάδους. Ο διαχωρισμός αυτός φαίνεται στο παρακάτω σχήμα

⁴ Τζήμος Χ., Παπαδημητρίου Γ., ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο. Πρακτικά 17ου Πανελληνίου Συνεδρίου Στατιστικής (2004), σελ. 423 - 430

Σχήμα 1. Ιεραρχική Ταξινόμηση Άμεσων Εισροών

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Από αυτή την Ιεραρχική Ταξινόμηση παρατηρούμε την **ομάδα C1** που περιλαμβάνει τους κλάδους του πρωτογενή τομέα A: Γεωργία – Δάση και B: Αλιεία, C: Λατομεία - Μεταλλεία και τις Υπηρεσίες κυρίως δημόσιου τομέα (L: Ασφάλεια Άμυνα και N: Νοσοκομεία). Οι κλάδοι αυτοί βλέπουμε πως επηρεάζουν ελάχιστα το συνολικό παραγωγικό σύστημα της Ελληνικής

Οικονομίας διότι χαρακτηρίζονται από χαμηλές διακλαδικές άμεσες εισροές. Διαπιστώνουμε δε απουσία ενδοκλαδικών σχέσεων⁵.

Όλοι οι υπόλοιποι κλάδοι διαχωρίζονται σε δύο ομάδες C21 και C22.

Η **ομάδα C21** περιλαμβάνει τους κλάδους: D: Μεταποίηση, K: Διαχείριση ακινήτων και επιχειρηματικές δραστηριότητες G: Εμπόριο, I: Μεταφορές και J: Υπηρεσίες Χρηματοπιστωτικών οργανισμών. Είναι οι πιο σημαντικοί κλάδοι της Ελληνικής Οικονομίας διότι χαρακτηρίζονται από υψηλές ενδοκλαδικές και διακλαδικές άμεσες εισροές από όλους τους υπόλοιπους κλάδους αλλά κυρίως από τους κλάδους: B: Αλιεία, C: Ορυχεία – Μεταλλεία, G: Εμπόριο, E: Ενέργεια και από διάφορες υπηρεσίες όπως (J: Χρηματοπιστωτικές, L: Δημόσιας Διοίκησης, M: Εκπαίδευσης και O: Υπηρεσίες Κοινωνικού Συνόλου)⁶.

Η **ομάδα C22** περιλαμβάνει τους κλάδους E: Ενέργεια, F: Κατασκευές, H: Υπηρεσίες Ξενοδοχείων –Εστιατορίων και O: υπηρεσίες που αφορούν το Κοινωνικό Σύνολο. Ο διαχωρισμός της ομάδας αυτής οφείλεται κυρίως στις παραγωγικές δραστηριότητες των κατασκευών κύριας και δευτερεύουσας κατοικίας αλλά και στην ιδιαίτερη σημασία που έχει για την Ελληνική Οικονομία το τουριστικό προϊόν. Κοινό χαρακτηριστικό αυτής της ομάδας είναι οι μεσαίες άμεσες εισροές από κλάδους Εμπόριο, Ενέργεια, Κατασκευές, Μεταποίηση, Ορυχεία – Μεταλλεία, Χρηματοπιστωτικές Υπηρεσίες και Εκπαίδευση⁷.

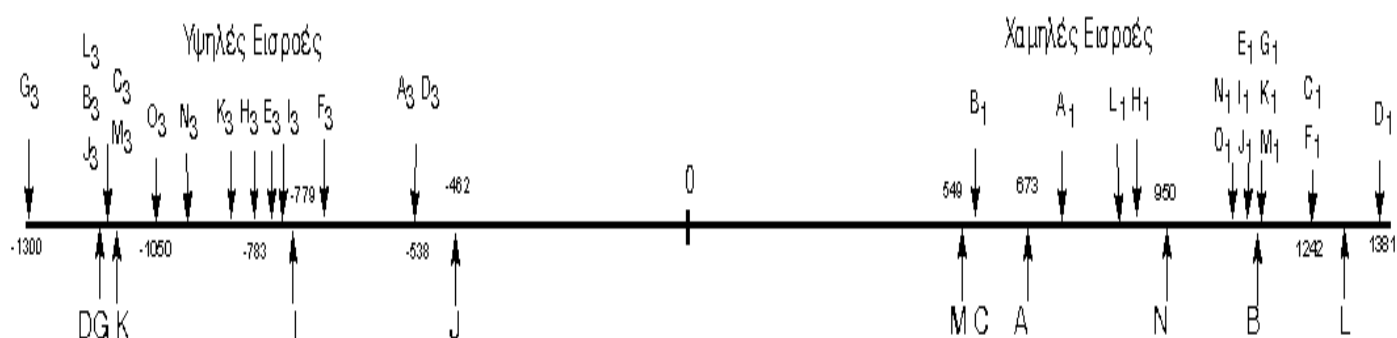
Για να κατανοήσουμε καλύτερα τη σημασία του παραπάνω σχήματος μπορούμε να κατατάξουμε τους παραπάνω τομείς σε μια οριζόντια κλίμακα ξεκινώντας από αριστερά από αυτούς που επηρεάζουν περισσότερο τους υπόλοιπους τομείς.

⁵ Τζήμος X., Παπαδημητρίου Γ., ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο. Πρακτικά 17ου Πανελληνίου Συνεδρίου Στατιστικής (2004), σελ. 423 - 430

⁶ Τζήμος X., Παπαδημητρίου Γ., ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο. Πρακτικά 17ου Πανελληνίου Συνεδρίου Στατιστικής (2004), σελ. 423 - 430

⁷ Τζήμος X., Παπαδημητρίου Γ., ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο. Πρακτικά 17ου Πανελληνίου Συνεδρίου Στατιστικής (2004), σελ. 423 - 430

Σχήμα 2. Παραγοντικός Άξονας Άμεσων Εισροών

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Από το παραπάνω σχήμα παρατηρούμε ότι η ελληνική γεωργία που όπως είπαμε συμβολίζεται με το A, βρίσκεται στο δεξί κομμάτι του άξονα σχετικά κοντά όμως προς το κέντρο. Δηλαδή φαίνεται ότι η ελληνική γεωργία όσον αφορά τον τρόπο που επηρεάζει τους υπόλοιπους τομείς, βρίσκεται σε ένα ενδιάμεσο στάδιο.

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι ο αγροτικός τομέας είναι μεσαίως συσχετίσης με τους υπόλοιπους τομείς της ελληνικής οικονομίας, αλλά είναι ο σημαντικότερος τομέας από απόψεως απασχόλησης, δεδομένου ότι απασχολεί το 19,5% του ενεργού πληθυσμού της χώρας. Τέλος από άποψη όμως συμβολής στο εθνικό εισόδημα με βάση τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας έρχεται σε τρίτη μοίρα, εφόσον δίνει το 16,8%, έναντι 31,8% της βιομηχανίας και 51,4% των υπηρεσιών⁸.

1.5. Η σημασία της γεωργίας για την Ελλάδα

Επιχειρώντας να προσεγγίσει κανείς το θέμα της ελληνικής γεωργίας στην κοινοτική και διεθνή αγορά θα πρέπει να λάβει υπ' όψη του, ότι πραγματεύεται προϊόντα κυρίως τροφίμων, τα οποία είτε άμεσα προορίζονται για την ανθρώπινη κατανάλωση και διατροφή, είτε έμμεσα από τη ζωική παραγωγή και τη διατροφική αλυσίδα καταλήγουν πάλι στον άνθρωπο.

⁸ <http://www.statistics.gr>

Η παράμετρος αυτή επιβάλλει πέρα από την επιχειρηματική προσέγγιση και μια ιδιαίτερη ευαισθησία, αφού τα προϊόντα αυτά αγγίζουν άμεσα τη δημόσια υγεία και το μέλλον του ανθρώπου.

Η αγροτική παραγωγή έχει πολλές ιδιαιτερότητες με κυριότερη τον σοβαρό και αστάθμητο παράγοντα της ποσότητας και ποιότητας της παραγωγής, οι οποίες επηρεάζονται άμεσα από τις καιρικές συνθήκες. Αυτό, όπως είναι επόμενο, επηρεάζει σημαντικά τις τιμές και δυσκολεύει την προσπάθεια ενός σωστού προγραμματισμού παραγωγής αλλά και μια σταθερή τιμολογιακή και πιστωτική πολιτική. Έτσι όλοι οι εμπλεκόμενοι στην παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων αντιμετωπίζουν μια πρόσθετη ή μια μεγαλύτερη δυσκολία από άλλους κλάδους⁹.

Η Ελλάδα είναι μια χώρα κυρίως αγροτο-κτηνοτροφική και τα προϊόντα της και η πορεία τους επηρεάζουν σημαντικά το επίπεδο ζωής των κατοίκων της. Σε πολλές περιοχές παράγονται σημαντικές ποσότητες αγροτικών προϊόντων και είναι επόμενο να δραστηριοποιούνται σημαντικές επιχειρήσεις μεταποίησης και εμπορίας αγροτικών προϊόντων, μεγάλο μέρος των οποίων εξάγεται. Μιλάμε όμως για σημαντικές επιχειρήσεις σε τοπικό επίπεδο, οι οποίες όμως φαντάζουν και είναι μικρές στην παγκόσμια αγορά.

Συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι ο τομέας της γεωργίας έχει να κάνει με όλα εκείνα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που σαν τελικό στόχο έχουν την παραγωγή αγροτικών προϊόντων, την προσφορά αγροτικών υπηρεσιών και την άνθηση αγροτικών οικονομιών

Ο αγροτικός τομέας είναι εξαιρετικά σημαντικό τμήμα της ελληνικής οικονομίας, όχι μόνο για τη συμβολή του στην ανάπτυξη της χώρας αλλά και λόγω της μεγάλης του συμμετοχής στην απασχόληση και στο εισόδημα καθώς και της μεγάλης σημασίας του στην οικονομία ορισμένων περιοχών της χώρας.

Έτσι τα προϊόντα και η πορεία τους επηρεάζουν σημαντικά το επίπεδο ζωής των κατοίκων. Ωστόσο μεγάλη είναι και η εξάρτηση της χώρας μας από τις εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων. Το ποσοστό συμμετοχής των αγροτικών

⁹ DAMIANOS, D., E. DIMARA, K. HASSAPOYANNES & D. SKURAS (1998), Greek Agriculture in a changing international environment, Aldershot.

προϊόντων στις ελληνικές εξαγωγές αγαθών είναι τρεις φορές υψηλότερο, σε σχέση με τις παγκόσμιες και τις αντίστοιχες εξαγωγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹⁰

1.6. Αγροτικά προϊόντα

Λέγοντας αγροτικά προϊόντα εννοούμε μία ομάδα αγαθών που παράγεται στην ύπαιθρο. Λέγοντας αγροτικά αγαθά δεν αναφερόμαστε μόνο στις αρότραιες καλλιέργειες ή τα σιτηρά αλλά καλύπτουμε τις ομάδες των προϊόντων που παράγονται από τη γη.

Ειδικότερα τα αγροτικά προϊόντα διαχωρίζονται σε επιμέρους κλάδους ανάλογα με την προέλευση τους:

1. **Προϊόντα φυτικής παραγωγής.** Η προέλευσή τους είναι η γη και η ομάδα αυτή περιλαμβάνει τα σιτηρά, τα δημητριακά, τα οπωροκηπευτικά, τα φρούτα και γενικώς ότι προέρχεται από την καλλιέργεια της γης.
2. **Κτηνοτροφικά προϊόντα.** Περιλαμβάνει προϊόντα που προέρχονται από την εκτροφή ζώων όπως το βόειο, το αίγιο και οποιαδήποτε άλλη μορφή κρέατος, τα γαλακτοκομικά και τα πτηνοτροφικά¹¹.

1.7. Μορφές και είδη καλλιέργειας

Η γεωργία διακρίνεται από τις μορφές καλλιέργειας που χρησιμοποιούνται όπως είναι:

1. **Η συμβατική γεωργία.** Πρόκειται για την παραγωγή των γεωργικών προϊόντων με την χρήση γεωργικών φαρμάκων και λιπασμάτων.
2. **Η ολοκληρωμένη παραγωγή προϊόντων.** Υπάρχει ο συνδυασμός της χρήσης βιολογικών, καλλιεργητικών και χημικών μεθόδων για την καλλιέργεια των φυτών, αλλά και για την καταπολέμηση των ασθενειών και των επιζήμιων για τα φυτά οργανισμών.

¹⁰ Σύνδεσμος Εξαγωγών Βορείου Ελλάδος, (2005), «Πρόγραμμα Προώθησης – Προβολής Πιστοποιημένων Αγροτικών Προϊόντων σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης», Σύνδεσμος Εξαγωγών Βορείου Ελλάδος

¹¹ <http://www.livepedia.gr/index.php>

3. **Η βιολογική γεωργία.** Πρόκειται για ένα σύστημα διαχείρισης και παραγωγής αγροτικών προϊόντων που βασίζεται σε φυσικές διεργασίες, στη μη χρησιμοποίηση χημικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων και στη χρησιμοποίηση μη χημικών μεθόδων στην αντιμετώπιση ασθενειών και ζιζανίων¹².

Η κλιματική ποικιλία και το πολύμορφο ανάγλυφο, που παρουσιάζει η ελληνική γη, δίνουν την δυνατότητα να καλλιεργηθούν διάφορα είδη καλλιεργειών, τα οποία παρουσιάζονται στην επόμενη ενότητα.¹³

1.7.1. Δημητριακά

Κυρίως ενδιαφέρει το σιτάρι που είναι η περισσότερο διαδομένη καλλιέργεια σε όλες σχεδόν τις περιοχές της Ελλάδας. Από παλιά η οικονομική μας πολιτική απέβλεπε στη σιτάρκεια, γιατί το σιτάρι και τα παράγωγά του και κυρίως το ψωμί, αποτελούν βασικό στοιχείο στη διατροφή του Έλληνα. Από συνολική καλλιεργούμενη επιφάνεια, 40 εκατομμύρια στρέμματα, η σιτοκαλλιέργεια φτάνει το 35% περίπου. Η στρεμματική απόδοση γίνεται όλο και μεγαλύτερη, χάρη στη χρησιμοποίηση βελτιωμένων ποικιλιών σιτόσπορου, στη χρήση λιπασμάτων και στη μηχανική καλλιέργεια. Η σημερινή παραγωγή σιταριού υπερκαλύπτει τις εσωτερικές μας ανάγκες. Η στρεμματική όμως απόδοση της ελληνικής γης σε σιτάρι παραμένει ακόμα χαμηλή, σε σύγκριση με την ευρωπαϊκή ή την παγκόσμια στρεμματική απόδοση. Δύο βασικά είδη σιταριού καλλιεργούνται: το κοινό σιτάρι ή μαλακό, που χρησιμοποιείται κυρίως στην αρτοποιία και το σκληρό σιτάρι, που χρησιμοποιείται για την παρασκευή ζυμαρικών, γλυκών κ.ά. Στην Ελλάδα καλλιεργούνται 25 περίπου ποικιλίες σιταριού.

Εκτός από το **σιτάρι** καλλιεργούνται ακόμα, αραβόσιτος, για κτηνοτροφικές και βιομηχανικές ανάγκες, η παραγωγή του όμως δεν καλύπτει τις ανάγκες και γι' αυτό κάνουμε εισαγωγή από το εξωτερικό. Επίσης καλλιεργούνται κριθάρι, βρώμη, και σίκαλη. Το ρύζι ανήκει στις καινούργιες ελληνικές καλλιέργειες. Προπολεμικά η καλλιέργειά του ήταν περιορισμένη. Σήμερα η

¹² Λιανός Θ.& Δαμιανός Δ.& Μέργος Γ.& Ντεμούσης Μ.& Κατρανίδης Σ., 1998, «Αγροτική Οικονομική:Θεωρία και Πολιτική»,Εκδόσεις Ευγ. Μπένου, σελ 58

¹³ <http://www.livepedia.gr/index.php>

καλλιέργεια έχει επεκταθεί και η παραγωγή είναι σημαντική. Καλλιεργείται στο νομό Σερρών, Θεσσαλονίκης, Αιτωλοακαρνανίας, στη Θεσπρωτία, στη Φθιώτιδα, στη Μεσσηνία και αλλού. Με την ορυζοκαλλιέργεια μπορούν να αξιοποιηθούν βαλτώδη εδάφη, που αποστραγγίζονται δύσκολα.

1.7.2. Τα όσπρια

Τα **όσπρια** καλλιεργούνται σε όλες τις γεωργικές περιοχές, ιδίως στις περιοχές σιτηρών. Παρόλο που, τελευταία, η παραγωγή τους έχει αυξηθεί και οι ποιότητες έχουν αρκετά βελτιωθεί, η ελληνική παραγωγή δεν καλύπτει τις εσωτερικές ανάγκες και κάνουμε εισαγωγή. Τα όσπρια έχουν μεγάλη θρεπτική αξία, γιατί είναι πλούσια σε υδατάνθρακες και σε αζωτούχες ουσίες.

1.7.3. Ο καπνός

Ο **καπνός**, ήταν, παλιότερα, το κατεξοχήν ελληνικό προϊόν και κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος των ελληνικών εξαγωγών, με δεύτερο τη σταφίδα. Και σήμερα ο καπνός κατέχει εξέχουσα θέση στην ελληνική Οικονομία, τόσο για τα πολλά άτομα που απασχολεί, όσο και για το σημαντικό συνάλλαγμα, που μας εξασφαλίζει από τις εξαγωγές του. Υπολογίζεται ότι το 6% περίπου του ελληνικού πληθυσμού αποζεί απ' τον καπνό. Η καλλιέργειά του παρουσιάζει το πλεονέκτημα της μεγάλης απόδοσης σε μικρή καλλιεργούμενη επιφάνεια, της υψηλής τιμής και το ότι δε χρειάζεται ιδιαίτερα εύφορα εδάφη. Καταλαμβάνει το 1/10 της επιφάνειας, που καταλαμβάνουν οι σιτοκαλλιέργειες και αποδίδει 7 φορές περισσότερο από το σιτάρι. Η καλλιέργεια του καπνού είναι διεσπαρμένη σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, όπου υπάρχουν ορισμένα κατάλληλα εδάφη με κυριότερα κέντρα τη Θράκη, τη Μακεδονία, την Αιτωλοακαρνανία, τη Φθιώτιδα και την Αργολίδα. Στις περιοχές αυτές υπάρχουν οι ιδανικές εδαφικές και κλιματικές συνθήκες για την ανάπτυξή του. Κάθε περιοχή δίνει ορισμένη ποιότητα καπνού. Η καπνοκαλλιέργεια γίνεται εντατικά και εποχικά, απορροφά δε τη δουλειά ολόκληρης της αγροτικής οικογένειας. Καλλιεργούνται περίπου 60 διαφορετικές ποικιλίες. Ο ελληνικός καπνός, που είναι εξαιρετικής ποιότητας, εξάγεται σε ποσοστό 80% και είναι περιζήτητος, γιατί συνδυάζει ευχάριστο

άρωμα και χαμηλή περιεκτικότητα νικοτίνης. Η Ελλάδα εξάγει καπνό σε 40 και πάνω χώρες.

1.7.4. Το βαμβάκι

Το **βαμβάκι**, είναι, μετά τον καπνό, το δεύτερο σημαντικό γεωργικό προϊόν της χώρας μας. Η παραγωγή του διαρκώς ανέρχεται και η στρεμματική του απόδοση συνεχώς βελτιώνεται. Η καλλιέργεια του βαμβακιού γίνεται σε θερμές περιοχές και, κατά την ανάπτυξή του, χρειάζεται αρκετό νερό, κατά δε την περίοδο ωρίμανσης μεγάλη ξηρασία. Γι' αυτό καλλιεργείται σε καλά αρδευόμενες περιοχές με ηπειρωτικό κλίμα. Η ποιότητα του βαμβακιού καθορίζεται από τη λεπτότητα, τη στιλπνότητα, τη στερεότητα και το μήκος των ινών του. Δυσκολία παρουσιάζει το βαμβάκι στην περίοδο της συγκομιδής, από έλλειψη εργατικών χεριών. Κύριες περιοχές καλλιέργειας του βαμβακιού στην Ελλάδα είναι η Ανατολική Στερεά (περιοχή Κωπαΐδας) η Μακεδονία στις κοιλάδες του Στρυμόνα και του Αξιού και η Θεσσαλία.

Τελευταία η καλλιέργεια επεκτείνεται με γρήγορους ρυθμούς, λόγω της αυξανόμενης ζήτησής του στο εσωτερικό και το εξωτερικό. Το βαμβάκι χρησιμοποιείται σαν πρώτη ύλη στην ντόπια κλωστοϋφαντουργία και καλύπτει και σε ένα βαθμό τις ανάγκες της σπορελαιουργίας, χρησιμοποιείται δε (ο βαμβακόσπορος) και στην κτηνοτροφία. Για τις ανάγκες του μαζέματος εισάγονται βαμβακοσυλλεκτικές μηχανές.

1.7.5. Τα ζαχαρότευτλα

Η καλλιέργειά τους εισήχθη στη χώρα μας μόλις πριν από το 1960 και αποδείχτηκε αμέσως ιδιαίτερα προσοδοφόρα. Αναπτύχθηκε με γρήγορο ρυθμό και συνδυάστηκε με την ίδρυση βιομηχανίας ζάχαρης το 1960. Πρωτοκαλλιεργήθηκαν στη Θεσσαλία και η προσπάθεια ήταν τόσο πετυχημένη, ώστε πολύ γρήγορα όχι μόνο καλύφθηκαν οι εσωτερικές ανάγκες σε ζάχαρη, αλλά γίνονται και εξαγωγές.

Η καλλιέργεια γίνεται σε καλά λιπασμένα και ποτιζόμενα χωράφια και κυρίως στη Θεσσαλία και τη Μακεδονία, Β. Ελλάδα, όπου έχουν ιδρυθεί και τα 5

κρατικά ζαχαρουργεία. Η τευτλοκαλλιέργεια έχει εκμηχανιστεί σε όλα της τα στάδια και η απόδοση και η ποιότητα είναι αρκετά ικανοποιητική.

1.7.6. Τα εσπεριδοειδή

Ευδοκιμούν σε περιοχές με ήπιους χειμώνες και καλλιεργούνται σε καλά αρδευόμενες πεδιάδες. Τέτοιες περιοχές είναι οι προφυλαγμένες περιοχές από τους βόρειους χειμωνιάτικους και παγωμένους ανέμους. Μεγάλοι πορτοκαλεώνες είναι στον Αργολικό κάμπο, τη Νότια Πελοπόννησο, τη βόρεια Πελοποννησιακή παραλία, την Ηλεία, την Άρτα, τη Χίο, τη Ρόδο, στη Μαγνησία, την Τροιζήνα, την Εύβοια και την Κρήτη. Η καλλιέργειά τους γίνεται εντατικά και έχουν βελτιωθεί οι ποιότητες και καλλιεργούνται πολλές ποικιλίες. Η Ελλάδα έχει υπερπαραγωγή και καλή ποιότητα. Γίνεται εξαγωγή μεγάλων ποσοτήτων, ενώ αρκετές ποσότητες καταναλώνονται και στο εσωτερικό. Μεγάλες ποσότητες απορροφούνται από τις βιομηχανίες αναψυκτικών.

1.7.7. Τα οπωροφόρα

Εκτός απ' τα εσπεριδοειδή, πλατιά καλλιέργεια έχουν και τα οπωροφόρα δέντρα, όπως οι μηλιές, οι αχλαδιές, οι ροδακινιές, οι βερικοκιές κ.ά. Παλιότερα τα φρούτα και οι ξηροί καρποί όχι μόνο δεν επαρκούσαν για την εσωτερική κατανάλωση, αλλά, σε πολλές περιοχές, ήταν άγνωστα. Μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, η παραγωγή αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό. Πολλοί γεωργοί κατάργησαν άλλες καλλιέργειες, που δεν απόδιδαν κι έστρεψαν την προσοχή τους στη δένδροκαλλιέργεια. Μέσα σε λίγα χρόνια φυτεύτηκαν πολλές χιλιάδες μηλιές, ροδακινιές, αχλαδιές, βερικοκιές, και κερασιές στις εύφορες και ποταμόλουστες πεδιάδες της Δυτικής και της Κεντρικής Μακεδονίας και της Πελοποννήσου. Η φύτευση και καλλιέργεια έγινε με επιστημονική μέθοδο και οι αποδόσεις των δέντρων σε ποσότητα και ποιότητα ήταν ικανοποιητικές. Έτσι, πολλά και καλά φρούτα παράγονται σήμερα στις πεδιάδες της Έδεσσας, της Νάουσας και της Βέροιας, στο οροπέδιο της Φλώρινας, στο Πήλιο, στην Αρκαδία και σε πολλά άλλα μέρη.

Κάθε χρόνο εξάγονται με βαγόνια και αυτοκίνητα, που έχουν εγκατάσταση ψυγείων, όλο και περισσότερα από τα νοστιμότατα νωπά ελληνικά φρούτα, αρκετά καλής ποιότητας και συσκευασίας. Παράλληλα, άρχισε να αναπτύσσεται κι η βιομηχανία για την παρασκευή κομπόστας, μαρμελάδες, γλυκών και γενικά χυμών από φρούτα. Ακόμα παράγονται ξηροί καρποί, όπως καρύδια, αμύγδαλα, φουντούκια, κάστανα και άλλα, όχι όμως σε πολύ μεγάλες ποσότητες. Σε ορισμένες περιφέρειες, όπως τη Μεσσηνία, τη Λακωνία και την Εύβοια, καλλιεργείται συστηματικά κι η συκιά. Ξερά σύκα κάνουμε εξαγωγή.

1.7.8. Η ελιά

Η ελιά είναι από τις σημαντικότερες και τις κατεξοχήν ελληνικές καλλιέργειες. Τα ελληνικά παράλια, με το ήπιο μεσογειακό κλίμα, είναι καταλληλότερα για την καλλιέργεια της ελιάς. Από τη μυθολογική εποχή, το δέντρο αυτό είναι σοβαρός παράγοντας για τη συντήρηση του Ελληνικού λαού. Οι ελιές και το λάδι, είναι βασική τροφή, άριστη, υγιεινή και πολύ κατάλληλη για το κλίμα του τόπου μας. Η χώρα μας έρχεται τρίτη στον κόσμο σε αριθμό ελαιόδεντρων και σε παραγωγή λαδιού, μετά την Ισπανία και την Ιταλία. Μεγάλο μέρος από το παραγόμενο λάδι φεύγει για το εξωτερικό. Επίσης επίζηλη θέση κατέχουν στη διεθνή αγορά οι φημισμένες επιτραπέζιες ελιές της Καλαμάτας και της Άμφισσας. Μεγάλη ασθένεια της ελιάς είναι ο δάκος. Οι ζημιές που μπορεί να προκαλέσει στην ελαιοπαραγωγή, φτάνουν και το 30%. Γίνεται όμως η συστηματική καταπολέμησή του.

Η καλλιέργεια της ελιάς γίνεται και σε άγονα εδάφη. Θεωρείται δέντρο ιθαγενές στην Ελλάδα και αυτοφυές σε διάφορες παραμεσογειακές χώρες. Η ελιά είναι από τα πλέον μακρόβια φυτά (υπάρχει η ελιά του Πλάτωνα στην Αθήνα).

Κύριες ελαιοπαραγωγές περιοχές της Ελλάδας είναι: Σχεδόν ολόκληρη η Πελοπόννησος, η Μυτιλήνη, η Κέρκυρα, η Κρήτη, η περιοχή της Άμφισσας, ο νομός Φθιώτιδας, τα νησιά του Ιονίου, η Μαγνησία με το Πήλιο, η Εύβοια, η Αττική και γενικά, μπορούμε να πούμε ότι: σ' όλη την Ελλάδα η ελιά καλλιεργείται εκτός σε περιοχές που δεν αντέχει.

1.7.9. Τα αμπελοειδή

Άλλες ελληνικές καλλιέργειες είναι τα **αμπελοειδή**. Τα αμπέλια συνιστούν μια από τις σημαντικές καλλιέργειες γιατί απ' αυτά παράγονται τρία βασικά εξαγωγίμα προϊόντα:

- η σταφίδα, με προνομιούχα θέση στην έξω αγορά,
- τα εκλεκτά μας επιτραπέζια σταφύλια και
- τα θαυμάσια ελληνικά κρασιά, μοσχάτα και μη και ιδίως η ξανθή ρετσίνα.

Η καλλιέργεια του αμπελιού γίνεται σε κάθε είδους εδάφη, εκτός από τα τελείως ξηρά, τα πολύ υγρά και τα αλμυρά. Στην Ελλάδα καλλιεργούνται: Αμπέλια για νωπά σταφύλια (επιτραπέζια) που έχουν αρκετά καλή απόδοση και καλή ποιότητα. Γίνονται μεγάλες εξαγωγές. Το σταφιδάμπελο. Τα αμπέλια για σταφίδα, που έχουμε την Κορινθιακή ή τη μαύρη σταφίδα και τη σουλτανίνα - τη λευκή - ξανθιά σταφίδα. Στην Κορινθιακή σταφίδα η Ελλάδα κατέχει την πρώτη παγκόσμια θέση, ενώ στη σουλτανίνα κατέχει την τέταρτη θέση. Και τέλος, έχουμε και τα αμπέλια, που καλλιεργούνται για την παραγωγή κρασιού.

Πρώτη στην αμπελοκαλλιέργεια έρχεται η Πελοπόννησος, μετά η Στερεά Ελλάδα με την Εύβοια, η Κρήτη κλπ. Εκλεκτά επιτραπέζια σταφύλια και κρασί δίνουν οι αμπελώνες της Σάμου, των Ιονίων νησιών, του Ηράκλειου, της Ζίτσα στην Ήπειρο και του Τύρναβου στη Θεσσαλία.

1.7.10. Τα κηπευτικά

Σε όλα τα μέρη της Ελλάδας καλλιεργούνται διάφορα είδη λαχανικών, ντομάτες, πατάτες, πεπονοειδή κλπ. Μεγάλη παραγωγή έχουμε σε ντομάτες, που εξάγονται νωπές και κονσερβοποιημένες, ή και σαν ντοματοχυμός. Σε μεγάλες ποσότητες καλλιεργούνται και τα πεπόνια- καρπούζια. Κύριος τόπος παραγωγής ντομάτας είναι η Θεσσαλία, η Εύβοια, η Κωπαΐδα, η Πελοπόννησος, η Κρήτη, τα Δωδεκάνησα κ.ά.

1.8. Οι παράγοντες που επιδρούν στις αγροτικές καλλιέργειες

Το γεγονός ότι η γεωργία έπαψε τα τελευταία χρόνια να είναι ο σημαντικότερος τομέας της ελληνικής οικονομίας, δε σημαίνει ότι έπαψε να είναι σημαντική και ότι παραμελήθηκε. Εξακολουθεί να παίζει ρόλο πρωταρχικής σημασίας, γιατί η διατροφή μας στηρίζεται πάντα στα γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα¹⁴.

Πριν από το Β' Παγκόσμιο πόλεμο το μεγαλύτερο ποσοστό του ελληνικού πληθυσμού ασχολιόταν με τη γεωργία, όσο περνούν όμως τα χρόνια τόσο και λιγότερος πληθυσμός ασχολείται αποκλειστικά με τη γεωργία. Το 1961 το ποσοστό του πληθυσμού, που ασχολούνταν με τη γεωργία, έφτανε στα 53%. Μετά από δέκα χρόνια, δηλαδή το 1971, το ποσοστό κατέβηκε στα 35 και σήμερα το ποσοστό αυτό έχει μειωθεί ακόμα περισσότερο.

Η παραγωγικότητα όμως της ελληνικής γεωργίας όχι μόνο δε μειώνεται, αλλά, χρόνο με το χρόνο, αυξάνει. Πώς εξηγείται όμως αυτή η φαινομενική αντίφαση, που υπάρχει, δηλαδή να δουλεύουν τη γη όλο και πιο λίγοι άνθρωποι και να παράγουν όλο και περισσότερα;

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό αποτελεί ταυτόχρονα και το τρίτο βασικό στοιχείο της εικόνας, που παρουσιάζει η σημερινή ελληνική γεωργία και που είναι το σπουδαίο στοιχείο του εκσυγχρονισμού της γεωργίας. Η απόδοση της γεωργικής καλλιέργειας, σε γενικές γραμμές, εξαρτάται από τους εξής παράγοντες:

- Το κλίμα
- την ποιότητα του εδάφους
- τα μηχανικά μέσα, που χρησιμοποιεί ο αγρότης
- τις μορφές και μεθόδους καλλιέργειας, που σχετίζονται με την επαγγελματική εκπαίδευση των αγροτών

¹⁴ Κασίμης Χρ, Λουλούδης Λ «Υπαιθρος Χώρα, Η Ελληνική Αγροτική Κοινωνία στο τέλος του 20^{ου} αιώνα», ΠΛΕΘΡΟΝ, Αθήνα

1.8.1. Το κλίμα

Το κλίμα κάθε περιοχής είναι δεδομένο και σταθερό. Το δικό μας κλίμα, γενικά, είναι ένα μεσογειακό κλίμα, έχει όμως μεγάλες διαφορές από περιφέρεια σε περιφέρεια και οι κλιματικές αυτές διαφορές επιτρέπουν μια ποικιλία καλλιεργειών. Εμείς έχουμε ένα θερμό και ξηρό καλοκαίρι έτσι που, πολλές φορές, συμβαίνει να μη βρέξει για 4 έως 5 μήνες, από το Μάη ίσαμε το Σεπτέμβρη. Και οι βροχές, που πέφτουν το φθινόπωρο και το χειμώνα, είναι συνήθως ραγδαίες και διαρκούν λίγο. Έτσι το έδαφος δεν προλαβαίνει να απορροφήσει το νερό, να "χορτάσει" και να έχει αποθέματα. Γι' αυτό, οι καλλιέργειες προσαρμόζονται με το κλίμα κάθε περιοχής ή και η επιστήμη, οι γεωπόνοι και άλλοι, δημιουργούν καινούριες ποικιλίες, που αντέχουν σε διαφορετικό κλίμα. Ένα λοιπόν από τα σοβαρότερα προβλήματα, που αντιμετωπίζει η γεωργία, είναι το πρόβλημα του νερού, και αυτό γιατί οι περισσότερες καλλιέργειες, για να αποδώσουν, έχουν άμεση ανάγκη από πότισμα. Προπολεμικά, τα χωράφια που ποτίζονταν, ήταν περιορισμένα. Οι αγρότες περιορίζονταν στις καλλιέργειες που χόρταιναν με το "εξ ουρανού νεράκι του Θεού". Μετά τον πόλεμο όμως άλλαξαν τα πράγματα. Στη γεωργία μπήκε και η σύγχρονη τεχνική και βοήθησε και η επιστήμη σε όλες τις πλευρές της αγροτικής παραγωγής. Με τη βοήθεια λοιπόν της γεωλογίας και της τεχνολογίας, αξιοποιήθηκαν και αξιοποιούνται συνέχεια, όχι μόνο τα επιφανειακά νερά, που, στις περισσότερες περιπτώσεις, διέσχιζαν τους κάμπους και χύνονταν στις θάλασσες, αλλά και τα πλούσια υπόγεια νερά, που κρύβονταν όχι και σε μεγάλο βάθος, βγήκαν στην επιφάνεια και έκαναν "παράδεισους" πολλές πρώην άγονες εκτάσεις. Σήμερα γίνονται συστηματικές έρευνες και εντοπίζονται τα υπόγεια νερά, ύστερα γίνονται στις κατάλληλες θέσεις γεωτρήσεις. Με αντλητικά συγκροτήματα ή με αρτεσιανά, το νερό βγαίνει στην επιφάνεια και από εκεί, με διάφορα αρδευτικά έργα, διοχετεύεται στα αγροκτήματα. Περνώντας σήμερα από διάφορες πρώην άνυδρες περιοχές, θα δούμε πολλές γεωτρήσεις (πηγάδες, αρτεσιανά) που, με το σύστημα της τεχνητής βροχής, να έχουν γίνει γόνιμες και αποδοτικές σε μεγάλο βαθμό. Η εκμετάλλευση των επιφανειακών νερών, από ποτάμια και λίμνες, γίνεται με κατάλληλα αρδευτικά έργα, με φράγματα και κανάλια. Έτσι και τα νερά των ποταμών, που άλλοτε χύνονταν στις θάλασσες τώρα (φυσικά όχι όλα) γονιμοποιούν πολλές εκτάσεις. Παρά όμως την κατασκευή

καινούργιων φραγμάτων και αρδευτικών συστημάτων με τη μετατροπή ορισμένων λιμνών σε αποθήκες νερού, οι γονιμοποιούμενες εκτάσεις παραμένουν σχετικά μικρές και τα πολυτιμότερα νερά των ποταμιών, το πραγματικό αίμα της "καμένης γης", χύνονται στη θάλασσα σαν άχρηστα. Η Ελλάδα (τα χωράφια της) έχει μεγάλη ανάγκη από ύδρευση. Μεγάλη χρήση και εκμετάλλευση των υπόγειων και επιφανειακών νερών έχει γίνει στην πεδιάδα της Κωπαΐδας, για τη βαμβακοκαλλιέργεια. Οι εγκαταστάσεις τεχνητής βροχής έχουν σχεδόν γενικευτεί. Στον Αργολικό κόλπο, η έλλειψη νερού οδήγησε στη δέσμευση των υποθαλάσσιων πηγών του Κυβερίου Αργολίδας, με την κατασκευή φράγματος μέσα στη θάλασσα και την εκμετάλλευση των χαμένων νερών¹⁵.

Θερμοκήπια

Τα θερμοκήπια αποτελούν και αυτά έναν άλλο τομέα παρέμβασης του ανθρώπου στη διαμόρφωση του κλιματικού παράγοντα. Στην περίπτωση των θερμοκηπίων, δεν κάνουμε τίποτα άλλο, παρά να διαμορφώνουμε τεχνητές κλιματικές συνθήκες σε ένα περιορισμένο χώρο, τέτοιες που να παίρνουμε προϊόντα (και ιδίως κηπευτικά) πριν και μετά την κανονική τους εποχή. Όπως θα έχουμε παρατηρήσει, σήμερα στα μανάβικα μπορεί να βρει κανείς το χειμώνα καλοκαιρινά προϊόντα, π.χ. ντομάτες, μελιτζάνες, φασολάκια πολύ πριν από την εποχή τους, πεπόνια και τόσα άλλα. Η αγορά σήμερα, με τα θερμοκήπια, δε στερείται, σε όλες τις εποχές, τα ποικίλα προϊόντα. Θερμοκήπια υπάρχουν πολλά στην Κρήτη, την Πελοπόννησο, τη Στερεά, την Πρέβεζα και αλλού. Και στην Αττική υπάρχουν αρκετά και μάλιστα ορισμένα είναι θερμοκήπια ειδικά για λουλούδια.

Βλέπουμε λοιπόν πως στην ουσία ο εκσυγχρονισμός δεν αναφέρεται σε αυτόν καθαυτόν τον παράγοντα κλίμα, αλλά στο ότι η τεχνολογία και η επιστήμη έρχονται να υποκαταστήσουν, μέχρι ενός σημείου, κάποια από τις ευεργετικές του επιδράσεις, όπως είναι η προσφορά νερού με τεχνικά έργα ή ακόμα και να διαμορφώσουν ένα τεχνητό κλίμα, όπως έχουμε με την περίπτωση των θερμοκηπίων, προς όφελος του παραγωγού. Έτσι, η επέμβαση του

¹⁵ Μπεόπουλος Ν. και Δ. Σκούρας (1999): «Γεωργία και Περιβάλλον: μία ετερογενής σχέση»,

ανθρώπινου παράγοντα, με τη δημιουργία ανάλογων συνθηκών αλλάζει ή και πλουτίζει, αυξάνει την παραγωγή.

1.8.2. Ποιότητα Εδάφους

Η περιορισμένη έκταση της ελληνικής γης και η προσπάθεια αύξησης της γεωργικής παραγωγής, ως και η μακροχρόνια εντατική καλλιέργεια, εξαντλούν τα εδάφη και τα κάνουν συνεχώς φτωχότερα. Ακόμα πολλά άλλοτε ημικατάλληλα εδάφη, επειδή δεν πάρθηκαν τα κατάλληλα μέτρα για τη συντήρησή τους και τη διατήρηση της ευφορίας τους, γίνονται φτωχά, εξαντλημένα και αποπλυμένα και η απόδοσή τους μειώνεται. Εκτός από την έλλειψη οργανικών ουσιών (το χούμο) συμβαίνει να λείπει συχνά από τα χωράφια τελείως, το άζωτο και το φωσφορικό οξύ από τα ανόργανα στοιχεία. Οι ελλείψεις αυτές επιβάλλουν, συστηματική χημική λίπανση των αγρών ακόμα και εφαρμογή συστημάτων αμειψισποράς, για να διατηρηθεί και να βελτιωθεί η απόδοσή τους. Ακόμα, το επικλινές πολλών εδαφών και η δημιουργία χαραδρών και χειμάρρων έχουν σαν αποτέλεσμα την πρόκληση μεγάλων ζημιών, με τη μορφή διάβρωσης, απόπλυσης και παράσυρσης των εδαφών. Στις περιπτώσεις αυτές ο εκσυγχρονισμός εκδηλώνεται με τη χρήση των κατάλληλων λιπασμάτων και την κατασκευή διαφόρων υδραυλικών έργων. Οι χημικές ουσίες εμπλουτίζουν το έδαφος, βελτιώνουν την ποιότητά του και συντελούν στην αύξηση της παραγωγής. Η ελληνική γεωργία απορροφά κυρίως αζωτούχα και φωσφορικά λιπάσματα. Οι ανάγκες της γεωργίας μας σε τέτοια λιπάσματα καλύπτονται από τέσσερις εγχώριες βιομηχανικές επιχειρήσεις¹⁶.

1.8.3. Εκμηχάνιση - εκσυγχρονισμός

Τα γεωργικά μηχανήματα και η χρησιμοποίησή τους από τους αγρότες έχουν φέρει πραγματική επανάσταση στο χώρο της γεωργίας. Ο μηχανικός εξοπλισμός της γεωργίας ενισχύθηκε σημαντικά μετά το 1948. Όλο και περισσότερα τρακτέρ, σπαρτικές μηχανές, θεριζοαλωνιστικά συγκροτήματα και άλλα, εκτοπίζουν τα παραδοσιακά συστήματα καλλιέργειας. Οι μηχανές

¹⁶ Μπεόπουλος Ν. και Δ. Σκούρας (1999): «Γεωργία και Περιβάλλον: μία ετερογενής σχέση»

βοηθούν τους αγρότες να κάνουν περισσότερη δουλειά και με λιγότερο κόπο. Πολλαπλή είναι η χρησιμοποίηση των μηχανών στη γεωργία. Απλουστεύτηκε η δουλειά και συντόμευσε ο χρόνος απασχόλησης. Ο γεωργός σήμερα ζει κάτω από ευνοϊκότερες συνθήκες και δεν τον δέρνει το λιοπύρι το καλοκαίρι για το θερισμό και το ξεροβόρι το χειμώνα για τη σπορά. Στη γεωργία σήμερα γίνεται πλατιά χρήση των μηχανικών μέσων. Έχει γίνει η λεγόμενη εκμηχάνιση της γεωργίας. Φυσικά μπορεί να μην έχει ολοκληρωθεί, μπορούμε όμως να πούμε με σιγουριά ότι έχει επικρατήσει παντού.

Όσο περνούν τα χρόνια, όπως όλη η ζωή εκσυγχρονίζεται και προσαρμόζεται στις καινούριες (πιο καλές και αποδοτικές συνθήκες) έτσι και ο τομέας της γεωργίας δεν υστέρησε στην προσαρμογή. Σιγά-σιγά η γεωργία ξεφεύγει από την παραδοσιακή καλλιέργεια και περνάει στη σύγχρονη, την επιστημονική. Οι αγρότες μας δε μένουν στο τι έχουν μάθει από τους πατεράδες τους ή τους άλλους, αλλά σήμερα συμβουλευονται τους γεωπόνους και, καθοδηγούμενοι κατάλληλα, είναι σε θέση να ξέρουν ποια καλλιέργεια έχει την καλύτερη απόδοση. Η Αγροτική Τράπεζα προμηθεύει σήμερα τους αγρότες διάφορες ποικιλίες σιτηρών, που, ίσαμε τώρα, ήταν άγνωστες. Ακόμα οι αγρότες καλλιεργούν διάφορες βελτιωμένες φυτικές ποικιλίες πιο αποδοτικές, αλλά και πιο ανθεκτικές στις ιδιόμορφες καιρικές συνθήκες. Κανένας αγρότης δε μένει απαθής στην επιστήμη και χρησιμοποιεί πλατιά τα φυτοφάρμακα για την καταπολέμηση των διαφόρων ασθενειών και παρασίτων. Οι ασθένειες, που, παλιότερα, κατάστρεφαν μεγάλες εκτάσεις καλλιεργειών, σήμερα, προλαβαίνονται με την έγκαιρη επέμβαση και την καταπολέμησή τους. Αεροψεκασμοί και ραντίσματα με δραστικά φυτοφάρμακα, έχουν εξαλείψει ορισμένες ασθένειες, που, παλιότερα, ήταν μάλιστα στην αγροτική παραγωγή¹⁷.

1.8.4. Επαγγελματική εκπαίδευση των αγροτών

Για να εφαρμοστεί μια σωστή ανώτερη και σύμφωνη με την τεχνολογική εξέλιξη γεωργική πολιτική, θα πρέπει και οι αγρότες να έχουν τον αντίστοιχο

¹⁷ Μπεόπουλος Ν. και Δ. Σκούρας (1999): «Γεωργία και Περιβάλλον: μία ετερογενής σχέση»,

επιστημονικό εξοπλισμό. Αυτό φυσικά δεν μπορεί να γίνει από τη μια μέρα στην άλλη, για πολλούς λόγους. Το μορφωτικό επίπεδο των αγροτών μας δεν είναι και πολύ ανεβασμένο. Οι νέες γενιές, όμως, των αγροτών πρέπει να αποκτούν συνέχεια όλο και περισσότερες γνώσεις. Γι' αυτό, η σωστή και υπεύθυνη επαγγελματική εκπαίδευση των αγροτοπαίδων, έχει πολύ μεγάλη σημασία. Οι νέοι αγρότες, πρέπει να είναι σε θέση να αφομοιώνουν τη νέα τεχνολογία, να χειρίζονται εύκολα τα γεωργικά μηχανήματα και να γνωρίζουν τη χρήση των διαφόρων φυτοφαρμάκων, ζιζανιοκτόνων, γιατί και πολλά είναι και επικίνδυνα. Η δημιουργία, η ίδρυση σχετικών σχολών θα βοηθήσει αφάνταστα τους αγρότες μας.

Από την κρατική πλευρά, η Πολιτεία προγραμματίζει και ενισχύει τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας. Γίνονται μεγάλα εγγειοβελτιωτικά έργα και αξιοποιούνται μεγάλες εκτάσεις. Ακόμα οι αλλαγές των καλλιεργειών, η χρηματοδότηση και ενίσχυση, φανερώνουν ότι η Πολιτεία στέκει συμπαραστάτης και αρωγός στις γενικότερες προσπάθειες για τη βελτίωση, εκσυγχρονισμό και προσαρμογή της ελληνικής γεωργίας. Μπορούμε να πούμε ότι σήμερα η ελληνική γεωργία βρίσκεται σε πολύ καλή εξέλιξη από ποσότητα, ποιότητα και συγχρονισμό¹⁸.

¹⁸ Louloudis L, Beopoulos N (2001): "Broadening the traditional sectoral perspective on agricultural policy in Greece"

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΤΗΝ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ

2.1. Εξέλιξη ελληνικής γεωργίας την δεκαετία του '70

Κατά τη δεκαετία του '70 φάνηκε ότι η γεωργία με μερική απασχόληση τείνει να γίνει μόνιμη κατάσταση και ότι αποτελεί πλέον διαρθρωτικό γνώρισμα των ανεπτυγμένων χωρών. Η γεωργία με μερική απασχόληση αναπτύχθηκε αυθόρμητα στις περισσότερες χώρες του κόσμου, χωρίς να ληφθεί υπόψη από τις εθνικές πολιτικές. Εμφανίζεται γενικά ως ένας τρόπος που εξασφαλίζει συμπληρωματικό εισόδημα και επί πλέον προσαρμόζει τους διαθέσιμους πόρους εργασίας του αγροτικού νοικοκυριού στην υπάρχουσα παραγωγική δομή.

Έτσι, επιτυγχάνεται η διαίρεση του συντελεστή εργασίας που μέχρι τώρα ήταν αδιαίρετος και βελτιώνεται η σχέση ανθρώπου / γης. Η Ελλάδα, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '70, τοποθετείται μεταξύ των χωρών που παρουσιάζουν ψηλό ποσοστό εκμεταλλεύσεων μερικής απασχόλησης. Το φαινόμενο είναι περισσότερο έντονο στις εκμεταλλεύσεις με μικρή έκταση γης και αναμένεται να ενταθεί στο μέλλον¹⁹.

Στις μειονεκτικές νησιωτικές περιοχές που ερημώνονται πληθυσμιακά και η γεωργική γη εγκαταλείπεται, η ανάπτυξη της γεωργίας με μερική απασχόληση αποτελεί την προσφορότερη και σταθερότερη λύση για τη διατήρηση του πληθυσμού και την προστασία του περιβάλλοντος των νησιών.

Άρα, η επιδίωξη ενδυνάμωσης μιας ήδη εγγενούς τάσης της νησιωτικής παραγωγικής δομής μοιάζει να έχει σοβαρές πιθανότητες επιτυχίας, αν και εφ' όσον εξασφαλιστούν μηχανισμοί για ικανοποιητικό συμπληρωματικό εισόδημα και απασχόληση²⁰.

¹⁹ Λούμου Α., 1995, «Γεωργία με Μερική Απασχόληση», στο ειδικό αφιέρωμα του Οικονομικού Ταχυδρόμου Γεωργία και Περιβάλλον – Οι δύο Όψεις του Φεγγαριού, Φύλλο 31, 3/8/1995, Αθήνα, σελ. 7

²⁰ Οικονόμου Δ., 1994, «Σύστημα Χωροταξικού Σχεδιασμού και Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες», στο περιοδικό Περιβάλλον και Δίκαιο, τεύχος 1, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα, σελ 37

2.2. Εξέλιξη ελληνικής γεωργίας την δεκαετία του '80

Κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η ελληνική ύπαιθρος έχει εισέλθει σε μία περίοδο μεγάλων αλλαγών και ανακατατάξεων, που απαιτούν ριζικές διαρθρωτικές προσαρμογές. Φυσικά, ολόκληρη τη μεταπολεμική περίοδο η ελληνική ύπαιθρος αποτέλεσε πεδίο οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών.

Όμως, από τις αρχές της δεκαετίας του '80, το μεταπολεμικό μοντέλο λειτουργίας και ανάπτυξης της υπαίθρου έχει δεχθεί μία σειρά σοβαρών πιέσεων, οι οποίες επιτάχυναν τον ρυθμό των αλλαγών στην οικονομία και στην κοινωνία της υπαίθρου²¹.

Οι μεγάλες δυνάμεις που προκαλούν αυτές τις βαθιές και ραγδαίες αλλαγές δεν περιορίζονται μόνο στα εθνικά σύνορα της χώρας μας. Πολλές και ισχυρές δυνάμεις της αλλαγής έχουν όχι μόνο ευρωπαϊκό αλλά και παγκόσμιο χαρακτήρα και, κατά συνέπεια, δεν μπορούν να ελεγχθούν μόνο από τις ντόπιες πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις, αν η Ελλάδα επιθυμεί να είναι μία ανοικτή οικονομία και κοινωνία και να παίρνει ενεργό μέρος στο ευρωπαϊκό και το παγκόσμιο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, και τεχνολογικό γίγνεσθαι. Οι σπουδαιότερες «δυνάμεις της αλλαγής», που προκαλούν αλυσιδωτές μεταβολές στην οικονομία και στην κοινωνία της ελληνικής υπαίθρου αναλύονται εκτενέστερα στις επόμενες ενότητες.

2.3. Η εξέλιξη της γεωργίας μετά την ένταξη στην ΕΕ

Με την ένταξη λοιπόν της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ., η αγροτική πολιτική ασκείται από τα όργανα της Ε.Ο.Κ. και όχι πλέον από την ελληνική κυβέρνηση. Επιπλέον οι συνθήκες εντός των οποίων λειτουργούσε η ελληνική γεωργία έχουν αντικατασταθεί από το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της Ε.Ο.Κ. συνολικά. Οι δύο αυτοί παράγοντες έχουν καταστήσει οξύτατους τους όρους ανταγωνισμού της ελληνικής γεωργίας με τον αγροτικό τομέα των άλλων χωρών – μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

²¹Υπουργείο Γεωργίας, 2003, «Βιώσιμη γεωργία σε μια ανεπτυγμένη ύπαιθρο», Υπουργείο Γεωργίας, σελ 18-22

Με την αναμόρφωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.) που αποβλέπει σε μείωση του κόστους της πολιτικής αυτής, μακροχρόνια, η πίεση επί των Ελλήνων παραγωγών θα είναι ακόμη ισχυρότερη.

Γίνεται λοιπόν φανερή η ανάγκη σοβαρής προσπάθειας εκ μέρους των ίδιων των παραγωγών και των φορέων πολιτικής για την επίλυση των διαρθρωτικών προβλημάτων της γεωργίας και την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς της σε διεθνές επίπεδο.

Η ελληνική οικονομία αποτελεί ένα αναπόσπαστο τμήμα της οικονομίας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και είναι «υποχρεωμένη» να αναπτυχθεί στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Δεν τίθεται ζήτημα κόστους ή οφέλους από την ένταξη, αλλά ζήτημα κατάλληλης στρατηγικής προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας στα κοινοτικά πλαίσια²².

Η δυσκολία προσαρμογής των τομέων της ελληνικής οικονομίας στους όρους λειτουργίας των άλλων οικονομιών των χωρών – μελών αποτελεί το κρίσιμο ζήτημα και προφανώς οφείλεται στα διαφορετικά πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δεδομένα της Ελλάδας, όπως έχουν διαμορφωθεί από τη διαφορετική της ιστορική πορεία σε σχέση με τις δυτικές χώρες.

Ένας σημαντικός τομέας της ελληνικής οικονομίας που απασχολούσε περίπου το 22% (σήμερα 20%) του ενεργού πληθυσμού και παρήγαγε το 13-14% (σήμερα 7%) του Α.Ε.Π. είναι ο αγροτικός τομέας. Για τον τομέα αυτό, πριν από την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, υπήρχαν οι πιο αντιφατικές προγνώσεις: από την απόλυτη ευημερία και ανάπτυξη του μέχρι την απόλυτη καταστροφή του.

Αργότερα όταν η ένταξη της Ελλάδας είχε πραγματοποιηθεί φάνηκε ότι ο ελληνικός αγροτικός τομέας ούτε καταστράφηκε αλλά ούτε και αναπτύχθηκε ουσιαστικά, όπως έλεγαν οι σχετικές προβλέψεις. Τα αποτελέσματα της ένταξης στον αγροτικό τομέα στην πρώτη πενταετία που αποτέλεσε εξάλλου και την μεταβατική περίοδο προσαρμογής, φαίνεται από εισοδηματικής πλευράς υπήρξε μια μικρή βελτίωση της αγοραστικής δύναμης των αγροτών

²² European Commission (2001): The Agricultural Situation in the European Union – 1999 Report, Luxembourg – ISBN 92-828-8473-2

συνολικά, ενώ ταυτόχρονα σημειώθηκε μια βαθμιαία υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών αγροτικών προϊόντων²³.

Η εξέλιξη αυτή μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι ενισχύσεις – επιδοτήσεις κάθε μορφής για την βελτίωση του εισοδήματος των αγροτών αυξήθηκαν σημαντικά. Έτσι, η συγκράτηση του εισοδήματος των αγροτών και η σχετική του βελτίωση προέκυψε αποκλειστικά σχεδόν από εισοδηματικές μεταβιβάσεις, δηλαδή από δημοσιονομικούς πόρους ή από τελωνειακή προστασία έναντι τρίτων χωρών εκτός Ε.Ε.

Αντίθετα, όσον αφορά τις παραγωγικές και συνεπώς εξαγωγικές επιδόσεις του, ο αγροτικός τομέας της Ελλάδας παρουσίασε κάμψη, κυρίως λόγω της αύξησης του ανταγωνισμού από την ομοειδή κοινοτική παραγωγή, η οποία μπορούσε να παραχθεί με σχετικά χαμηλότερο κόστος και να εισαχθεί στην Ελλάδα χωρίς δασμούς ή άλλα εμπόδια. Αυτό συνέβη ιδίως σε ορισμένα προϊόντα, όπως το κρέας βοοειδών, τα γαλακτοκομικά και το μαλακό σιτάρι²⁴.

2.4. Εξέλιξη ελληνικής γεωργίας την δεκαετία του '90

Οι αναθεωρήσεις της ΚΑΠ που έγιναν στη δεκαετία του 1990 μαζί με τη συμφωνία της GATT (1995) διατήρησαν μια στασιμότητα στην αγροτική οικονομία της χώρας μας και βοήθησαν να γίνουν σημαντικά βήματα στη συγκέντρωση της παραγωγής σε λιγότερα χέρια, με σοβαρές αρνητικές συνέπειες για τους μικρομεσαίους αγρότες.

Η εκτίμηση αυτή επιβεβαιώνεται από όλους τους βασικούς δείκτες που καταγράφουν την κατάσταση και την εξέλιξη της αγροτικής οικονομίας, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία διαφόρων κρατικών οργανισμών και υπηρεσιών.

Στην περίοδο 1995-2003 η μέση ετήσια αύξηση της συνολικής ακαθάριστης αξίας της αγροτικής παραγωγής ήταν μηδενική, με αποτέλεσμα η συμμετοχή

²³ European Commission (2001): The Agricultural Situation in the European Union – 1999 Report, Luxembourg

²⁴ Χατζής, Α., 2006, «Οι Εξαγωγές των Ελληνικών Αγροτικών Προϊόντων στην Ευρωπαϊκή και Διεθνή Αγορά. Προβλήματα και Προοπτικές», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ 15

του Ακαθάριστου Εθνικού Αγροτικού προϊόντος στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας να μειωθεί από 9,1% το 1995 στο 6% του 2003.

Πρώτη βασική αιτία αυτής της στασιμότητας ήταν οι άμεσες και έμμεσες χαμηλές ποσοστώσεις που επιβλήθηκαν με τις αναθεωρήσεις της ΚΑΠ σε όλα σχεδόν τα αγροτικά προϊόντα, ακόμα και σε αυτά που η χώρα μας ή η ΕΕ είναι έντονα ελλειμματική, με αποτέλεσμα να εμποδιστεί η αύξηση του όγκου της αγροτικής παραγωγής, παρά το γεγονός ότι από χρονιά σε χρονιά έγιναν ορισμένες ευκαιριακές αυξομειώσεις στον όγκο παραγωγής διαφόρων αγροτικών προϊόντων. Οι ποσοστώσεις μαζί με άλλα μέτρα, όπως πρόστιμα συνυπευθύνουτητας, κίνητρα ξεριζώματος καλλιεργειών, υποχρεωτικών και προαιρετικών αγραναπαύσεων, δασώσεων καλλιεργουμένων εκτάσεων, καταστροφή αλλιευτικών σκαφών κ.ά. είχαν στόχο να προσαρμόσουν την κοινοτική γεωργία στις ανάγκες της αγοράς και όχι στις ανάγκες της ανθρωπότητας σε τρόφιμα. Και αυτό γιατί η παραγωγή τροφίμων πριν τις αναθεωρήσεις της ΚΑΠ της δεκαετίας του 1990 αυξανόταν με διπλάσιο ρυθμό σε σχέση με τις ανάγκες της αγοράς.

Δεύτερη βασική αιτία ήταν η κατάργηση, ο εκφυλισμός, η μείωση και το πάγωμα των θεσμικών τιμών που διασφάλιζαν ένα ελάχιστο αγροτικό εισόδημα, τις περισσότερες φορές μη ικανοποιητικό για τους μικρομεσαίους αγρότες και η μερική αντικατάσταση μέρους των τιμών με επιδοτήσεις με τη δικαιολογία να εξισωθούν οι κοινοτικές τιμές με τις διεθνείς. Οι αλλαγές αυτές που έγιναν με τις αναθεωρήσεις της ΚΑΠ στη δεκαετία του 1990 είχαν στόχο το άνοιγμα της κοινοτικής γεωργίας στο διεθνή ανταγωνισμό.

Τρίτη βασική αιτία που προωθήθηκε με τη συμφωνία της GATT ήταν η μείωση των εξαγωγικών επιδοτήσεων και των δασμών στις εισαγωγές αγροτικών προϊόντων, με αποτέλεσμα να δυσκολέψει η διάθεση της αγροτικής παραγωγής ακόμα και στην εγχώρια αγορά που κατακλύσθηκε από εισαγόμενα προϊόντα και να συμπιεσθούν οι τιμές των παραγωγών²⁵.

Παρόμοια σχεδόν πορεία με αυτή του Ακαθάριστου Αγροτικού Εθνικού Προϊόντος είχε και το συνολικό καθαρό αγροτικό εισόδημα, του οποίου η

²⁵ European Commission (2003): Agriculture in the EU – Statistical and Economic Information 2002, Luxembourg

μέση ετήσια αύξηση σε σταθερές τιμές στην περίοδο 1995-2003 ήταν μόλις 0,45%. Αν ληφθεί υπόψη ότι το καθαρό γεωργικό εισόδημα διαφοροποιείται ανάλογα με το μέγεθος της αγροτικής εκμετάλλευσης, τότε για τα μικρομεσαία αγροτικά νοικοκυριά η εξέλιξη του καθαρού αγροτικού εισοδήματος ήταν μικρότερη του 0,45% και τις περισσότερες φορές αρνητική, ενώ για τις μεγάλες αγροτικές εκμεταλλεύσεις ήταν πολλαπλάσιο του 0,45%.

Η εξέλιξη του καθαρού αγροτικού εισοδήματος αποδεικνύει ότι οι κοινοτικές αγροτικές επιδοτήσεις, παρά το σχετικά υψηλό μέγεθός τους σε σχέση με το συνολικό αγροτικό εισόδημα δεν απέτρεψαν τη μείωση του εισοδήματος των μικρομεσαίων αγροτών και, κατά συνέπεια, το ξεκλήρισμά τους και τη μαζική τους χρεοκοπία. Έτσι στην περίοδο 1980-2000 182.000 αγροτικά νοικοκυριά ξεκληρίστηκαν και άλλα 70.000 είναι υπερχρεωμένα.

Τόσο η εξέλιξη του Ακαθάριστου Εγχώριου Αγροτικού Προϊόντος, όσο και του καθαρού αγροτικού εισοδήματος δείχνουν ότι όταν εφαρμόζονται αντι-αγροτικές πολιτικές, το αγροτικό εισόδημα δε θα βελτιώνεται, παρά την αύξηση των επιδοτήσεων οι οποίες λειτουργούν πυροσβεστικά και καθορίζουν το ρυθμό ξεκλήρισματος των μικρομεσαίων αγροτών, έτσι ώστε να προλαμβάνονται ανεπιθύμητες κοινωνικές εντάσεις και παρενέργειες.

Παράλληλα με τη στασιμότητα της αγροτικής οικονομίας έγιναν σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές που είχαν σαν αποτέλεσμα να συγκεντρωθεί μεγαλύτερο κομμάτι της αγροτικής παραγωγής και της γεωργικής γης σε λιγότερα χέρια.

Η συγκέντρωση της παραγωγής είναι πολύ μεγαλύτερη στους κλάδους της κτηνοτροφίας και αλιείας που δεν προϋποθέτουν συγκέντρωση της αγροτικής γης και μικρότερη στη φυτική παραγωγή, όπου η γη είναι σημαντικός περιοριστικός παράγοντας, επειδή η συγκέντρωση της παραγωγής προϋποθέτει και συγκέντρωση της γης, είτε με τη μορφή της ιδιοκτησίας είτε με τη μορφή της ενοικίασης.

Στην περίοδο 1992-2002 τα γαλακτοπαραγωγικά νοικοκυριά αγελαδινού γάλακτος μειώθηκαν από 32.000 σε 9.500, με αποτέλεσμα το 9% των

μεγάλων εκμεταλλεύσεων γαλακτοπαραγωγής να παράγει το 54,5% της συνολικής παραγωγής²⁶.

Παρά τη συγκέντρωση της παραγωγής η παραγωγικότητα της ελληνικής γεωργίας, αν σαν μέτρο της θεωρηθεί το παραγόμενο Ακαθάριστο γεωργικό προϊόν ανά απασχολούμενο, είναι πολύ μικρή και το 2002 φτάνει στο 44,6% του μέσου όρου της ΕΕ των 15 από 41,3% που ήταν το 1995²⁷.

Η βελτίωση της παραγωγικότητας οφείλεται στη συγκέντρωση και στην εκμηχάνιση της παραγωγής, στη βελτίωση του πολλαπλασιαστικού υλικού στις νέες καλλιεργητικές τεχνικές και άλλους παράγοντες που η υλοποίησή τους είχε προηγηθεί στις περισσότερες χώρες της ΕΕ και ειδικότερα στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές.

Με βάση τις εθνικές απογραφές στην περίοδο 1991-2000 οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις μειώθηκαν κατά 47.274 από 861.623 το 1991 σε 814.349 το 1999-2000. Ο αριθμός των πραγματικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων ίσως είναι μικρότερος επειδή ορισμένοι ηλικιωμένοι, κυρίως αγρότες, που έχουν ενοικιάσει τα χωράφια τους σε άλλους αγρότες, φαίνονται σαν ιδιοκτήτες εκμεταλλεύσεων για να μη χάσουν το δικαίωμα των επιδοτήσεων και συμφωνούν το ενοίκιο της γης να είναι ίσο με την επιδότηση.

Στη χώρα μας, ανάμεσα στις δύο απογραφές 1991 και 1999-2000, ο αριθμός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων που χρησιμοποιεί μόνιμους εργάτες αυξήθηκε κατά 90,2% από 3.881 σε 7.381, παρά το γεγονός ότι την ίδια περίοδο το σύνολο των αγροτικών εκμεταλλεύσεων μειώθηκε κατά 5,5% από 861.623 σε 814.349.

Όμως το ποσοστό της μόνιμης μισθωτής εργασίας το 1999-2000 στο σύνολο της μισθωτής εργασίας είναι πολύ μικρό 12,5%, όταν το αντίστοιχο μέσο κοινοτικό ποσοστό ήταν 60,5%, όπως επίσης πολύ μικρός είναι και ο αριθμός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων που χρησιμοποιούν μόνιμη μισθωτή εργασία, μικρότερη του 1% του συνολικού αριθμού των αγροτικών εκμεταλλεύσεων²⁸.

²⁶Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, 2004

²⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2003, «Η κατάσταση της γεωργίας στην Κοινότητα», έκδοση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σελ 25

²⁸Σφυρής, Γ., 2004, «Εξελίξεις της Ελληνικής Γεωργίας», Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, σελ 29

2.5. Εξέλιξη ελληνικής γεωργίας στις μέρες μας

2.5.1. Τεχνολογικές αλλαγές

2.5.1.1. Κοινωνία της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών

Είναι γεγονός πως η δυναμικότητα επεξεργασίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών διπλασιάζεται κάθε 18 μήνες, σύμφωνα με την εμπειρία των τελευταίων χρόνων. Η θεαματική αυτή εξέλιξη δεν φαίνεται πως θα υποχωρήσει κατά την επόμενη δεκαετία. Οι χρήστες τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών θα έχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο σε μόνιμη βάση με ταχύτητες κατά 10 έως 20 φορές μεγαλύτερες από τα ταχύτερα modem που υπάρχουν σήμερα.

Η επανάσταση της πληροφορικής και των επικοινωνιών δεν θα μεταβάλει μόνο την γεωγραφία της οικονομικής δραστηριότητας, αλλά θα μεταβάλει ριζικά επίσης την παροχή δημόσιων υπηρεσιών σε πάρα πολλούς τομείς, συμπεριλαμβανομένης και της χορήγησης υπηρεσιών στην δημόσια υγεία και πρόνοια. Δεν είναι μακριά η εποχή που πολλές εργασίες θα μπορούν να γίνονται εξ αποστάσεως από άτομα που εργάζονται κατ. οίκον από περιοχές της υπαίθρου²⁹.

2.5.1.2. Βιοτεχνολογία

Πολλοί τομείς παραδοσιακής οικονομικής δραστηριότητας σε περιοχές της υπαίθρου (όπως η γεωργία και η παραγωγή τροφίμων) βρίσκονται αντιμέτωποι με μεγάλες τεχνολογικές αλλαγές, ιδιαίτερα στον τομέα των βιολογικών επιστημών. Τα τελευταία χρόνια η τεχνολογία των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (GMOs) υιοθετείται από όλο και περισσότερες χώρες, κυρίως στην Αμερική, στην Ασία και στην Αυστραλία. Η Ελλάδα και η ΕΕ γενικότερα προβάλλουν ακόμα αντίσταση κυρίως λόγω σοβαρών

²⁹ Damianos D, Skouras D. (1996): "Unconventional adjustment strategies for rural households in the less developed areas in Greece", *Agricultural Economics* 15: 61-72

επιφυλάξεων αναφορικά με τις επιπτώσεις που μπορεί να έχουν αυτά τα προϊόντα στην υγεία των καταναλωτών³⁰.

2.5.2. Οικονομικές εξελίξεις

2.5.2.1. Η Ραγδαία Ανάπτυξη του Τριτογενή Τομέα της Οικονομίας

Η θεαματική αύξηση της παραγωγικότητας και η μετάβαση από το μοντέλο της παραγωγικής οικονομίας στο μοντέλο της καταναλωτικής κοινωνίας έχει οδηγήσει στη συνεχή αύξηση της απασχόλησης και στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών (τριτογενής τομέας), με παράλληλη μείωση της απασχόλησης και της ανάπτυξης των επιχειρήσεων του δευτερογενή (μεταποιητική βιομηχανία) και του πρωτογενή (γεωργία) τομέα της οικονομίας. Αυτές οι οικονομικές εξελίξεις επηρεάζουν τόσο τις αστικές όσο και τις αγροτικές περιοχές και οδηγούν σε μία σύγκλιση στην τομεακή σύνθεση τόσο της αστικής οικονομίας όσο και της οικονομίας της υπαίθρου³¹.

2.5.2.2. Διάρθρωση της Απασχόλησης στον Πρωτογενή Τομέα

Εκτιμάται ότι το 19,5% περίπου του ενεργού πληθυσμού στη χώρα μας απασχολείται στην πρωτογενή γεωργική παραγωγή, στις 820.000 περίπου γεωργικές εκμεταλλεύσεις που έχουν επισήμως δηλωθεί ότι λειτουργούν στη χώρα μας. Ωστόσο, σύμφωνα με σχετικά στοιχεία έγκυρων μελετών, από το σύνολο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων το 1993, το 25% έχουν μέγεθος λιγότερο από 9 στρέμματα και κατέχουν ποσοστό μόλις 2,8% της γεωργικής γης. Ένα 33,4% των εκμεταλλεύσεων έχουν μέγεθος από 10-29 στρέμματα και κατέχουν το 13,9% της γεωργικής γης. Οι υπόλοιπες γεωργικές εκμεταλλεύσεις (41,6%) καλύπτουν το 83% της γεωργικής γης με μέσο μέγεθος 71 στρέμματα. Συνεπώς, μόνον οι 340.000 γεωργικές εκμεταλλεύσεις

³⁰ Υπουργείο Γεωργίας, 2003, «Βιώσιμη γεωργία σε μια ανεπτυγμένη ύπαιθρο», Υπουργείο Γεωργίας, σελ 18-22

³¹ Brower F, Straaten J, “Nature and Agriculture in the European Union: New perspectives on policies that shape the European countryside”, Cheltenham.

(από το σύνολο των 820.000) αποτελούν τον πυρήνα της επαγγελματικής γεωργίας στην Ελλάδα³²

2.5.2.3. Η Διάκριση ανάμεσα στις «Αστικές Περιοχές» και στην «Υπαίθρο Χώρα» ξεθωριάζει

Με εξαίρεση την απασχόληση στον πρωτογενή αγροτικό τομέα, η οικονομία της υπαίθρου αντανακλά την αστική οικονομία όσον αφορά στην απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Οι περιοχές της υπαίθρου ενσωματώνονται σταδιακά, μέσω της αγοράς εργασίας, στην ευρύτερη εθνική οικονομία.

Οι κυριότερες διαφορές που χαρακτηρίζουν ακόμα την οικονομία της υπαίθρου είναι ότι όσον αφορά τον τριτογενή τομέα (υπηρεσίες) η οικονομία της υπαίθρου επικεντρώνεται κυρίως στην παροχή υπηρεσιών σε τομείς όπως ο τουρισμός, η αναψυχή, το περιβάλλον, και διάφορες άλλες υπηρεσίες της υπαίθρου. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί πως οι επιχειρήσεις της υπαίθρου ανήκουν κυρίως στην κατηγορία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) με μεγαλύτερο αριθμό αυτοαπασχολούμενων από ότι οι αστικές επιχειρήσεις³³.

2.5.3. Φυσικοί πόροι και αειφόρος ανάπτυξη

Η στενή σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και στην ανάπτυξη της υπαίθρου έτεινε να έχει στο παρελθόν ιδιαίτερα αρνητικές εντυπώσεις, ανάμεσα κυρίως στον πληθυσμό της υπαίθρου, καθώς θεωρείτο πως η προστασία του πρώτου εμπόδιζε την ανάπτυξη της υπαίθρου. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία αυξανόμενη αναγνώριση της αξίας που έχει το φυσικό περιβάλλον, ως πηγή όχι μόνον ευχαρίστησης αλλά και σημαντικού πλούτου για την κοινωνία και την οικονομία της υπαίθρου.

³² Υπουργείο Γεωργίας, 2003, «Βιώσιμη γεωργία σε μια ανεπτυγμένη ύπαιθρο», Υπουργείο Γεωργίας, σελ 18-22

³³ Brower F, Straaten J, “Nature and Agriculture in the European Union: New perspectives on policies that shape the European countryside”, Cheltenham.

2.5.3.1. Βιοποικιλότητα

Η μεγάλη εντατικοποίηση και η μεγάλη εξειδίκευση της γεωργικής παραγωγής κατά της τελευταίες δεκαετίες έχουν οδηγήσει σε μεγάλη μείωση της ποικιλότητας της χλωρίδας και της πανίδας των περισσότερων αγροτικών περιοχών της Ευρώπης. Αξιοσημείωτη είναι η απώλεια πολλών ειδών πτηνών και άγριων ζώων, ενώ πολλές ποικιλίες φυτών έχουν σχεδόν εξαφανιστεί. Η εξέλιξη αυτή είναι ιδιαίτερα ανησυχητική καθώς οι περιοχές αυτές υποβαθμίζονται, όχι μόνον οικολογικά, αλλά και κυρίως οικονομικά³⁴.

2.5.3.2. Κλιματολογικές Αλλαγές

Οι κλιματολογικές αλλαγές που έχουν παρατηρηθεί τα τελευταία χρόνια είναι ιδιαίτερα ανησυχητικές, όχι μόνο για τα ακραία καιρικά φαινόμενα και τις μεγάλες καταστροφές που αυτά προκαλούν, αλλά και για αυτό ακόμα το μέλλον του πλανήτη. Στο άμεσο μέλλον, εκφράζονται φόβοι από πολλούς ειδικούς επιστήμονες πως οι κλιματολογικές αλλαγές θα προκαλέσουν εκτεταμένες αλλαγές στις χρήσεις της γεωργικής γης και μεγάλες καταστροφές σε περιοχές της υπαίθρου³⁵.

2.5.4. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές τάσεις

2.5.4.1 Παγκοσμιοποίηση

Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται, κατά έναν συνεχώς επιταχυνόμενο ρυθμό ένα παγκοσμιοποιημένο οικονομικό σύστημα, γεγονός που έχει ως συνέπεια την όλο και μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση των διαφόρων περιοχών του πλανήτη. Οι κυριότερες δυνάμεις που προκαλούν αυτή την τάση προς την παγκοσμιοποίηση των αγορών και του οικονομικού συστήματος είναι η ραγδαία εξέλιξη των διεθνών μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών, η μείωση των δασμών και των άλλων μη δασμολογικών εμποδίων στο εμπόριο, η θεαματική αύξηση του διεθνούς εμπορίου, η εκπληκτική αύξηση της κλίμακας

³⁴ Υπουργείο Γεωργίας, 2003, «Βιώσιμη γεωργία σε μια ανεπτυγμένη ύπαιθρο», Υπουργείο Γεωργίας, σελ 18-22

³⁵ Υπουργείο Γεωργίας, 2003, «Βιώσιμη γεωργία σε μια ανεπτυγμένη ύπαιθρο», Υπουργείο Γεωργίας, σελ 18-22

των διεθνών χρηματικών και χρηματιστηριακών ανταλλαγών και η μεγάλη ανάπτυξη των πολυεθνικών εταιρειών.

Οι αγροτικές περιοχές και οι περιοχές της υπαίθρου, γενικότερα, δεν εξαιρούνται από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και οι ραγδαίες εξελίξεις που πραγματοποιούνται στην ύπαιθρο θα πρέπει να γίνουν αντιληπτές στα πλαίσια αυτού του ισχυρού παγκόσμιου φαινομένου που καθιστά όλο και πιο αλληλοεξαρτώμενες όλες τις περιοχές του πλανήτη. Η παγκοσμιοποίηση επιβάλλει στις περιοχές της υπαίθρου νέες απαιτήσεις, ισχυρότερες συνθήκες ανταγωνισμού, και νέες, μεταβαλλόμενες κοινωνικές αξίες³⁶.

2.5.4.2. Απελευθέρωση του Εμπορίου

Ο όγκος συναλλαγών στο διεθνές εμπόριο προβλέπεται να αυξηθεί ακόμα περισσότερο στο μέλλον. Οι διαπραγματεύσεις στα πλαίσια του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) είναι βέβαιο ότι θα οδηγήσουν σε ακόμα μεγαλύτερη απελευθέρωση του εμπορίου, συμπεριλαμβανομένου του εμπορίου αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, γεγονός που θα οδηγήσει ακόμα περισσότερο τις ανταγωνιστικές πιέσεις προς τους Έλληνες αγρότες και τους παρασκευαστές και εμπόρους τροφίμων και ποτών.

Ως αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων, ο ελληνικός αγροδιατροφικός τομέας καλείται να πάρει στρατηγικές αποφάσεις για το πώς και με ποια προϊόντα θα ανταπεξέλθει στον διεθνή ανταγωνισμό. Σε αυτό το πλαίσιο, η κοινωνία της υπαίθρου θα πρέπει, επίσης, να επαναξιολογήσει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, καθώς επίσης και τα πολιτισμικά και τα περιβαλλοντικά στοιχεία του ενεργητικού της που θα της επιτρέψουν να ανταγωνιστεί αποτελεσματικά σε περιφερειακό επίπεδο³⁷.

³⁶ Υπουργείο Γεωργίας, 2003, «Βιώσιμη γεωργία σε μια ανεπτυγμένη ύπαιθρο», Υπουργείο Γεωργίας, σελ 18-22

³⁷ PETMEZAS, S. (Working paper) "The long term development of Greek agricultural productivity in a Euro-Mediterranean perspective (1860-1980)", paper presented in the 6th European Historical Economics Society Conference in Istanbul, September 9-10, 2005.

2.5.4.3. Αναθεωρήσεις της Πολιτικής της ΕΕ για την Γεωργία

Η αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) στο πλαίσιο της Agenda 2000 συνεχίστηκε προς την ίδια κατεύθυνση που είχε ξεκινήσει η Αναθεώρηση MacSharry, στα μέσα της δεκαετίας του '80, μειώνοντας τις επιδοτήσεις που συνέβαλαν στην στήριξη των τιμών και των αγορών και αντισταθμίζοντας την τυχόν απώλεια εισοδήματος των παραγωγών μέσω ενός συστήματος άμεσων εισοδηματικών ενισχύσεων.

Οι αναθεωρήσεις αυτές δημιούργησαν τον νέο Διαρθρωτικό Κανονισμό τον επονομαζόμενο «Δεύτερο Πυλώνα» της ΚΑΠ ο οποίος ενσωμάτωσε από κοινού μέτρα για την διαχείριση και την προστασία του περιβάλλοντος και μέτρα ανάπτυξης της υπαίθρου, σε Εθνικά Προγράμματα Ανάπτυξης της Υπαίθρου.

Η Agenda 2000 παραχώρησε επίσης σημαντικές εξουσίες διαχείρισης της ΚΑΠ στις εθνικές κυβερνήσεις. Η διαδικασία αναθεώρησης της ΚΑΠ προβλέπεται να συνεχιστεί προς την ίδια κατεύθυνση, όπως δείχνουν οι πρώτες προτάσεις της Επιτροπής που υποβλήθηκαν στα πλαίσια της Ενδιάμεσης Ανασκόπησης της ΚΑΠ³⁸.

³⁸ Υπουργείο Γεωργίας, 2003, «Βιώσιμη γεωργία σε μια ανεπτυγμένη ύπαιθρο», Υπουργείο Γεωργίας, σελ 18-22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΑΠΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

3.1. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και τα αγροτικά προϊόντα

Η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT) τέθηκε σε ισχύ το 1947. Ήταν ένας από τους θεσμούς που δημιουργήθηκαν μετά τον πόλεμο για να ρυθμίσουν την διεθνή οικονομία και να εμποδίσουν την επανεμφάνιση των πολιτικών που είχαν ακολουθηθεί μεταξύ των δύο πολέμων.

Η GATT είχε την ευθύνη της επιτήρησης του διεθνούς εμπορίου προϊόντων και ειδικότερα την απελευθέρωσή του με τη μείωση των δασμολογικών εμποδίων. Το πεδίο δράσης της διευρύνθηκε μετά τις επιτυχείς διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ουρουγουάης (1986- 1994) και η ίδια τέθηκε υπό την αιγίδα του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ). Έτσι, ο ΠΟΕ ξεκίνησε τις εργασίες του το 1995 μετρώντας ως κράτη μέλη του 125 χώρες³⁹.

Ο Γύρος της Ουρουγουάης εισήγαγε μια νέα ποιότητα στο διεθνές εμπορικό περιβάλλον, που μέχρι τότε ήταν βασισμένο σε συγκεκριμένους κανόνες. Καθιέρωσε τον ΠΟΕ σαν διακυβερνητικό σημείο αναφοράς στις εμπορικές διαπραγματεύσεις και στην επίλυση των εμπορικών φιλονικιών και αύξησε την πειθαρχία στις παγκόσμιες εμπορικές πολιτικές στους διάφορους τομείς. Ένα θέμα που έλαβε μεγάλη έκταση από τα διαπραγματευόμενα μέλη ήταν η ουσιαστική ένωση της γεωργίας με το διεθνές εμπορικό σύστημα, βασιζόμενη στο άνοιγμα των αγορών και στο διεθνές εμπόριο. Οι διαπραγματεύσεις για την γεωργία ήταν δύσκολες, αλλά το τελικό αποτέλεσμα υπέδειξε την μελλοντική πορεία.

Τα διαπραγματευόμενα μέλη τελικά συμφώνησαν σε βελτίωση της πειθαρχίας, όπως στην κατανόηση, στην σταθεροποίηση και τις δεσμεύσεις για μειώσεις στα τρία μεγάλα ζητήματα: την πρόσβαση στις αγορές, το συναγωνισμό των εξαγωγών και τα κρατικά προγράμματα για τις

³⁹ Anderson, K.; Blackhurst, R(1992). The Greening of world trade, University of Michigan Press

συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Παρ' όλα αυτά ο Γύρος της Ουρουγουάης δεν απέκλεισε τελείως την διαφορετική μεταχείριση της γεωργίας στο διεθνές εμπορικό σύστημα.

Ο αγροτικός τομέας παραμένει ένας τομέας με πολλές απαλλαγές από τις γενικές αρχές του ΠΟΕ/ WTO. Οι υποχωρήσεις για τις εξαγωγές είναι ακόμα επιτρεπτές εντός ορίων καθορισμένων μέσα από τα κρατικά προγράμματα. Ειδικές προφυλάξεις προβλέπονται στον τομέα εισόδου στην αγορά. Κάτω από την «Ρήτρα Ειρήνης», όπως αποκαλείται, της Συμφωνίας για την Γεωργία, κάποιες υποχωρήσεις σε επιχειρήσεις ή βιομηχανίες είναι μη εφαρμόσιμες.

Το αντικείμενο της Συμφωνίας για την Γεωργία είναι η αναθεώρηση του εμπορίου του τομέα και να δημιουργήσει πολιτικές με πιο καθορισμένα όρια για τις αγορές. Αυτό θα βελτίωνε την προβλεψιμότητα και την ασφάλεια για τις εξαγωγικές και τις εισαγωγικές χώρες εξίσου⁴⁰.

Οι νέοι όροι και οι δεσμεύσεις είναι:

- ✚ Η πρόσβαση στις αγορές και οι διάφοροι εμπορικοί περιορισμοί που επηρεάζουν τις εισαγωγές. Οι νέες δεσμεύσεις για τους δασμούς και τους ποσοτικούς περιορισμούς, που κάλυπταν όλα τα γεωργικά προϊόντα, άρχισαν να εφαρμόζονται το 1995. Οι συμμετέχοντες στον Γύρο της Ουρουγουάης συμφώνησαν ότι οι αναπτυγμένες χώρες πρέπει να μειώσουν τους δασμούς τους κατά 36%, σταδιακά σε έξι χρόνια. Οι αναπτυσσόμενες χώρες θα έκαναν μειώσεις κατά 24% μέσα σε δέκα χρόνια. Οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες δεν χρειάζεται να μειώσουν τους δασμούς τους.
- ✚ Οι κρατικές επιδοτήσεις και τα άλλα προγράμματα συμπεριλαμβανομένου αυτών που αυξάνουν ή εγγυώνται για τις γεωργικές τιμές και τα αγροτικά εισοδήματα. Οι εθνικές πολιτικές που έχουν άμεση επίδραση στην παραγωγή και το εμπόριο πρέπει να καταργηθούν. Τα μέλη του ΠΟΕ/ WTO έχουν υπολογίσει το μέγεθος αυτού του είδους της υποστήριξης που παραχωρούσαν για τον γεωργικό τομέα ετησίως με βάση τα έτη από 1986 έως το 1988. Οι αναπτυγμένες χώρες συμφωνήθηκε να μειώσουν αυτά τα μεγέθη κατά 20% σε έξι χρόνια, ξεκινώντας από το 1995. Οι

⁴⁰ Anderson, K.; Blackhurst, R(1992). The Greening of world trade, University of Michigan Press

αναπτυσσόμενες χώρες θα κάνουν αντίστοιχες μειώσεις 13% σε δέκα έτη. Τέλος, οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες δεν θα χρειαστεί να κάνουν μειώσεις.

✚ Οι εξαγωγικές υποχωρήσεις και άλλοι μέθοδοι που θα χρησιμοποιηθούν για να κάνουν τις εξαγωγές τεχνικώς ανταγωνιστικές. Η Συμφωνία για την Γεωργία απαγόρευσε τις εξαγωγικές υποχωρήσεις στα αγροτικά προϊόντα εκτός αν οι απαγορεύσεις αναφέρονται στη λίστα δεσμεύσεων των μελών. Η Συμφωνία ζητά από τα μέλη του ΠΟΕ/ WTO να μειώσουν το μέγεθος των χρημάτων που ξοδεύουν για τις εξαγωγικές ενισχύσεις καθώς και τις ποσότητες των εξαγωγών που δέχονται ενισχύσεις. Οι αναπτυγμένες χώρες συμφώνησαν να μειώσουν την αξία των ενισχύσεων κατά 36% σε έξι χρόνια ξεκινώντας από το 1995, ενώ οι αντίστοιχες μειώσεις για τις αναπτυγμένες χώρες είναι 24% σε μία περίοδο δέκα ετών.

Επίσης συμφωνήθηκε για τις αναπτυγμένες χώρες να μειωθεί η ποσότητα των επιδοτούμενων εξαγωγικών προϊόντων κατά 21% σε έξι χρόνια, ενώ για τις αναπτυσσόμενες χώρες η μείωση είναι 14% σε δέκα χρόνια. Οι μειώσεις αυτές δεν ισχύουν για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες.

Η συμφωνία επιτρέπει στις κυβερνήσεις να υποστηρίξουν την αγροτική τους οικονομία, αλλά προτιμότερα μέσα από πολιτικές που προκαλούν λιγότερη ζημιά στο εμπόριο. Επίσης επιτρέπει μερική ελαστικότητα με τη μορφή που οι δεσμεύσεις επιτρέπουν. Οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες δεν χρειάζεται να αυξήσουν τις υποχωρήσεις ή να μειώσουν τους δασμούς τους όσο οι αναπτυγμένες χώρες και θα έχουν περισσότερο χρόνο για να ολοκληρώσουν τις υποχρεώσεις τους.

Οι συμφωνίες με τις ειδικές προφυλάξεις αφορούν τις χώρες που βασίζονται στις εισαγωγές για τον διατροφικό εφοδιασμό τους και τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Στη Διάσκεψη Κορυφής στην Σιγκαπούρη που πραγματοποιήθηκε τον Δεκέμβριο του 1996, τα μέλη του ΠΟΕ/ WTO παρουσίασαν μια διαδικασία ανάλυσης και ανταλλαγής πληροφοριών, ως μία βάση για επικοινωνία σε γεωργικά θέματα για την προετοιμασία της συνέχισης της διαδικασίας για μεταρρύθμιση⁴¹.

⁴¹ Anderson, K.; Blackhurst, R(1992). The Greening of world trade, University of Michigan Press

Αυτή η διαδικασία χρησιμοποιήθηκε εκτενώς για την «ανακύκλωση» των προτάσεων των μελών για αναθεωρήσεις της Συμφωνίας για την Γεωργία. Αρκετές χώρες είχαν ήδη συγκεκριμένες προτάσεις σε αγροτικά ζητήματα, ως θέματα για την Διάσκεψη Κορυφής στο Σιάτλ το 1999 και για τις διαπραγματεύσεις για την γεωργία που επρόκειτο να γίνουν τον Μάρτιο του 2000. Η αναμέτρηση δεν προχώρησε πέρα από την γενική ανταλλαγή απόψεων, αλλά τα μέλη συμφώνησαν να αρχίσουν διαπραγματεύσεις για τις λεπτομέρειες των μελλοντικών προφυλάξεων και δεσμεύσεων στην γεωργία στις αρχές του 2001.

Οι προτάσεις που υποδηλώθηκαν από τις χώρες διέφεραν στον βαθμό καθορισμού. Πάντως, κανένα από τα διαπραγματευόμενα μέρη δεν αναρωτήθηκε για την ανάγκη για περαιτέρω απελευθέρωση του αγροτικού τομέα. Τα μέλη του ΠΟΕ/ WTO συμφώνησαν να εισάγουν διαπραγματεύσεις για την συνέχιση της αναμόρφωσης στον αγροτικό τομέα. Αυτό συμφωνήθηκε ένα χρόνο πριν το τέλος της περιόδου εργασιών, δηλαδή στο τέλος του 1999. Οι συζητήσεις ξεκίνησαν στις αρχές του 2000 βασιζόμενες στην Συμφωνία για την Γεωργία⁴².

Το Νοέμβριο του 2001 στη Σύνοδο του ΠΟΕ στην Ντόχα του Κατάρ, οι διαπραγματεύσεις για την γεωργία αποτέλεσαν μέρος του μοναδικού θέματος για το οποίο όλες οι διαδικασίες θα έχουν ολοκληρωθεί την 1^η Ιανουαρίου 2005. Πιο συγκεκριμένα, στη Σύνοδο στην Ντόχα, τα μέλη του ΠΟΕ δεσμεύτηκαν να μειώσουν σταδιακά κάθε μορφή επιδότησης προς τους αγρότες των πλούσιων χωρών, ενώ οι δασμοί θα μειώνονταν ή θα καταργούνταν.

Σχεδόν δύο χρόνια μετά, όχι μόνο καμία από τις δεσμεύσεις δεν έχει τηρηθεί, αλλά οι ΗΠΑ και η ΕΕ αύξησαν την χρηματοδότηση των μεγαλύτερων παραγωγών τους. Έτσι, στη Σύνοδο του ΠΟΕ που πραγματοποιήθηκε το Σεπτέμβριο του 2003 στο Κανκούν του Μεξικό, θέμα- κλειδί αποτέλεσε αυτό των επιδοτήσεων, την κατάργηση των οποίων ζήτησαν οι φτωχές χώρες. Οι πλούσιες κυβερνήσεις δαπανούν σήμερα 1 δισεκατομμύριο δολάρια την ημέρα σε επιδοτήσεις προς τους αγρότες τους. Οι επιδοτήσεις αυτές

⁴² Hoekman B., Kostecki M. (1999), *The Political Economy of the World Trading System: From GATT to WTO*, Blackwell Publishing

δημιουργούν μεγάλα πλεονάσματα ζάχαρης, βαμβακιού και άλλων προϊόντων, τα οποία ρίχνονται στην παγκόσμια αγορά⁴³.

Εκεί πωλούνται σε τιμές κάτω του κόστους, με αποτέλεσμα οι αγρότες του Τρίτου Κόσμου να μην μπορούν να ανταγωνιστούν τις τιμές και να χρεοκοπούν. Η Ευρώπη παράγει ζάχαρη σε τριπλάσια τιμή απ' το Μαλάουι και τη Ζάμπια, ενώ οι 25.000 Αμερικανοί καλλιεργητές βαμβακιού επιδοτούνται με 3 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο. Οι επιδοτήσεις αυτές μειώνουν τις παγκόσμιες τιμές του βαμβακιού περίπου 25%.

Επιπλέον, οι επιδοτήσεις πηγαίνουν στους πλουσιότερους, ακόμη και μεταξύ των δυτικών αγροτών. Βάση της Κοινής Γεωργικής πολιτικής, η μέση ευρωπαϊκή οικογένεια πληρώνει περισσότερο από 1.000 δολάρια το χρόνο στους πλουσιότερους αγρότες της Γηραιάς Ηπείρου. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 5% λαμβάνει τις μισές από τις επιδοτήσεις που χορηγούνται βάση της ΚΓΠ. Το 2001, στις ΗΠΑ το φτωχότερο 50% των Αμερικανών αγροτών έλαβε μόλις το 5% των κυβερνητικών επιδοτήσεων, ενώ στο πλουσιότερο 7% χορηγήθηκε το 50% των επιδοτήσεων αυτών⁴⁴.

3.2. Η πορεία της παγκόσμιας γεωργίας

3.2.1. Λατινική Αμερική και Καραϊβική

Η γεωργική απόδοση της περιοχής στα πρόσφατα έτη ήταν ασταθής. Οι υπερβολικά φτωχές κλιματικές συνθήκες και οι φυσικές καταστροφές είχαν σαν αποτέλεσμα την σημαντική ελάττωση στην αγροτική ανάπτυξη, που έφτασε το 1,8% το 1998. Δύο ασυνήθιστες φυσικές καταστροφές είχαν επιπτώσεις στην περιοχή. Το φαινόμενο του El Nino, που επηρέασε την περιοχή του Ινδικού, και ο τυφώνας Mitch, που προκάλεσε την χειρότερη φυσική καταστροφή των τελευταίων 50 ετών στην Κεντρική Αμερική.

Τα γεωργικά αποτελέσματα αυξήθηκαν δικαιολογημένα το 1999, καθώς η αγροτική ανάπτυξη της περιοχής αυξήθηκε κατά μέσο όρο 4,6%. Η μεγαλύτερη απόδοση προήλθε από τη Νότια Αμερική που παρουσίασε αύξηση

⁴³ Hoekman B., Kostecki M, (1999), The Political Economy of the World Trading System: From GATT to WTO, Blackwell Publishing

⁴⁴ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

5,1%, μετά την μέτρια αύξηση 2,1% που είχε το 1998. Το 1999 η κτηνοτροφική παραγωγή αυξήθηκε κατά 5,7% μετά την αύξηση ύψους 0,7% το 1998. Τα αποτελέσματα στην παραγωγή δημητριακών, που μειώθηκαν κατά 4,4% το 1998, είχαν άνοδο το 1999⁴⁵.

Για το 2000 η συνολική αγροτική παραγωγή ανέβηκε κατά 2%, με τις αρότραιες καλλιέργειες να αυξάνονται κατά 1% και την κτηνοτροφική παραγωγή να παρουσιάζει βελτίωση κατά 4%. Στην Αργεντινή η αγροτική παραγωγή αυξήθηκε μόλις κατά 1,4% το 1999, μετά την άνοδο 7,1% το 1998. Μεγάλες αυξήσεις στις παραγωγές σημειώθηκαν το 1998 για το καλαμπόκι και την σόγια. Το 1999 η παραγωγή δημητριακών είχε πτώση 10% λόγω της μείωσης της σοδειάς του καλαμποκιού. Από την άλλη πλευρά, τα σιτηρά σημείωσαν βελτίωση πάνω από το μέσο όρο του 1998, φτάνοντας τους 14,2 εκατομμύρια τόνους. Η αγροτική παραγωγή αυξήθηκε κατά λιγότερο του 1%, ενώ η παραγωγή δημητριακών κατά 7% για το 2000.

Η Βραζιλία είδε την αγροτική παραγωγή της να ανεβαίνει κατά 7,3% το 1999 μετά την μικρή άνοδο 1,7% του 1998. Δέκα πολιτείες στα νοτιοδυτικά της περιοχής αντιμετώπισαν έντονη ανομβρία το 1998, με σοβαρές επιπτώσεις στις αρότραιες καλλιέργειες. Η συνολικά παραγωγή δημητριακών είχε πτώση 9,2% το 1998, αλλά βελτιώθηκε το 1999, ανεβαίνοντας κατά 16,6%. Το καλαμπόκι, το ρύζι και η βρώμη παρουσίασαν αποτελέσματα μεταξύ 5% και 53%. Το 2000 η συνολική αγροτική παραγωγή είχε αύξηση 3% με 4%, η κτηνοτροφία κατά 4% ενώ η αρότραια παραγωγή πτώση 2%.

Στην Χιλή η συνολική αγροτική παραγωγή μειώθηκε κατά 1,7% το 1999, αφού σημείωσε αύξηση μεγέθους 1,5% την προηγούμενη χρονιά. Το 1999 τα σιτηρά, το καλαμπόκι και το ρύζι επηρεάστηκαν σημαντικά από την ξηρασία και η συνολική παραγωγή δημητριακών είχε πτώση περίπου 30%. Το 2000 τα αγροτικά αποτελέσματα είχαν πτώση ξανά.

Η αγροτική παραγωγή στην Κολομβία παραμένει αμετάβλητη το 1999 μετά την ανάπτυξη 2,5% το 1998. Τα αποτελέσματα κοντά στο μέσο όρο της παραγωγής δημητριακών απέφερε βελτίωση από τις φτωχές σοδειές του 1998.

⁴⁵ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ. 9-25
Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

Οι έντονες βροχοπτώσεις και οι πλημμύρες στα τέλη του 1999 προκάλεσαν σοβαρές ζημιές στους καρπούς, ειδικά του καφέ. Το 2000 η βελτίωση στα αποτελέσματα του αγροτικού τομέα κυμάνθηκε μεταξύ 1% και 2%.

Στην Βενεζουέλα η αγροτική παραγωγή αυξήθηκε κατά 2% το 1999 μετά την βελτίωση κατά 2,2% του 1998. Η παραγωγή δημητριακών μειώθηκε κατά 1,7% το 1999, ακολουθώντας την πτώση 11% του προηγούμενου έτους. Ο Δεκέμβριος του 1999 έφερε έντονες βροχοπτώσεις και πλημμύρες, οδηγώντας σε καταστροφή της γεωργίας. Πάντως τα αγροτικά αποτελέσματα του 2000 αντικατοπτρίζουν μείωση 1% με τα δημητριακά και του καρπούς να εμφανίζουν απόκλιση κατά 1/3 από την προηγούμενη χρονιά⁴⁶.

Πέρα από τις εξαιρετικά ασυνήθιστες κλιματολογικές συνθήκες που παρουσιάστηκαν, το σχετικά χαμηλό επίπεδο απόδοσης της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής στα τελευταία έτη, πρέπει να αποδοθεί στα μακροπρόθεσμα γεωργικά και αναπτυξιακά προβλήματα καθώς και στις προκλήσεις που προέρχονται από την τρέχουσα διαδικασία της απελευθέρωσης των αγορών και της παγκοσμιοποίησης. Επιπλέον, ανάμεσα στα μακροπρόθεσμα εμπόδια στην αγροτική ανάπτυξη της περιοχής βρίσκονται οι ανισορροπίες και οι ανισότητες που χαρακτηρίζουν την κοινωνία της.

Συγκεκριμένα, η υψηλή συγκέντρωση της ιδιοκτησίας της γης συνοδευόμενη από την άνιση πρόσβαση σε όσα αντιπροσωπεύει η γη ίσως είναι η μοναδική κύρια αιτία για την φτώχεια στην περιοχή. Τα κυριότερα αγροτικά προϊόντα της περιοχής είναι το καλαμπόκι, το ρύζι, τα φασόλια, οι μπανάνες, ο καφές και τα κτηνοτροφικά προϊόντα. Παρόλα αυτά η αγροτική παραγωγή είναι χαμηλή λόγω της ελλιπούς χρήσης της τεχνολογίας. Οι γεωργικές εξαγωγές αποδίδουν περίπου 10% των συνολικών κερδών. Ο καφές είναι το μοναδικό σημαντικό εξαγωγίμο αγαθό. Ακόμα, η ζάχαρη πρόσφατα αποδείχθηκε ένα αποδοτικό προϊόν για την Ταϊτή. Όμως, οι εισαγωγές από χώρες της Καραϊβικής έχουν αντικαταστήσει την παραγωγική διαδικασία και τα εργοστάσια επεξεργασίας ζάχαρης στην Ταϊτή παραμένουν κλειστά από το

⁴⁶Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

1990. Στις μέρες μας η κατάσταση δεν έχει αλλάξει και η περιοχή χαρακτηρίζεται από στασιμότητα⁴⁷.

3.2.2. Οι χώρες της Ασίας και του Ειρηνικού

Το 1997 και το 1998, η ασιατική οικονομική κρίση μείωσε τα εισοδήματα, αύξησε την ανεργία και τόνισε την ανασφάλεια στα αποθέματα τροφής στις περισσότερες επηρεασμένες χώρες. Το 2000 οι περισσότερες οικονομίες των επηρεασμένων χωρών προσπαθούσαν να επανέλθουν και η διαδικασία αυτή ολοκληρώθηκε το 2001.

Ο βαθμός συνολικής γεωργικής παραγωγής στις περιοχές της Ασίας και του Ειρηνικού έχει παρακμάσει τα τελευταία χρόνια. Ο μέσος όρος της ετήσιας αύξησης παραγωγής, για την περίοδο 1996- 2000 έφτασε το 3,2%, συγκρινόμενη με την προηγούμενη πενταετή περίοδο που ήταν 4,6%. Έχοντας, αυξηθεί σε βαθμό πάνω από 4% για τα προηγούμενα τέσσερα με πέντε έτη, την περίοδο 1991- 1995, ο βαθμός αύξησης παρέμεινε 4,4% και 4,3% για τα 1996 και 1997, αντίστοιχα, αλλά μειώθηκε σε 2,1% το 1998 και σε 3,4% το 1999.

Η υποτίμηση του νομίσματος είχε αντίκτυπο στην γεωργία. Έκλινε να διορθώσει την υπερεκτίμηση του εθνικού νομίσματος και να τονίσει τον συσχετισμό στις εμπορικές τιμές των γεωργικών αγαθών. Ακόμα, δημιούργησε κίνητρα για την αύξηση της γεωργικής παραγωγής και εσόδων. Το είδος της παραγωγής που εξαγόταν αυξήθηκε.

Το αποτέλεσμα της υποτίμησης του νομίσματος ήταν να περιοριστεί η γεωργική παραγωγή. Λόγω των υψηλών φόρων στα αγροτικά προϊόντα, η εγχώρια κατανάλωσή τους μειώθηκε αυξάνοντας την εξαγωγική δραστηριότητα. Έτσι, τα έσοδα από τις εξαγωγές έχουν αυξηθεί σημαντικά από το 1980 και μετά. Το ρύζι παραμένει το σημαντικότερο εξαγωγίμο αγαθό σε ολόκληρη την παραγωγική περίοδο.

Ακόμα ένα προϊόν που έχει υποδείξει έντονη εξάπλωση στις εξαγωγές από την δεκαετία του '90 είναι ο καφές. Άλλα προϊόντα που εξαγονται είναι το

⁴⁷ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

καλαμπόκι, το πιπέρι, τα φρούτα και τα λαχανικά. Η γεωργία είναι ο τομέας που κρίνεται σε περίπτωση μείωσης της φτώχειας, καθώς οι φτωχοί είναι αυτοί που βρίσκονται, κυρίως, σε περιοχές και εργάζονται ή εξαρτώνται από την γεωργία.

Παρ' όλο ο τομέας καταμέτρησε δυσκολίες στην έναρξη της οικονομικής κρίσης, όπως η μείωση των επενδύσεων και η χαμηλότερη εγχώρια ζήτηση για ακριβά προϊόντα, έδειξε σημαντική ελαστικότητα ενάντια στο σοκ της κρίσης. Τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα της κρίσης στον γεωργικό τομέα των επηρεασμένων χωρών είναι ακόμα αβέβαια⁴⁸.

3.2.3. Οι χώρες της Άπω Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής

Την τελευταία δεκαετία η οικονομική κατάσταση στην Άπω Ανατολή και την Βόρεια Αφρική έχει διαμορφωθεί σε μεγάλη έκταση από τις διακυμάνσεις στις τιμές πετρελαίου. Αρχικά, η κατάρρευση στις τιμές πετρελαίου επηρέασε αρνητικά τις οικονομικές προοπτικές για πολλές από τις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες και την οικονομική ανάπτυξη που μειώθηκε στο 0,8% το 1999.

Η ανομβρία είναι ένα επαναλαμβανόμενο φαινόμενο της περιοχής που προκαλεί ετησίως σοβαρές ανισορροπίες στις καλλιέργειες και την κτηνοτροφία σε πολλές χώρες, αλλά το αποτέλεσμα της είναι πιο εμφανές στην παραγωγή δημητριακών. Η περιοχή παρουσίασε έντονη εξαγωγική παραγωγή στην γεωργία το 1998, με αξιοσημείωτες τις αυξήσεις στο Ιράν, την Συρία, την Τουρκία και με την Αλγερία, το Μαρόκο και την Τυνησία να γνωρίζουν μία σημαντική ανάκαμψη⁴⁹.

Παρ' όλα αυτά, το 1999 και το 2000 ο κυρίαρχος παράγοντας στην περιοχή ήταν, για άλλη μία φορά, οι έντονες κλιματολογικές συνθήκες ξηρασίας. Σε τοπικό επίπεδο η γεωργική παραγωγή μειώθηκε κατά 3,9% το 1999 και το 2000 παρουσίασε μικρή βελτίωση της παραγωγής με αύξηση μόλις 0,3%. Η παραγωγή δημητριακών μειώθηκε κατά 17,1% και 4,6% για αυτά τα δύο έτη.

⁴⁸ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

⁴⁹ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

Οι χώρες Μάγκρεμπ καθώς και το Αφγανιστάν, το Ιράν, το Ιράκ, η Ιορδανία, η Συρία, η Τουρκία και η Υεμένη αντιμετώπισαν μειώσεις στην παραγωγή δημητριακών μεταξύ 16% και 80%.

Παρ' όλα αυτά η Άπω Ανατολή και η περιοχή της βόρειας Αφρικής παραμένει ένας σημαντικός εισαγωγέας για τα αγροτικά είδη κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Η αξία των ετήσιων αγροτικών εισαγωγών κυμαίνεται στα 30 δις δολάρια, που είναι τριπλάσια από την αξία των εξαγωγών της περιοχής. Το μερίδιο των αγροτικών εισαγωγών στις συνολικές εισαγωγές παραμένει σχετικά σταθερό σε ποσοστό περίπου 16%, αλλά με σημαντικές μεταβολές μεταξύ των κρατών. Η περιοχή είναι αυξανόμενα ανεξάρτητη στις εισαγωγές ειδών διατροφής, ειδικά στα δημητριακά, τα γαλακτοκομικά και την ζάχαρη.

Το 1999, περίπου 55 εκατομμύρια τόνοι δημητριακών εισήχθησαν. Αυτό αποτελεί το 1/5 των παγκόσμιων εισαγωγών σε παρόμοια είδη και κατέστησε την περιοχή ευάλωτη σε οποιαδήποτε αύξηση της τιμής των δημητριακών παγκοσμίως. Η τοπική αγροτική απόδοση, συμπεριλαμβανομένης της ανεξαρτησίας στις εισαγωγές τροφίμων, ήταν και συνεχίζει να είναι επηρεαζόμενη από τις αναμορφώσεις της πολιτικής που πολλές κυβερνήσεις εισήγαγαν.

Η Άπω Ανατολή και η Βόρεια Αφρική καλύπτουν το 6,2% του παγκόσμιου πληθυσμού, το 8,6% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και το 11% των αρδευτικών περιοχών, αλλά μόνο 1,5% των ανανεώσιμων υδάτινων πόρων. Η περιοχή εξαρτάται σοβαρά από τις επιφανειακές και τις υπόγειες πηγές νερού. Η γεωργία παραμένει ο κύριος χρήστης των υδάτινων πόρων. Σε ποσοστά για 18 χώρες, οι εννέα χρησιμοποιούν περισσότερο από 90%, οι τέσσερις χρησιμοποιούν 80%-90% και μόνο πέντε χρησιμοποιούν 80% ή λιγότερο των φυσικών υδάτινων πόρων για την γεωργία⁵⁰.

Είναι καλά γνωστό ότι η διαθεσιμότητα του νερού στην γεωργία της περιοχής είναι υπερβολικά χαμηλή. Αρκετές χώρες, όπως το Μαρόκο, η Υεμένη, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, εξαρτώνται εξ' ολοκλήρου από τις πηγές νερού. Η εξάρτηση αναλογικά είναι υψηλή για τις σημαντικότερες Αραβικές παραγωγικές χώρες που παράγουν είδη διατροφής, όπως η Τουρκία και το

⁵⁰ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

Ιράν. Στις τρεις χώρες Μάγκρεμπ, που εξασκείται η γεωργία, δηλαδή στην Αλγερία, το Μαρόκο και την Τυνησία, η αναλογία των αρδευτικών πόρων και των καλλιεργήσιμων εκτάσεων είναι σχετικά χαμηλή⁵¹.

3.2.4. Οι υπόλοιπες χώρες της Αφρικής

Το 1999, για τρίτη συνεχόμενη χρονιά, η συνολική αγροτική παραγωγή απέτυχε να διατηρηθεί υψηλή, ακολουθώντας το ποσοστό ανάπτυξης του πληθυσμού, και αυξήθηκε μόλις 2,5% μετά από αύξησης 2,3% το 1998. Η αρότρια παραγωγή αυξήθηκε κατά 2,2% σε αντίθεση με την παραγωγή δημητριακών που ανέβηκε 0,4%, ενώ η κτηνοτροφική παραγωγή παρουσίασε μέτρια άνοδο 1,7%⁵².

Για το 2000 η αγροτική παραγωγή ανέβηκε κατά 0,5% και οι μέτριες αποδόσεις στις αρότριες καλλιέργειες και την κτηνοτροφική παραγωγή παρουσιάστηκαν ξανά. Τα αποτελέσματα της παραγωγής δημητριακών για το 2000 αυξήθηκαν κατά 2,8%, δηλαδή κατά 3,6% πιο πάνω από το μέσο όρο της τελευταίας πενταετίας. Πάντως, σε όρους ανά κράτος, η αγροτική παραγωγή συνεχίζει να παραμένει αμετάβλητη, με τα επίπεδα στην γεωργία το 2000 να είναι πραγματικά ταυτόσημα με αυτά που παρουσιάστηκαν το 1990.

Ο αγροτικός εξαγωγικός τομέας βασίζεται σε μερικά είδη. Τα 2/3 των εσόδων προέρχονται από τον καφέ. Ο καφές, τα κτηνοτροφικά είδη και δέρματα και οι ελαιούχοι σπόροι παράγουν και αποτελούν τα 80% των εσόδων από εξαγωγές. Στην Ανατολική Αφρική, η ανομβρία και η μετατόπιση του πληθυσμού οδήγησαν στην πτώση της παραγωγής δημητριακών το 1999 στα επίπεδα της προηγούμενης χρονιάς.

Η Αιθιοπία, η Κένυα, η Σομαλία και η Τανζανία αντιμετώπισαν την ξηρασία αλλά και τις ανυπολόγιστες καταιγίδες. Πάντως, η παραγωγή δημητριακών στην Αιθιοπία παρουσίασε βελτίωση από την δραματική πτώση κατά 27% που είχε αντιμετωπίσει το 1998. Τα αποτελέσματα της ίδιας παραγωγής στο

⁵¹ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

⁵² Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

Σουδάν, την Κένυα, την Τανζανία, μειώθηκαν κατά ποσοστά 12% με 45% το 1999. Η ξηρασία συνέχισε να πλήττει την περιοχή το 2000. Έτσι, τα γεωργικά αποτελέσματα στην Κένυα και την Τανζανία βελτιώθηκαν, όπως και η παραγωγή δημητριακών.

Στην Αιθιοπία, η εμφάνιση των βροχών βελτίωσαν την σοδειά των δημητριακών σε σύγκριση με αυτή του 1999. Στην περιοχή της Δυτικής Αφρικής, οι χώρες σημείωσαν μεγάλη άνοδο στην παραγωγή δημητριακών το 1999. Οι παράκτιες χώρες στον Κόλπο της Γουινέας διαταράχθηκαν από πλημμύρες, που επηρέασε την αγροτική δραστηριότητα σε ορισμένες περιοχές. Στην Γκάνα, τα αποτελέσματα της σοδειάς δημητριακών μειώθηκαν κατά 6%⁵³.

Στη Νιγηρία η παραγωγή δημητριακών αυξήθηκε κατά 1,5%- 2% και η συνολική παραγωγή αυξήθηκε κατά 3%. Στις παράκτιες χώρες στον Κόλπο της Γουινέας, οι συνθήκες ανάπτυξης ήταν γενικά ευνοϊκές, όπως ήταν και οι σοδειές στη Γκάνα, τη Νιγηρία και το Τόγκο. Η παραγωγή της Λιβύης παρουσιάζει μέτρια βελτίωση με τις δραστηριότητες των αγροκτημάτων να λειτουργούν κάτω από το σχετικά ειρηνικό κλίμα της περιοχής. Η παραγωγή ρυζιού αυξήθηκε στην Λιβύη. Στη Σιέρα Λεόνε οι παραγωγές συνεχίζουν να υποφέρουν από την ανασφάλεια και τις διαμάχες και οι προοπτικές είναι λιγότερο ευνοϊκές για την Γουινέα που αντιμετωπίζει επαναστατικές ενέργειες.

Στην Κεντρική Αφρική, η αγροτική παραγωγή το 1999 ήταν ασταθής, με πολλές χώρες να υποφέρουν από τις κοινωνικές διαμάχες. Τα αγροτικά αποτελέσματα παρουσίασαν πτώση στο Καμερούν, όπου η παραγωγή δημητριακών μειώθηκε κατά 14%. Στην Δημοκρατία της Κεντρικής Αφρικής, η αντίστοιχη παραγωγή αυξήθηκε κατά 17% το 1999, αλλά το συνολικό αγροτικό αποτέλεσμα είχε απόκλιση περίπου 1%. Η Αγκόλα, το Τόγκο, το Κονγκό, αντιμετώπισαν απώλειες οφειλόμενες στις αρνητικές επιδράσεις των κοινωνικών φιλονικιών. Η συνολική παραγωγή στο Καμερούν ήταν στάσιμη το 2000.

⁵³ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

Το 1999 οι νοτιοαφρικανικές χώρες παρουσίασαν αυξημένα αποτελέσματα, κυρίως στη Μοζαμβίκη, τη Ναμίμπια και τη Ζιμπάμπουε. Από την άλλη πλευρά, η Μποτσουάνα, η Νότια Αφρική, τα νησιά Μαλάουι και η Ζάμπια εμφάνισαν ανάπτυξη κατά 5%, 5,5%,9% και 10% αντίστοιχα. Ενώ η παραγωγή δημητριακών στην Μποτσουάνα, τη Μοζαμβίκη, τη Ναμίμπια, τη Ζάμπια και τη Ζιμπάμπουε αυξήθηκε, στη Νότια Αφρική μειώθηκε κατά 2,5% μετά την αύξηση 24% που είχε το 1998.

Οι νοτιοαφρικανικές σοδειές ήταν γενικά ικανοποιητικές το 2000 παρά τις συνεχείς πλημμύρες και τα προβλήματα που υπάρχουν στην περιοχή λόγω του AIDS το οποίο πλήττει την πιο παραγωγική ηλικιακά ομάδα⁵⁴.

3.2.5. Οι ανεπτυγμένες εμπορικά χώρες (ΗΠΑ, Ιαπωνία, Καναδάς, Αυστραλία, ΕΕ)

Τα περισσότερα αγροτικά αποτελέσματα στις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες αυξήθηκαν κατά 1,8% το 1999 ύστερα από μια μέτρια αύξηση περίπου 1% του προηγούμενου έτους και οι αυξήσεις αν και μικρές συνεχίζονται κατά έτος φτάνοντας στις μέρες μας. Οι καλλιέργειες και η κτηνοτροφία αυξήθηκαν κατά 1,8% και 1,6% αντίστοιχα, παρ' όλο που η παραγωγή δημητριακών μειώθηκε κατά 2,8% το 1999, Για το 2000 υπήρξε μια πιο θετική αύξηση της γεωργικής παραγωγής σε λιγότερο από 1%. Πάντως η παραγωγή δημητριακών αναμένεται να ανακάμψει αυξανόμενη σε 3%⁵⁵.

Μια καλή παραγωγή σημειώθηκε στις χώρες της ΕΕ, όπου η παραγωγή ανέβηκε στο 2,2% το 1999, αφού είχε παραμείνει στάσιμη το 1998. Η παραγωγή δημητριακών, πάντως, μειώθηκε κατά 4,6%, ενώ η παραγωγή σιτηρών μειώθηκε κατά 6% εξαιτίας των δυσανάλογων καιρικών συνθηκών. Σχετικά με τις καλές παραγωγές άλλων καλλιεργειών, η παραγωγή των καλλιεργειών της ΕΕ αυξήθηκε κατά 3,4%. Η κτηνοτροφία από την άλλη πλευρά, παρουσίασε αύξηση μόλις 0,6%.

⁵⁴ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

⁵⁵ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

Χαμηλές αποδόσεις σημειώθηκαν στην Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου οι γεωργικές παραγωγές αυξήθηκαν κατά λιγότερο από 0,5% το 1999, αλλά στη Γερμανία, την Ιταλία και την Ισπανία, οι ανάλογες παραγωγές αυξήθηκαν μεταξύ 1,5% και 5,5%. Το 2000 η παραγωγή της ΕΕ αγγίζει τα περιθώρια με λιγότερο από 0,5%. Πάντως η παραγωγή αναμένεται να βελτιωθεί και να αυξηθεί σε βαθμό περίπου στα 7%, με όλες τις μεγάλες παραγωγές, εκτός της Ιταλίας, σημειώνοντας αυξημένη παραγωγή δημητριακών.

Στη Βόρεια Αμερική η παραγωγή ανέβηκε κατά 1,9% το 1999, μετά τι 1,3% αύξηση του 1998. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η παραγωγή ανέβηκε κατά 1,3% το 1999 μετά από αύξηση μικρότερη του 1% τον προηγούμενο χρόνο. Η παραγωγή δημητριακών έπεσε κατά 4,1% ακόμα ακολουθώντας την άνοδο κατά 3,9% το 1998. Η παραγωγή σιτηρών, συγκεκριμένα, μειώθηκε κατά 9%-10% σαν αποτέλεσμα της ελάττωσης των καλλιεργειών. Η άνοδος της παραγωγής το 1999 ήταν καλύτερη στον Καναδά, όπου τα γεωργικά αποτελέσματα αυξήθηκαν κατά 6% περίπου για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά.

Η παραγωγή δημητριακών παρουσίασε άνοδο σε ποσοστά 5,7% και 3,9% για τα 1999 και 1998 αντίστοιχα, αλλά χωρίς επιστροφή στο δεύτερο επίπεδο του 1996, μετά την πτώση του 1997. Το 2000 η συνολική γεωργική παραγωγή στη Β. Αμερική αυξήθηκε περίπου 2% σαν αποτέλεσμα της αύξησης του 2% περίπου στις ηνωμένες πολιτείες και την στάσιμη παραγωγή του Καναδά.

Στην περιοχή της Ωκεανίας, τα αγροτικά αποτελέσματα ήταν στάσιμα το 1999, με την άνοδο του 3,4% το 1998. Η αυξημένη παραγωγή της Αυστραλίας κοντά στο 2% το 1999 ήρθε σε αντίθεση με την παραγωγή της Νέας Ζηλανδίας που είχε φθίνουσα πορεία μέχρι το 5,1%. Το 2000 τα αποτελέσματα αυξήθηκαν κατά 1,6%. Οι αυξήσεις παρουσιάστηκαν κυρίως στην κτηνοτροφία ενώ οι αροτραίες καλλιέργειες είχαν απόκλιση μεγέθους 4% περίπου. Τα αποτελέσματα της Ιαπωνίας αυξήθηκαν κατά 1% το 1999 μετά από τη σημαντική απόκλιση το 1998.

Οι αρότραιες καλλιέργειες και η παραγωγή δημητριακών βελτιώθηκε μετά την έντονη πτώση του 1998. Το 2000 τα αποτελέσματα εμφανίζουν μικρή άνοδο μεγέθους 0,5%. Την τελευταία δεκαετία οι ανεπτυγμένες οικονομικά

χώρες έχουν εισάγει διάφορες φόρμες αναθεώρησης της αγροτικής πολιτικής αλλά αυτές διαφοροποιήσει τους όρους, το μέγεθος των μέτρων που θα υιοθετηθούν και τον συγχρονισμό⁵⁶.

Με βάση τη Συμφωνία της Γεωργίας του ΠΟΕ, οι χώρες δεσμεύτηκαν όχι μόνο για να βελτιώσουν την πρόσβαση στις αγορές των αγροτικών προϊόντων, αλλά και για να μειώσουν βαθμιαία τις εξαγωγικές υποχωρήσεις και τις κρατικές επιχορηγήσεις. Πολλές χώρες έχουν εισάγει αλλαγές στις πολιτικές, που στοχεύουν στη μείωση των επιπέδων της στήριξης και της μετατόπισης προς τα επιθυμητά μεγέθη. Πάντως, η αναμόρφωση της πολιτικής αποτελεί ακόμα μια συνεχόμενη διαδικασία.

3.2.6. Οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης

Παρά το κοινό σημείο εκκίνησης, οι διαφορές μεταξύ των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΧΚΑΕ) και των υπολοίπων ανεξάρτητων ευρωπαϊκών κρατών άρχισαν να είναι πιο εμφανείς μετά τη διέλευση του 1992. Το πιο εμφανές χάσμα μεταξύ των δύο ομάδων κρατών υπήρξε όταν η αγροτική παραγωγή ήταν στάσιμη και στις δύο ομάδες.

Πιο συγκεκριμένα πριν το 1990 στη Σλοβενία, όπου η γεωργία ήταν σε αποκλειστική κρατική ιδιοκτησία, και στην Ουγγαρία, όπου η αγροτική παραγωγή πραγματοποιούνταν από κρατικούς συνεργάτες, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί διέφεραν από την ορθόδοξη παραγωγή και τα συστήματα προμηθειών ενός μεγάλου κράτους και των συλλογικών αγροκτημάτων της Σοβιετικής Ένωσης.

Πράγματι, οι αλλαγές στα αγροτικά αποτελέσματα και την εργατική παραγωγικότητα ήταν άμεσα συνδεδεμένα με τα αρχικά επίπεδα της «ανάπτυξης» και της «οικονομικής παρακμής» στις χώρες ΚΑΕ και στα ανεξάρτητα ευρωπαϊκά κράτη. Ένας άλλος λόγος για την έλλειψη της σύνδεσης μεταξύ των τομειακών αναθεωρήσεων και της γεωργικής ανάπτυξης

⁵⁶ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

μπορούσε να είναι η σημαντικότερη μακροοικονομικής αναμόρφωσης και αγροτικής απόδοσης⁵⁷.

Το βάθος και η συνοχή των αλλαγών της αγροτικής πολιτικής εμφανίζεται να έχει σημαντικότερο αντίκτυπο στην τεχνική ικανότητα παρά στα επίπεδα της αγροτικής παραγωγής στις ΧΚΑΕ και τα ανεξάρτητα ευρωπαϊκά κράτη. Παρ' όλο που η αιτία χρειάζεται για να σχηματιστούν τα αποτελέσματα, μπορούμε να διαχωρίσουμε τρεις ομάδες χωρών με βάση τη διαμόρφωση της γεωργίας.

Οι χώρες Belarus, Τουρκμενιστάν, Ουζμπεκιστάν διατήρησαν τις υπάρχουσες αγροτικές λειτουργίες και επιπλέον καθυστέρησαν την πάροδο της ύφεσης και τις αποτελεσματικές εργασίες για τη μείωση του αγροτικού εργατικού δυναμικού. Οι «μέτριοι» μεταρρυθμιστές όπως η Βουλγαρία, Καζακστάν, Ρωσία και Ουκρανία έχουν μερικώς αναθεωρήσει τον αγροτικό τους τομέα, παρόλο που οι κανονισμοί τους τείνουν να γίνουν ένα μείγμα των παλιών και των καινούριων.

Έχουν στηρίξει μεγάλες παραγωγικές πτώσεις και το αγροτικό εργατικό δυναμικό τους συχνότερα αυξήθηκε, παρά μειώθηκε. Για τους λόγους αυτούς, αντιμετώπισαν την πτώση της αξίας της παραγωγής ανά εργάτη.

Οι γρήγοροι μεταρρυθμιστές όπως η Σλοβενία, Σλοβακική Δημοκρατία, Κροατία, Τσεχική Δημοκρατία, Εσθονία έχουν υποστεί την αρχική μεταβατική ύφεση, όπως και η προηγούμενη ομάδα χωρών, αλλά κινήθηκαν γρήγορα για να αντικαταστήσουν τις παλιές αγροτικές στρατηγικές με νέες οικονομικές ρυθμίσεις και έχουν μεταρρυθμίσει τις κυβερνητικές πολιτικές.

Οι νέοι παραγωγοί της οριοθετημένης αγοράς έχουν ανταποκριθεί στην ύφεση με τη μείωση του αγροτικού δυναμικού στην αγροτική παραγωγή, και η πτώση της παραγωγής τους ήταν μέτρια. Ο πιο σημαντικός παράγοντας της αποτελεσματικότητας της αναμόρφωσης είναι η αλλαγή στην αγροτική εργατική παραγωγικότητα από το 1992 μέχρι το 1998.

Για τον παράγοντα αυτό, υπάρχουν εμφανείς διαφορές μεταξύ των χωρών ΧΚΑΕ και των ανεξάρτητων κρατών. Πραγματικά, η ανάπτυξη στην εργατική

⁵⁷ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ. 9-25

παραγωγικότητα ήταν σημαντικά πιο γρήγορη στις περισσότερες χώρες ΧΚΑΕ παρά στην ΕΕ⁵⁸.

Το πιο σημαντικό αποτέλεσμα σημειώθηκε στη Σλοβενία, που σχεδόν διπλασίασε την παραγωγικότητα των εργατών μέσα σε έξι χρόνια. Το αποτέλεσμα στις χώρες ΧΚΑΕ είναι σαφώς μικρότερο. Συνολικά, η εργατική παραγωγικότητα σε αυτές τις χώρες μειώθηκε κατά 31% μέχρι το 2001, και μόνο οι χώρες Belarus σημείωσαν παραγωγική αύξηση ύψους 11%.

3.3. Η πορεία της ευρωπαϊκής γεωργίας.

3.3.1. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική

Από την εποχή που καταρτίστηκε η συνθήκη της Ρώμης, με την οποία ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) το 1957, ο μόνος τομέας για τον οποίο είχε διαμορφωθεί μια συγκεκριμένη πολιτική ήταν ο γεωργικός τομέας. Τα άρθρα 39-47 της αρχικής Συνθήκης έθεταν τους στόχους για μια Κοινή Αγροτική Πολιτική. Με τη διάσκεψη της Στρέζα, τον επόμενο χρόνο, καθορίστηκαν οι κατευθυντήριες γραμμές της πολιτικής αυτής.

Ο στόχος της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), από την καθιέρωση και την εφαρμογή της, ήταν η εξασφάλιση δίκαιου βιοτικού επιπέδου για τους γεωργούς και τροφίμων υψηλής ποιότητας σε προσιτές τιμές για τους καταναλωτές. Ο τρόπος επίτευξης των στόχων αυτών εξελίχθηκε με την πάροδο των ετών με επιτυχίες και αποτυχίες⁵⁹.

Πιο συγκεκριμένα, παρόλο που η ΚΑΠ ήταν πετυχημένη ως προς την επίτευξη της αυτάρκειας παραγωγής, στη δεκαετία του 1980 έπρεπε να αντιμετωπιστεί ένα νέο πρόβλημα που δημιούργησε η πολιτική αυτή: τα τεράστια πλεονάσματα που συσσωρεύτηκαν και συνεχώς αυξανόταν σε όλα τα βασικά αγροτικά προϊόντα, μερικά από τα οποία εξάγονταν (με τη βοήθεια επιδοτήσεων) και άλλα αποθηκεύονταν ή καταστρέφονταν μέσα στην ΕΕ.

⁵⁸Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25

⁵⁹ Pezaros Pavlos D. and Martin Unfried (eds) (2002): The Common Agricultural Policy and the Environmental Challenge, European Institute of Public Administration, Maastricht (NL)

Αυτά τα μέτρα επέφεραν πολύ μεγάλο βάρος στο προϋπολογισμό, στρέβλωναν ορισμένες διεθνείς αγορές, δεν ωφελούσαν πάντα τους αγρότες και δεν ήταν αρεστά στους καταναλωτές και τους φορολογούμενους. Την ίδια στιγμή η κοινωνία ανησυχούσε ιδιαίτερα για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα της γεωργίας η οποία εκφράστηκε με τη σύνοδο κορυφής των Ηνωμένων Εθνών για τη Γη στο Ρίο ντε Τζανέιρο (1992).

Επίσης, δύο άλλες έννοιες, αυτή της ποιότητας και της ασφάλειας των τροφίμων ήλθαν να προστεθούν στις προτεραιότητες της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής. Και μαζί με αυτές, αυτή της διατήρησης του αγροτικού περιβάλλοντος και της σχέσης κόστους / αποτελεσματικότητας θεωρούνται τώρα πλέον καθοριστικής σημασίας.

Η αλλαγή των προτεραιοτήτων άρχισε πριν από μερικά χρόνια, όταν η πολιτική της αυτάρκειας στα βασικά τρόφιμα έφθασε να παράγει υπερβολικά πλεονάσματα. Οι τεράστιες ποσότητες πλεονασμάτων αποτελούν πλέον παρελθόν λόγω των μεταρρυθμίσεων που άρχισαν το 1992 και συνεχίστηκαν μέχρι και το 2003 ώστε να καταστεί η ΚΑΠ οικονομικά αποδοτική. Οι αλλαγές αυτές ήταν στραμμένες προς μια ΚΑΠ φιλική προς το περιβάλλον, αποδοτική για τη γεωργία, μακριά από τη λογική στήριξης της υπερπαραγωγής⁶⁰.

Μετά τις μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο της πρότασης που έμεινε γνωστή ως «Agenda 2000», οι ριζοσπαστικές αλλαγές στην ΚΑΠ το 2003 αποτέλεσαν λογικά το επόμενο βήμα προς μια πολιτική που θα στήριζε όχι απλώς τη γεωργία και το επίπεδο διαβίωσης των αγροτικών κοινοτήτων στο σύνολό τους αλλά και θα βελτίωνε σημαντικά την ποιότητα και την ασφάλεια των τροφίμων για όλους τους καταναλωτές.

Η ΚΑΠ παλαιότερα απορροφούσε σχεδόν το 70% του προϋπολογισμού της ΕΕ. Τώρα απορροφά κάτω από το μισό, γιατί η ΕΕ ανέπτυξε άλλες πολιτικές και περιόρισε τις δαπάνες της ΚΑΠ. Ταυτόχρονα, το φάσμα των χρηματοδοτούμενων από τον προϋπολογισμό δραστηριοτήτων για τη γεωργία

⁶⁰ Pezaros Pavlos D. and Martin Unfried (eds) (2002): The Common Agricultural Policy and the Environmental Challenge, European Institute of Public Administration, Maastricht (NL)

διευρύνθηκε για να συμπεριληφθούν η αγροτική ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος⁶¹.

Η τελευταία αναθεώρηση της εφαρμοζόμενης πολιτικής στο γεωργικό τομέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν μια αναμενόμενη εξέλιξη, σύμφωνα με την λογική των μεταρρυθμίσεων που είχαν προηγηθεί. Έτσι γίνεται μια αναφορά στην ιστορική εξέλιξη της ΚΑΠ, στην εν τω μεταξύ μεταβολή των συνθηκών και των μέτρων πολιτικής και τελικά στην ονομασθείσα Νέα ΚΑΠ⁶².

3.3.2. Λόγοι ύπαρξης μιας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής

Η κοινή αγροτική πολιτική ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής κοινότητας και θεωρείται ως ένα μεγάλο επίτευγμα στην ιστορία της γεωργίας, γιατί είναι η πρώτη προσπάθεια για τη δημιουργία μιας κοινής πολιτικής για έναν τομέα της οικονομίας σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Δημιουργήθηκε εξαιτίας των συνθηκών και των αναγκών που επικρατούσαν στην μεταπολεμική Ευρώπη από τις έξι (Γαλλία, Ομοσπονδιακή δημοκρατία της Γερμανίας, Ιταλία, Ολλανδία, Βέλγιο Λουξεμβούργο) ιδρυτικές χώρες της τότε Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παρόλο που οι έξι αυτές χώρες είχαν να αντιμετωπίσουν σημαντικά διαφορετικές καταστάσεις στον αγροτικό τομέα στο εσωτερικό τους, αποφάσισαν με την συνθήκη της Ρώμης στις 25 Μαρτίου του 1957 να θέσουν τις βάσεις για μια αγροτική πολιτική ειδικά διαμορφωμένη για όλη την κοινότητα, την ΚΑΠ⁶³.

Συγκεκριμένα οι λόγοι που οδήγησαν στην ανάγκη δημιουργίας της ΚΑΠ ήταν οι εξής:

⁶¹ Μπεόπουλος Ν. και Δ. Σκούρας (1999): «Γεωργία και Περιβάλλον: μία ετερογενής σχέση», στο Χρ. Κασίμης και Λ. Λουλούδης (επιμ.) «Υπαιθρος Χώρα, Η Ελληνική Αγροτική Κοινωνία στο τέλος του 20^{ου} αιώνα», ΠΛΕΘΡΟΝ, Αθήνα

⁶² Παπαναγιώτου Ε., 2003, «Γεωργική Μακροοικονομία και συγκριτική Ανάλυση Γεωργίας». Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Γράφημα, σελ 30-40

⁶³ Παπαναγιώτου Ε., 2003, «Γεωργική Μακροοικονομία και συγκριτική Ανάλυση Γεωργίας». Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Γράφημα, σελ 30-40

- ✚ Η εξασφάλιση της επισιτιστικής επάρκειας. Μετά την εμπειρία του Β΄ παγκοσμίου πολέμου η ανάγκη για την εξασφάλιση του εφοδιασμού του πληθυσμού ήταν αναμφισβήτητη προτεραιότητα.
- ✚ Η ανάγκη σταθεροποίησης της επιρροής του γεωργικού τομέα στο σύνολο της οικονομίας και στην περιφερειακή πολιτική
- ✚ Η προώθηση των κατάλληλων διαρθρωτικών αλλαγών που απαιτούνταν έτσι ώστε να εκμεταλλευτούν οι γεωργοί την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.
- ✚ Η ύπαρξη σταθερότητας στην αγορά, η οποία θα προέκυπτε από την αύξηση του ανταγωνισμού και την ρύθμιση της σχέσεως προσφοράς-ζήτησης.
- ✚ Τέλος ο αγροτικός τομέας ήταν θεμελιώδης για την επίτευξη του μεγάλου στόχου της Ευρωπαϊκής κοινότητας, την υλοποίηση της κοινής αγοράς.

Έτσι δεν αρκούσε η κατάργηση των εσωτερικών δασμών και η θέσπιση ενός κοινού τελωνειακού δασμού προς το εξωτερικό, αλλά απαιτούνταν η ρύθμιση της αγροτικής πολιτικής προς όλους τους τομείς της⁶⁴.

3.3.3. Στόχοι και αρχές της ΚΑΠ

Οι στόχοι της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής σύμφωνα με το άρθρο 39 της συνθήκης της Ρώμης είναι οι εξής⁶⁵:

- ✚ Να αυξήσει την παραγωγικότητα της γεωργίας με την προώθηση της τεχνικής προόδου και την εξασφάλιση της ορθολογικής ανάπτυξης της αγροτικής παραγωγής καθώς και της άριστης χρήσης των συντελεστών παραγωγής, ιδιαίτερα του εργατικού δυναμικού.
- ✚ Να διασφαλίσει μ' αυτόν τον τρόπο ένα ικανοποιητικό επίπεδο ζωής για τον αγροτικό πληθυσμό, ιδιαίτερα με την αύξηση των ατομικών εισοδημάτων των εργαζομένων στην γεωργία.
- ✚ Να σταθεροποιήσει τις αγορές.

⁶⁴ Μάττας Κ. (2000) «Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων διεθνών οργανισμών». Α.Π.Θ. Πανεπιστημιακό τυπογραφείο, τμήμα εκδόσεων, σελ. 45

⁶⁵ CLARK, C. & M. HASWELL, (1967) The Economics of Subsistence Agriculture, London.

- ✚ Να εγγυηθεί την επάρκεια των προμηθειών.
- ✚ Να εξασφαλίσει ότι οι προμήθειες τροφίμων φτάνουν στους καταναλωτές σε λογικές τιμές

Κατά την διαμόρφωση της κοινής αγροτικής πολιτικής και των μεθόδων εφαρμογής είχαν ληφθεί υπόψη τα εξής:

- ✚ Η ιδιαίτερη φύση της αγροτικής δραστηριότητας η οποία προκύπτει από την κοινωνική δομή της γεωργίας και από τις διαρθρωτικές και φυσικές διαφορές ή ανισότητες ανάμεσα στις διάφορες αγροτικές περιφέρειες.
- ✚ Η ανάγκη για κατάλληλες σταδιακές προσαρμογές.
- ✚ Το γεγονός ότι στα κράτη-μέλη η γεωργία συνιστά έναν τομέα που συνδέεται στενά με το σύνολο της οικονομίας⁶⁶.

Το 1962 καθορίστηκαν τρεις βασικές αρχές που χαρακτηρίζουν την κοινή αγροτική αγορά:

- ✚ **Ενοποιημένη αγορά:** Αυτό σημαίνει ελεύθερη κυκλοφορία των αγροτικών προϊόντων μέσα στην επικράτεια των κρατών-μελών, για την οργάνωση της ΕΕ. Στην αγορά αυτή αποκλείονται δασμοί ή ισοδύναμοι φόροι ή επιδοτήσεις που νοθεύουν τον ανταγωνισμό ή οποιοδήποτε μέτρο με ισοδύναμο αποτέλεσμα.
- ✚ **Κοινοτική προτίμηση:** Αυτό σημαίνει ότι δίνεται προτίμηση και τιμολογιακό πλεονέκτημα στα αγροτικά προϊόντα της ΕΕ σε σχέση με τα εισαγόμενα. Σημαίνει επίσης την προστασία της εσωτερικής αγοράς από προϊόντα που εισάγονται από τρίτες χώρες σε χαμηλές τιμές και τη προστασία από σημαντικές διακυμάνσεις των τιμών στην παγκόσμια αγορά.
- ✚ **Οικονομική αλληλεγγύη:** Όλες οι δαπάνες και τα έξοδα που απορρέουν από την εφαρμογή της ΚΑΠ καλύπτονται από τον κοινοτικό προϋπολογισμό. Η οικονομική αλληλεγγύη είναι η αρχή που εκφράζεται με το Ευρωπαϊκό ταμείο Προσανατολισμού και εγγυήσεων (Ε.Τ.Π.Ε.). Το

⁶⁶ Fennel R., 1997, «Η Κοινή Αγροτική Πολιτική συνέχεια και αλλαγή». Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 56

ΕΤΠΕ ή όπως είναι γνωστό το FEOGA είναι βασικό χρηματοδοτικό όργανο της ΚΑΠ για όλα τα κράτη- μέλη⁶⁷.

3.3.4. Η εξέλιξη της ΚΑΠ μέχρι το 1992

Είναι αλήθεια ότι η ΚΑΠ μπόρεσε να επιτύχει τους αρχικούς της στόχους, δηλαδή την αύξηση της παραγωγής, να σταθεροποιήσει τις αγορές, να εξασφαλίσει την προσφορά αγαθών και να προστατέψει τους αγρότες από τις διακυμάνσεις της αγοράς.

Αυτό το παρεμβατικό σύστημα ανταποκρίθηκε ικανοποιητικά σε ότι αφορά τους στόχους που τέθηκαν και ανταποκρίθηκε μάλλον υπερβολικά αναφορικά με την εξασφάλιση σημαντικού βαθμού αυτάρκειας, που ήταν ο έμμεσα επιδιωκόμενος στόχος, αφού κατά την περίοδο της θέσπισης αυτής της πολιτικής ο βαθμός αυτάρκειας της ΕΟΚ των 6 κρατών μελών σε βασικά γεωργικά προϊόντα ήταν περιορισμένος⁶⁸.

Ο ποσοτικός υπερακοντισμός της παραγωγής έγινε ιδιαίτερα αισθητός ύστερα από περίπου 20 έτη εφαρμογής της σχετικής πολιτικής, όταν η ΕΟΚ περιλάμβανε 10 κράτη μέλη. Τότε, οι ποσότητες που προσκομίζονταν στο μηχανισμό εξαγοράς των πλεονασμάτων διαρκώς διογκώνονταν. Το 1968 η Επιτροπή δημοσίευσε το «Υπόμνημα για την μεταρρύθμιση της ΚΑΠ», γνωστό και ως **σχέδιο Mansholt** από το όνομα του Sicco Mansholt, αντιπροέδρου της Επιτροπής και υπεύθυνου την εποχή εκείνη για την ΚΑΠ.

Το σχέδιο αποσκοπούσε στη μείωση του αριθμού των απασχολούμενων στον τομέα της γεωργίας και στην προώθηση της δημιουργίας πιο μεγάλων και πιο αποτελεσματικών μονάδων αγροτικής παραγωγής⁶⁹.

Το 1972 εισήχθησαν στην ΚΑΠ διαρθρωτικά μέτρα με σκοπό τον εκσυγχρονισμό της ευρωπαϊκής γεωργίας. Η διαρθρωτική πολιτική έλαβε μορφή μέσω των εξής οδηγιών: 159, 160 και 161 του 1972, για τον εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων, την ενθάρρυνση της παύσης της

⁶⁷Σέμος Α., 2004, «Ευρωπαϊκή Ένωση και Κοινή Αγροτική Πολιτική». Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Ζήτη, σελ. 76

⁶⁸ Παπαγεωργίου, Κ., Π. Σπάθης. (2000). «Αγροτική Πολιτική». Αθήνα, Εκδόσεις Στοχαστής, σελ. 36

⁶⁹ Παπαγεωργίου, Κ., Π. Σπάθης. (2000). «Αγροτική Πολιτική». Αθήνα, Εκδόσεις Στοχαστής, σελ. 36

γεωργικής δραστηριότητας, την επαγγελματική εκπαίδευση και την οδηγία 268 του 1975 για ορεινή γεωργία και για μειονεκτικές περιοχές⁷⁰.

Όμως παρά τις διαρθρωτικές αλλαγές, τα προβλήματα εξακολουθούσαν να υφίστανται, η προσφορά των αγροτικών προϊόντων δεν ήταν αντίστοιχη με τη ζήτηση, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των πλεονασμάτων.

Το 1977 καθορίζεται η αρχή της **συνυπευθυνότητας**, εξαιτίας της δημιουργίας των πλεονασμάτων και του υψηλού δημοσιονομικού κόστους, κυρίως στο κρέας και στα γαλακτοκομικά. Η εφαρμογή όμως του μέτρου της συνυπευθυνότητας είχε περιορισμένα αποτελέσματα⁷¹.

Τον Δεκέμβριο του 1980 η Επιτροπή εξέδωσε ένα από τα πιο σημαντικά κείμενα συζήτησης σχετικά με την ΚΑΠ –«τις σκέψεις»- το οποίο άνοιξε τον δρόμο σε μια ολόκληρη σειρά μεταρρυθμιστικών μνημονίων για τα αμέσως επόμενα χρόνια καταλήγοντας τελικά στις προτάσεις για τις τιμές τις περιόδου 1984-1985⁷².

Το 1983 Η Επιτροπή υπέβαλλε πρόταση για ριζική μεταρρύθμιση, που διατυπώθηκε επίσημα δύο χρόνια αργότερα με τη δημοσίευση του πράσινου βιβλίου σχετικά με τις «Προοπτικές της κοινής αγροτικής πολιτικής» (1985). Στόχος του πράσινου βιβλίου ήταν η εξισορρόπηση της προσφοράς και της ζήτησης και σε γενικές γραμμές η ανάλυση εναλλακτικών προτάσεων για το μέλλον της ΚΑΠ.

Την περίοδο 1985-1988 η διαρθρωτική πολιτική μεταρρυθμίζεται και επαναπροσανατολίζεται με τον κανονισμό 797/85 που αντικατέστησε τις σχετικές με τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, οδηγίες. Τα γεωργικά μέτρα της διαρθρωτικής πολιτικής συνδυάζονται με άλλες δράσεις στον τομέα του τουρισμού, του εμπορίου, των μικρομεσαίων επιχειρήσεων κλπ., με στόχο την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και τον εφοδιασμό

⁷⁰ Μάττας Κ. (2000) «Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων διεθνών οργανισμών». Α.Π.Θ. Πανεπιστημιακό τυπογραφείο, τμήμα εκδόσεων, σελ. 47

⁷¹ Παπαναγιώτου Ε., 2003, «Γεωργική Μακροοικονομία και συγκριτική Ανάλυση Γεωργίας». Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Γράφημα, σελ 45

⁷² Fennel R., 1997, «Η Κοινή Αγροτική Πολιτική συνέχεια και αλλαγή». Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 60

των αγροτικών περιφερειών με τις βασικές υποδομές (Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα, ΜΟΠ)⁷³.

Το 1988 πάρθηκαν από το συμβούλιο των υπουργών σημαντικές αποφάσεις οι οποίες αφορούσαν:

- ✚ Την αύξηση των ιδίων πόρων και με την ετήσια αύξηση των γεωργικών δαπανών του τμήματος εγγυήσεων του ΕΓΤΠΕ μικρότερη όμως της αύξησης των ιδίων πόρων.
- ✚ Τον διπλασιασμό για την περίοδο 1988-1993 της χρηματοδότησης των διαρθρωτικών ταμείων
- ✚ την επέκταση των σταθεροποιητών σε όλους σχεδόν τους τομείς.
- ✚ Την αποδοχή κοινωνικο-διαρθρωτικών μέτρων συμπληρωματικού χαρακτήρα.

Η συμφωνία αυτή του 1988 αποτέλεσε μια τομή στην πορεία της ΚΑΠ. Εάν την αντιμετωπίσει κανείς ως απόπειρα περιστολής των δαπανών του Προϋπολογισμού και επανόρθωσης (ή τουλάχιστον βελτίωσης) της ισορροπίας στην αγορά, η απάντηση πρέπει να είναι αρνητική. Στην αρχή, από την άποψη των δαπανών του Προϋπολογισμού, φάνηκε πως οι περιορισμοί στην παραγωγή έφεραν κάποιο αποτέλεσμα, αλλά επρόκειτο για μια τεχνητή μείωση⁷⁴.

Το 1991 η Επιτροπή ανησυχούσε και πάλι για την αύξηση στα αποθέματα ύστερα από μια ολιγόχρονη ανάπαυλα. Για παράδειγμα στο τέλος Ιανουαρίου 1991 τα αποθέματα σιτηρών ήταν πάνω από 16.000.000 τόνους, του βουτύρου και της σκόνης αποβουτυρωμένου γάλακτος ήταν 253.000 και 333.000 τόνοι αντίστοιχα, τα δε αποθέματα βοείου κρέατος ξεπερνούσαν τους 700.000 τόνους.

Αν η συμφωνία του 1988 θεωρηθεί σαν μια προσπάθεια προώθησης της σταθερότητας της αγοράς, τότε οι σταθεροποιητές δεν ήταν παρά μια αποτυχία. Για παράδειγμα αν εξετάσει κανείς την παραγωγή των

⁷³ Μάττας Κ. (2000) «Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων διεθνών οργανισμών». Α.Π.Θ. Πανεπιστημιακό τυπογραφείο, τμήμα εκδόσεων, σελ. 50

⁷⁴ ⁷⁴ Philippidis G., & Hubbard L.J., 2003, «Agenda 2000 Reform of the CAP and its Impacts on Member Member States: A Note». Journal of Agricultural Economics Volume 54, Number 3, σελ. 69

καλλιεργητικών περιόδων 1988- 1989 και 1991-1992, οι μέγιστες εγγυημένες ποσότητες στα περισσότερα προϊόντα είχαν γίνει αντικείμενο σημαντικής παρέμβασης. Αυτό συνέβη σε καθένα από τα τέσσερα έτη ως προς τους ελαιούχους σπόρους, τα πρωτεϊνούχα, το βαμβάκι και το πρόβειο κρέας.

Επιπλέον υπήρξαν υπερβάσεις πραγματικές προβλεπόμενες, σε πολλά άλλα προϊόντα κατά την διάρκεια ενός ή περισσοτέρων ετών. Οι μόνοι σταθεροποιητές οι οποίοι λειτούργησαν, λίγο ως πολύ, αποτελεσματικά ήταν οι ποσοτώσεις παραγωγής, αν και θα πρέπει να ειπωθεί ότι είχαν καθορισθεί σε πολύ υψηλό επίπεδο σε σχέση με τις τάσεις της κατανάλωσης⁷⁵.

3.3.5. Η αναθεώρηση της ΚΑΠ του 1992

Οι στόχοι που τέθηκαν μέσω της μεταρρύθμισης του 1992 της ΚΑΠ ήταν:

- ✚ Αποτελεσματικός έλεγχος της προσφοράς και της μείωσης των πλεονασμάτων, ώστε να επιτευχθεί καλύτερη ισορροπία των εσωτερικών αγορών.
- ✚ Αύξηση της ανταγωνιστικότητας των κοινοτικών προϊόντων τόσο στο εσωτερικό της Κοινότητας όσο και στο εξωτερικό και μία καλύτερη δράση όσον αφορά τη ζήτηση των προϊόντων.
- ✚ Στήριξη των αγροτικών εισοδημάτων.
- ✚ Προστασία του περιβάλλοντος.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών η Κοινότητα χρησιμοποίησε κάποια μέσα⁷⁶:

- ✚ Για να συγκρατηθεί και να ελεγχθεί η προσφορά των γεωργικών προϊόντων εμφανίσθηκαν επιδοτούμενα προγράμματα αγρανάπαυσης. Με αυτό τον τρόπο θα μειωνόταν η έκταση που χρησιμοποιεί η γεωργία, και οι εξαγωγικές και εισαγωγικές επιδοτήσεις. Επιπλέον, ένας δεύτερος τρόπος είναι η γενίκευση των ποσοτικών περιορισμών.

⁷⁵ Fennel R., 1997, «Η Κοινή Αγροτική Πολιτική συνέχεια και αλλαγή». Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 64

⁷⁶ Fennel R., 1997, «Η Κοινή Αγροτική Πολιτική συνέχεια και αλλαγή». Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 64

- ✚ Για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των κοινοτικών αγροτικών προϊόντων αποφασίσθηκε η δραστική μείωση των θεσμικών τιμών και η ποιοτική ανάδειξη των προϊόντων. Για παράδειγμα, μειώνεται η ενδεικτική τιμή των σιτηρών προοδευτικά (-29%) η δε τιμή των ελαιούχων και πρωτεϊνούχων προϊόντων προσαρμόζεται στα ίδια επίπεδα, ενώ του βοείου κρέατος μειώνεται κατά 15%.
- ✚ Για τη στήριξη των γεωργικών εισοδημάτων χρησιμοποιείται η επιδότηση ανά στρέμμα για εκτατικοποίηση και η πριμοδότηση της κτηνοτροφίας.
- ✚ Όσον αφορά την προστασία του περιβάλλοντος είναι η πρώτη φορά στην ιστορία της ΚΑΠ, που αποφασίζεται να εφαρμοσθούν μέτρα υπέρ του περιβάλλοντος και είναι μία καινοτομία της μεταρρύθμισης του 1992 (καν. 2078/1992).
- ✚ Συγχρηματοδοτήθηκε ένα πρόγραμμα που οδηγούσε τους γεωργούς που ήταν άνω των 55 ετών σε πρόωρη σύνταξη, ώστε αυτοί να αντικατασταθούν από νέους.

Η μεταρρύθμιση αυτή δεν αφορά όλα τα γεωργικά προϊόντα της Κοινότητας αλλά μόνο μερικά από αυτά, που είναι πλεονασματικά και αντικείμενο διεθνούς εμπορίου. Δηλαδή, η μεταρρύθμιση αφορά⁷⁷:

- ✚ Τα σιτηρά, τους ελαιούχους σπόρους και τα πρωτεϊνούχα προϊόντα.
- ✚ Τον καπνό.
- ✚ Τα κτηνοτροφικά προϊόντα.

Ουσιαστικά, το γεωργικό εισόδημα θα στηρίζεται με άμεσες ενισχύσεις, λόγω του υψηλού μέχρι τώρα δημοσιονομικού κόστους της στήριξης των πλεονασμάτων και των διεθνών πιέσεων, που επέφερε ο γύρος της Ουρουγουάης στα πλαίσια της GATT.

Παρατηρώντας προσεκτικά την μεταρρύθμιση της ΚΑΠ το 1992 θα διαπιστώσει κανείς δύο σημαντικά μειονεκτήματα:

1. Οι άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις, που δίνονται στους γεωργούς, λόγω της μείωσης της τιμής, άρα και του γεωργικού τους εισοδήματος. Αυτές οι

^{77 77} Philippidis G., & Hubbard L.J., 2003, «Agenda 2000 Reform of the CAP and its Impacts on Member Member States: A Note». Journal of Agricultural Economics Volume 54, Number 3, σελ. 69

ενισχύσεις όμως είχαν ως αποτέλεσμα την αποθάρρυνση των γεωργών από το να καταβάλλουν προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεών τους και για την βελτίωση της παραγωγής τους, εφόσον το εισόδημά τους δεν εξαρτάται από την αποδοτικότητά τους .

2. Το δεύτερο μειονέκτημα της μεταρρύθμισης αυτής, αφορά τον καθορισμό των ενισχύσεων, οι οποίες καταβάλλονται βάση της έκτασης. Η καταγραφή των πραγματικών εκτάσεων για τον υπολογισμό της ενίσχυσης, γίνεται εκεί όπου υπάρχουν κτηματολόγια, κάτι που δεν ήταν δεδομένο για όλες τις χώρες(π.χ. Ελλάδα)⁷⁸.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι ο προσανατολισμός της αναθεώρησης της ΚΑΠ το 1992 δεν ήταν άσχετος με τη συμφωνία της GATT του 1994 και συνακόλουθα του υφισταμένου συσχετισμού δυνάμεων τόσο σε ενδοκοινοτικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, η οποία ετέθη σε ισχύ από τα μέσα του 1995. Με την συμφωνία αυτήν τέθηκαν περιορισμοί στην εσωτερική στήριξη και στις εξαγωγικές ενισχύσεις, ενώ διευκολύνθηκε η πρόσβαση στην αγορά. Ειδικότερα, μεταξύ 1995 και 2000, η εσωτερική στήριξη η οποία πραγματοποιείται με μέτρα που επηρεάζουν τον ανταγωνισμό, μειώνεται κατά 20% σε σύγκριση με το μέγεθός της κατά την περίοδο αναφοράς 1986-88⁷⁹.

3.3.6. Agenda 2000

Τον Ιούλιο του 1997 η Επιτροπή πρότεινε μεταρρύθμιση της ΚΑΠ στο πλαίσιο της «AGENDA 2000», η οποία ήταν ένα προσχέδιο για το μέλλον της πολιτικής της Ευρωπαϊκής ένωσης εν όψει της αναμενόμενης διεύρυνσης. Οι διαπραγματεύσεις σχετικά με την «AGENDA 2000» και κατά συνέπεια η συμφωνία για την μεταρρύθμιση της ΚΑΠ ολοκληρώθηκαν στο Ευρωπαϊκό συμβούλιο στο Βερολίνο το Μάρτιο του 1999.

Η «AGENDA 2000» υπήρξε η πιο ριζική και η πιο ολοκληρωμένη μεταρρύθμιση της κοινής αγροτικής πολιτικής από την γέννησή της. Αξιοποίησε την πρόοδο που άρχισε το 1992 και έθεσε μια γερή βάση για την

⁷⁸ Παπαναγιώτου Ε., 2003, «Γεωργική Μακροοικονομία και συγκριτική Ανάλυση Γεωργίας». Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Γράφημα, σελ 50

⁷⁹ Μαραβέγιας Ν., 1999, «Η Ελληνική γεωργία προς το 2010». Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 34

μελλοντική ανάπτυξη της γεωργίας στην Ένωση, καλύπτοντας όλες τις λειτουργίες της ΚΑΠ: οικονομική, περιβαλλοντική και ανάπτυξης της υπαίθρου⁸⁰.

Ειδικότερα η μεταρρύθμιση περιελάμβανε μέτρα με σκοπό:

- ✚ Την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών αγαθών στην εσωτερική και στην παγκόσμια αγορά.
- ✚ Την προαγωγή δίκαιου και αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου για την αγροτική κοινότητα.
- ✚ Την δημιουργία εναλλακτικών θέσεων εργασίας και άλλων πηγών εισοδημάτων για τους αγρότες.
- ✚ Την χάραξη νέας πολιτικής για την ανάπτυξη της υπαίθρου, η οποία γίνεται ο δεύτερος άξονας της ΚΑΠ.
- ✚ Την ενσωμάτωση περισσότερων περιβαλλοντικών και διαρθρωτικών ρυθμίσεων στην ΚΑΠ.
- ✚ Τη βελτίωση της ποιότητας και της ασφάλειας των τροφίμων
- ✚ Την απλούστευση της αγροτικής νομοθεσίας και την αποκέντρωση της εφαρμογής της⁸¹.

Τα οικονομικά αποτελέσματα από την εφαρμογή της «AGENDA 2000» απεικονίζονται σε άρθρο των Philippidi- Hubbard, με ορίζοντα το 2008 από μια βάση δεδομένων του 1997. Στα περισσότερα κράτη μέλη, η παραγωγή των αγροτικών προϊόντων μειώνεται και υπάρχει μια μετάβαση στη χρήση του εδάφους από τους ελαιούχους σπόρους στα δημητριακά. Η παραγωγή στο κρέας των βοοειδών πέφτει επίσης, αλλά αυξάνεται στους χοίρους και στα πουλερικά.

Εμφανίζεται πτώση στους δείκτες τιμών καταναλωτή σε όλη την Ε.Ε.. Από την άποψη του ΑΕΠ, το Λουξεμβούργο, η Φινλανδία, η Ιρλανδία και η

⁸⁰Rizov M., 2004, «Rural development and welfare implications of CAP». Journal of Policy Modeling. Vol. 26, Issue 2, σελ. 209-222

⁸¹ Σέμος Α., 2004, «Ευρωπαϊκή Ένωση και Κοινή Αγροτική Πολιτική», Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Ζήτη, σελ. 56

Πορτογαλία φαίνονται να επωφελούνται περισσότερο, λιγότερο η Γερμανία, η Ελλάδα και η Μεγάλη Βρετανία ενώ η Ισπανία εμφανίζεται ζημιωμένη⁸².

Προσομοιώνοντας τις ρυθμίσεις της «AGENDA 2000», στο γραμμικό πρότυπο προγραμματισμού που εφαρμόστηκε στην περιοχή Dumfries and Galloway στην Σκωτία πρόβλεψε πως οι καθαρές πρόσοδοι των γεωργικών εκμεταλλεύσεων θα μειωνόντουσαν, ενώ όσον αφορά το περιβάλλον υπολογίστηκε ότι περίπου 2,6% του εδάφους θα άλλαζε τον τύπο βλάστησής του. Οι αλλαγές στην αγροτική παραγωγή θα οδηγούσαν σε μειωμένα εισοδήματα και η απασχόληση θα μειωνόταν με αποτέλεσμα ένα μέρος του εργατικού δυναμικού να φύγει από την περιοχή⁸³.

3.3.7. Η αναθεώρηση της ΚΑΠ του 2003

Η μεγάλη και τελευταία αναθεώρηση της ΚΑΠ έγινε τον Ιούνιο του 2003. Τον Οκτώβριο του 2002, στη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε., αποφασίστηκε η εξασφάλιση της χρηματοδότησης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής μέχρι και το 2013. Η απόφαση αυτή συνοδεύτηκε και από ριζικές αλλαγές στο θεσμικό καθεστώς της ΚΑΠ.

Συγχρόνως αποφασίστηκε σταδιακή αύξηση των επιδοτήσεων για τις δέκα νέες χώρες-μέλη μέχρι εξίσωσής τους το έτος 2014 με τις επιδοτήσεις που λαμβάνουν τα 15 παλιά μέλη. Για τυχόν νέες προσχωρήσεις χωρών στην Ε.Ε. (παράδειγμα Βουλγαρία, Ρουμανία) η αρχική πρόβλεψη ήταν για ξεχωριστές χρηματοδοτήσεις, συμπληρωματικές στις ήδη υπάρχουσες αλλά τελικώς το Συμβούλιο Κορυφής του Δεκεμβρίου 2005 αποφάσισε το αντίθετο και κατήργησε την πρόβλεψη⁸⁴.

Η αναθεώρηση της ΚΑΠ ήταν κατ' αρχήν αναγκαία για να αρθούν οι αρνητικές επιπτώσεις του συστήματος, όπως η συσσώρευση τεράστιων πλεονασμάτων γεωργικών προϊόντων, με τα συνεπακόλουθα προβλήματα του

⁸² Philippidis G., & Hubbard L.J., 2003, «Agenda 2000 Reform of the CAP and its Impacts on Member Member States: A Note». Journal of Agricultural Economics Volume 54, Number 3, σελ. 69

⁸³ Mitchell M., 2001, «Forecasting the environmental and socio-economic consequences of changes in the Common Agricultural Policy». Agricultural Systems. Volume 76, Issue 1, σελ. 227-252

⁸⁴ Gersfelt B., & Jensen H. G., 2004, «The future Common Agricultural Policy of the EU: Consequences for Non-EU regions». Seventh Annual Conference on Global Economic Analysis. The World Bank, Washington D.C., United States, June 17-19 2004.

τρόπου και, κυρίως, του κόστους διαχείρισής τους. Η όλη κατάσταση είχε ήδη αρχίσει να περιπλέκεται περισσότερο με τη διαχρονική εμφάνιση και άλλων σημαντικών παραμέτρων, όπως η θέσπιση και η ανάγκη συμμόρφωσης με τους νέους κανόνες του διεθνούς εμπορίου, που απαιτούν μείωση επιδοτήσεων στις εξαγωγές και δασμών στις εισαγωγές.

Η τελευταία μεταρρύθμιση επομένως αποφασίσθηκε κάτω από το πιεστικό κλίμα της παγκοσμιοποίησης και τους αυστηρούς μηχανισμούς δημοσιονομικής πειθαρχίας της ΕΕ. Ταυτόχρονα όμως ελευθερώνει τον αγρότη να στραφεί σε καλλιέργειες αι προϊόντα που ζητούν οι Ευρωπαίοι καταναλωτές και οι διεθνείς αγορές.

Αποτελεί έτσι μία μεγάλη πρόκληση για αξιοποίηση των σημερινών ευκαιριών που υπάρχουν, τόσο για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας της γεωργικής εκμετάλλευσης όσο και για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής γεωργίας.

Από την 1.1.2006 άρχισε να εφαρμόζεται στην χώρα μας η νέα ΚΑΠ η οποία θα επιφέρει ουσιαστικές μεταβολές στον τρόπο πληρωμής των ενισχύσεων στους δικαιούχους μιας σειράς σημαντικών γεωργικών προϊόντων. Έτσι λοιπόν αντί των επί μέρους ενισχύσεων για κάθε προϊόν, στα πλαίσια της αντίστοιχης ΚΟΑ, έχουμε την ενοποίηση των ενισχύσεων σε μία, η οποία ονομάζεται **Ενιαία Ενίσχυση**⁸⁵.

Η ενίσχυση αυτή θα αποτελεί σταθερή εισοδηματική βάση. Τα καθεστώτα των οποίων οι ενισχύσεις ενοποιούνται στο νέο καθεστώς της ενιαίας ενίσχυσης είναι τα εξής :

- Αροτραίες καλλιέργειες
- Ρύζι
- Αίγιο, πρόβιο και βόειο κρέας
- Ορισμένα ψυχανθή για καρπό
- Αποξηραμένες Χορτονομές
- Βαμβάκι

⁸⁵ ΠΑΣΕΓΕΣ, 2005, «Η Νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)» Αθήνα, Εκδόσεις ΠΑΣΕΓΕΣ, σελ. 86

✚ Καπνός

✚ Ελαιόλαδο

Όλες οι λεπτομέρειες εφαρμογής της νέας μεταρρύθμισης βασίζονται στον κανονισμό του Συμβουλίου 1782/03 και στους δύο κανονισμούς της Επιτροπής 795/2004 και 796/2004, ενώ οι ρυθμίσεις για την εφαρμογή στην χώρα μας περιέχονται κυρίως στην αριθμ. 292464/27.7.2005 ΚΥΑ⁸⁶.

3.3.8. Οι λόγοι της αναθεώρησης

Η ριζική αλλαγή του τρόπου στήριξης της γεωργίας, μέσα από την νέα ΚΑΠ, ικανοποιεί ορισμένους από τους περιορισμούς που ήθελε να επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Ένωση στον τομέα της γεωργίας, όπως⁸⁷:

✚ Παγιοποιείται η δαπάνη του προϋπολογισμού για τις άμεσες ενισχύσεις, με αποτέλεσμα να περιορίζεται διαχρονικά η ποσοστιαία επιβάρυνση του προϋπολογισμού.

✚ Μεταφέρεται ένα μέρος της δαπάνης του προϋπολογισμού από τον πρώτο πυλώνα (εγγυήσεις) στο δεύτερο (διαρθρωτική πολιτική και αγροτική ανάπτυξη).

✚ Ο νέος μηχανισμός ενισχύσεων θα διευκολύνει τη σταδιακή προσέγγιση των μέτρων που εφαρμόζονται στην ΕΕ των 15, με εκείνα των 10 κρατών της διεύρυνσης του 2004.

✚ Αποφεύγεται η υπέρβαση της οροφής του προϋπολογισμού (1,27% του ΑΕΠ), παρά το γεγονός ότι στην ΕΕ προστίθενται τα 10 κράτη της διεύρυνσης.

✚ Ουδετεροποιούνται τα μέτρα στήριξης του γεωργικού τομέα, ώστε να εξαλειφθεί η αμφισβήτηση για τα μέτρα που έχουν υπαχθεί στο «μπλε κουτί» του Γύρου της Ουρουγουάης(το «μπλε κουτί» περιλαμβάνει τις ενισχύσεις με βάση τα στρέμματα και τις ενισχύσεις ανά ζώο της

⁸⁶ Κορασίδης Μ., 2005, «Κοινοτικό πλαίσιο, Κοινές Οργανώσεις Αγοράς, Εισαγωγικές Έννοιες». Θεσσαλονίκη, Σεμινάρια ΓΕΩΤ.Ε.Ε. Νοέμβριος 2005

μεταρρύθμισης του 1992) και να προχωρήσει περαιτέρω η απελευθέρωση των αγορών των γεωργικών προϊόντων.

3.3.9. Οι βασικοί άξονες λειτουργίας της νέας ΚΑΠ

3.3.9.1. Απευθείας πληρωμή των παραγωγών.

Οι επιδοτήσεις πληρώνονται απευθείας στον παραγωγό, χωρίς να μεσολαβούν ενδιάμεσοι και μεσάζοντες.

3.3.9.2. Ενιαία Ενίσχυση.

Ένα σημαντικό τμήμα των επιδοτήσεων (αποσυνδεδεμένο τμήμα), που απολαμβάνει σήμερα ο παραγωγός (ο μέσος όρος ετών 2000, 2001 και 2002) από μία ή περισσότερες δραστηριότητες, ενοποιείται σε μία ενιαία ενίσχυση. Αποσύνδεση σημαίνει ότι η καταβολή της ενιαίας ενίσχυσης δεν συνδέεται πλέον με το συγκεκριμένο είδος καλλιέργειας και την ποσότητα παραγωγής που παρήγαγε μέχρι τώρα ο παραγωγός. Άρα η ενιαία ενίσχυση θα αποτελεί σταθερή εισοδηματική βάση. Θα εξακολουθήσει ο παραγωγός να την εισπράττει, νωρίς κάθε χρόνο (από Δεκέμβριο έως Ιούνιο) με μία αίτηση, με απλές διατυπώσεις, ανεξάρτητα από τα προϊόντα που θα αποφασίσει να παράγει και σε ποιές ποσότητες. Το ποσό της ενίσχυσης (ποσό αναφοράς) προκύπτει από τον μέσο όρο των ενισχύσεων της τριετίας 2000-2002 (περίοδος αναφοράς ή ιστορική περίοδος)⁸⁸.

3.3.9.3. Σύστημα μερικής αποσύνδεσης.

Μπορεί να εφαρμοστεί στους παρακάτω τομείς: αροτραίες καλλιέργειες (σιτηρά, πρωτεϊνούχα και ελαιούχα φυτά), αιγοπρόβατα, βόειο κρέας, καπνός και ελαιόλαδο. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα θα έχει τη δυνατότητα να επιλέξει τη διατήρηση δεσμευμένων με το συγκεκριμένο προϊόν ενισχύσεων.

⁸⁸ ΠΑΣΕΓΕΣ, 2005, «Η Νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)» Αθήνα, Εκδόσεις ΠΑΣΕΓΕΣ, σελ. 86

3.3.9.4. Ειδικές ενισχύσεις.

Η ενιαία ενίσχυση συμπληρώνεται από ειδικές ενισχύσεις ανάλογα με το προϊόν που θα επιλέξει να παράγει ο αγρότης, κατά συνέπεια ενιαία ενίσχυση και ειδική ενίσχυση ανά δραστηριότητα δίνουν το ύψος της επιδότησης που προβλέπουν οι Κοινές Οργανώσεις Αγορών, όπως αυτές ισχύουν σήμερα. Επίσης το εισόδημα των παραγωγών πέραν από την ενιαία ενίσχυση και τις ειδικές ενισχύσεις, συμπληρώνουν όπως είναι φυσικό οι πωλήσεις από τη διάθεση των προϊόντων στην αγορά, αλλά και κατά περίπτωση οι εξισωτικές αποζημιώσεις, οι στρεμματικές ενισχύσεις στα νησιά του Αιγαίου και οπωσδήποτε οι αποζημιώσεις ΕΛ.Γ.Α., Π.Σ.Ε.Α. και γενικότερα οι ειδικές παροχές εθνικών μέτρων προς τους αγρότες⁸⁹.

3.3.9.5. Ατομικά δικαιώματα.

Το ατομικό δικαίωμα ενίσχυσης αποτελεί την ενίσχυση που θα λαμβάνει ο παραγωγός ανά εκτάριο ή στρέμμα γης. Η αξία του υπολογίζεται διαιρώντας το μέσο όρο της ενίσχυσης που έλαβε ο παραγωγός τα έτη 2000, 2001 και 2002 με το μέσο όρο της έκτασης που καλλιεργήθηκε κατά την ίδια τριετία για την είσπραξη των συγκεκριμένων ενισχύσεων.

Τα ατομικά δικαιώματα (συνολικά ή μέρος αυτών) μπορούν να μεταβιβάζονται, με ενοικίαση, πώληση, κληρονομιά ή δωρεά, με ή χωρίς την αρχική έκταση γης, ανάλογα με την περίπτωση. Στις περιπτώσεις των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων που δεν διαθέτουν γεωργική γη ή έχουν στην διάθεσή τους ελάχιστη γεωργική γη και η αξία του δικαιώματος υπερβαίνει τις 500 € ανά στρέμμα, χορηγούνται ειδικά δικαιώματα.

Η ενεργοποίηση των ειδικών δικαιωμάτων απαιτεί τη συνέχιση της παραγωγικής δραστηριότητας με τη διατήρηση του 50% του ζωικού πληθυσμού. Την απογραφή και διαχείριση των δικαιωμάτων αναλαμβάνει ειδική δημόσια υπηρεσία⁹⁰.

⁸⁹ Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2004, «Η τελευταία μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και η εφαρμογή της» Αθήνα, Ενημερωτικός Οδηγός, σελ. 56

⁹⁰ Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2004, «Η τελευταία μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και η εφαρμογή της» Αθήνα, Ενημερωτικός Οδηγός, σελ. 56

3.3.9.6. Διαφοροποίηση.

Οι ενισχύσεις θα μειωθούν κατά 3% το 2005, 4% το 2006 και 5% από το 2007 και μετά. Οι εξοικονομούμενοι πόροι παραμένουν στο ίδιο Κράτος - Μέλος και χρηματοδοτούν προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης. Στις παρακρατήσεις ισχύει πλήρης απαλλαγή για τις ενισχύσεις των πρώτων 5.000€ ανά παραγωγό⁹¹. Ποσοστό 80% των παρακρατήσεων επιστρέφεται στο Κράτος - Μέλος, ενώ το υπόλοιπο 20% αναδιανέμεται μεταξύ των Κρατών - Μελών με βάση κριτήρια συνοχής (γεωργική έκταση, γεωργική απασχόληση και γεωργικό εισόδημα). Το ισοζύγιο για τη χώρα μας προβλέπεται θετικό από τη ρύθμιση αυτή. Από τη μείωση των ενισχύσεων απαλλάσσεται τελείως ή επιβαρύνεται ελάχιστα η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων αγροτών και εξολοκλήρου οι αγρότες των νησιών του Αιγαίου, με πληθυσμό κάτω των 100 χιλιάδων κατοίκων (εξαιρείται η Κρήτη και η Εύβοια)⁹².

3.3.9.7. Πολλαπλή Συμμόρφωση.

Είναι μέτρα που συνδέονται με την χορήγηση των πάσης μορφής ενισχύσεων και που αφορούν την τήρηση των Κοινοτικών Οδηγιών και Κανονισμών που αφορούν τη δημόσια υγεία, την προστασία των φυτών, την υγεία των ζώων και την εφαρμογή των Ορθών Γεωργικών Πρακτικών. Κάθε παράβαση αυτών των κανόνων υπόκειται σε ποινές με τη μορφή μείωσης των ενισχύσεων⁹³.

Τα ποσά που θα συγκεντρώνονται από τέτοιες ποινές κατανέμονται κατά 75% υπέρ του κοινοτικού προϋπολογισμού και κατά 25% υπέρ των κρατών-μελών. Οι κυριότερες υποχρεώσεις που προκύπτουν από τους κανόνες της Πολλαπλής Συμμόρφωσης είναι:

- Η προστασία των εδαφών και των υπογείων υδάτων από την αλόγιστη χρήση φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων.
- Η προστασία των οικοσυστημάτων και των περιοχών Natura 2000.

⁹¹ Gersfelt B., & Jensen H. G., 2004, «The future Common Agricultural Policy of the EU: Consequences for Non-EU regions». Seventh Annual Conference on Global Economic Analysis. The World Bank, Washington D.C., United States, June 17-19 2004.

⁹² Damianos D, Skouras D. (1996): "Unconventional adjustment strategies for rural households in the less developed areas in Greece", Agricultural Economics

⁹³ House of Lords, 2005, «Future financing of the Common Agricultural Policy». 2nd Report of session 2005-06. Volume II: Evidence, published by the Authority of the House of Lords, 15th June 2005

- ✚ Η αποφυγή νιτροποίησης από γεωργικές δραστηριότητες.
- ✚ Η σωστή διαχείριση της ιλύος από εγκαταστάσεις καθαρισμού λυμάτων.
- ✚ Η προστασία του εδάφους από διάβρωση και η διατήρηση της δομής του
- ✚ Υδάτινοι αποδέκτες: Διατήρηση της πλησίον βλάστησης, καθαρισμός με μηχανικά μέσα των στραγγιστικών και αρδευτικών καναλιών από την ανεπιθύμητη βλάστηση.
- ✚ Διαχείριση απορριμμάτων σε συγκεκριμένο προς τούτο χώρο και με την απαραίτητη σήμανση.
- ✚ Μητρώο ζώων με όλες τις μεταβολές (γεννήσεις σφαγές κλπ) και σήμανση των ζώων.

3.3.9.8. Εθνικό Απόθεμα.

Το εθνικό απόθεμα συνίσταται σε παρακράτηση από τη διοίκηση του Κράτους-Μέλους ποσοστού έως 3% του συνολικού αριθμού δικαιωμάτων, αναλογικά από κάθε παραγωγό. Το εθνικό απόθεμα θα χρησιμοποιηθεί για την παροχή δικαιωμάτων σε νέους αγρότες που άρχισαν τη γεωργική τους δραστηριότητα από το 2002 και μετά χωρίς να λαμβάνουν κάποια επιδότηση για το συγκεκριμένο έτος καθώς επίσης και για την κάλυψη περιπτώσεων ανωτέρας βίας ή εξαιρετικές περιπτώσεις (θάνατος γεωργού, φυσικές καταστροφές κλπ).

Δικαιώματα που αποκτώνται από το εθνικό απόθεμα δε μεταβιβάζονται πριν από την παρέλευση 5ετίας και χάνονται εάν δεν ενεργοποιηθούν έστω και ένα χρόνο στη διάρκεια των πέντε πρώτων ετών. Αν τα ατομικά δικαιώματα μείνουν ανενεργά πέραν της τριετίας, τότε αφαιρούνται και μεταβιβάζονται στο εθνικό απόθεμα. Μεταβιβάζονται στο εθνικό απόθεμα επίσης τα δικαιώματα που δε θα ενεργοποιηθούν τον πρώτο χρόνο εφαρμογής του καθεστώτος.

Εξαιρέση από τον παραπάνω κανόνα αποτελεί η περίπτωση που ο γεωργός μπορεί να αποδείξει ότι η μη ενεργοποίηση των δικαιωμάτων οφειλόταν σε περιπτώσεις ανωτέρας βίας ή σε περιπτώσεις εξαιρετικές⁹⁴.

3.3.9.9. Σύστημα παροχής συμβουλών

Σύστημα παροχής συμβουλών στους αγρότες για θέματα διαχείρισης της γης και λειτουργίας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Η συμμετοχή των παραγωγών στο σύστημα είναι εθελοντική. Η δραστηριότητα παροχής συμβουλών θα καλύπτει κατ' ελάχιστον τους παρακάτω τομείς⁹⁵:

- Δημόσια υγεία, υγεία ζώων και φυτών.
- Περιβάλλον.
- Καλές συνθήκες διαβίωσης των ζώων.

Επίσης, η δραστηριότητα θα επεκταθεί στην εφαρμογή των ορθών γεωργικών πρακτικών. Το σύστημα πρέπει να δημιουργηθεί μέχρι την 1-1-2007 και θα χρηματοδοτείται από τη διαφοροποίηση.

3.3.10. Αξιολόγηση της νέας ΚΑΠ

Η τελευταία αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής εμπεριέχει έναν σύγχρονο και αναγκαίο προσανατολισμό προς την ολοκληρωμένη αγροτική ανάπτυξη. Η λήψη μέτρων για προϊόντα και διαρθρώσεις όφειλε προ πολλού να αντικατασταθεί από ένα συστηματικό σύνολο ανάπτυξης περιοχών που έχουν ως θεμελιώδη δραστηριότητα την γεωργία αλλά σε πολλές περιπτώσεις διαθέτουν και άλλα πλεονεκτήματα, που μόνο μια ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του αναπτυξιακού προβλήματος θα μπορούσε να φέρει στην επιφάνεια.

⁹⁴ Πέζαρος Πάυλος (1987): «Ο γεωργικός τομέας ως οικονομικό μέγεθος», Αγροτικά Θέματα, Επιστημονική Περιοδική Έκδοση Υπουργείου Γεωργίας, τ. 8/1987, σσ. 5-24

⁹⁵ Πέζαρος Πάυλος (1987): «Ο γεωργικός τομέας ως οικονομικό μέγεθος», Αγροτικά Θέματα, Επιστημονική Περιοδική Έκδοση Υπουργείου Γεωργίας, τ. 8/1987, σσ. 5-24

Η ίδια όμως αναθεώρηση δεν υπήρξε το αποτέλεσμα εμπεριστατωμένης μελέτης που θα σχεδιαζόταν να τεθεί σταδιακά σε εφαρμογή, όπως ορίζει το άρθρο 33 της συνθήκης. Ούτε τηρείται πλέον, ενώ τύποις διατηρείται, το άρθρο 34 της συνθήκης που ορίζει την ύπαρξη κοινής οργάνωσης των γεωργικών αγορών.

Αντίθετα, η αναθεώρηση αυτή υπήρξε το αποτέλεσμα συνεκτίμησης όχι των πολλών παραμέτρων του θέματος αλλά των πολύπλευρων πιέσεων. Η προέλευση των πιέσεων έναντι των οποίων επιδίωξε η νέα ΚΑΠ να ισορροπήσει ήταν:

- Η πίεση ορισμένων κρατών μελών επιρροής για σύντομη διεύρυνση
- Το γεγονός ότι ορισμένες από τις χώρες της διεύρυνσης έχουν σημαντικό γεωργικό τομέα
- Η βούληση των κρατών επιρροής να μη μειωθούν οι απολείψεις τους από την ΚΑΠ και να εξισωθούν οι πληρωμές τους με τις αναλήψεις από τον κοινοτικό προϋπολογισμό
- Η απόφαση των κρατών μελών της ΕΕ-15 να μην αυξηθεί η συνεισφορά στον προϋπολογισμό πέραν του 1,27% του ΑΕΠ παρά την διεύρυνση και
- Οι δεσμεύσεις που είχαν αναληφθεί στο Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) στον προηγούμενο Γύρο της Ουρουγουάης ότι κατά τον επόμενο Γύρο (της Ντόχα) θα προχωρήσουν περαιτέρω οι περικοπές της στήριξης του γεωργικού τομέα⁹⁶.

Αποτέλεσμα όλων αυτών υπήρξε η νέα ΚΑΠ, η οποία κατά το μεγαλύτερο μέρος της δεν συνιστά πλέον Κοινή Αγροτική Πολιτική, αλλά πολιτική διανομής επιδομάτων ενώ πολύ χρήσιμο παραμένει το υπόλοιπο μέρος της που αναφέρεται στην Αγροτική Ανάπτυξη.

Για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, στις οποίες εντάσσεται και η Ελλάδα, εκτιμάται ότι θα αντιμετωπίσουν σημαντικά προβλήματα, καθόσον ενώ ο προσανατολισμός προς τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης είναι όχι μόνο χρήσιμος αλλά και αναγκαίος, οι διαρθρωτικές μεταβολές και οι

⁹⁶House of Lords, 2005, «Future financing of the Common Agricultural Policy». 2nd Report of session 2005-06. Volume II: Evidence, published by the Authority of the House of Lords, 15th June 2005

ανακατατάξεις που θα προκληθούν στην παραγωγή και στη διάθεση των αγροτικών προϊόντων θα είναι εκτεταμένες και θα συνεπάγονται σημαντικό κοινωνικό κόστος.

Από την άλλη με τη νέα ΚΑΠ διασφαλίζεται ο σεβασμός της δημοσιονομικής πειθαρχίας μέχρι το 2013, των οροφών δηλαδή που αποφάσισε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών τον Οκτώβριο του 2002, σχετικά με τις δαπάνες για μέτρα αγορών και άμεσες ενισχύσεις για την Ε.Ε.-25.

Η τελευταία μεταρρύθμιση επιδιώκει μια ΚΑΠ περισσότερο φιλική στο περιβάλλον, κοινωνικά αποδεκτή και περισσότερο προσανατολισμένη στην αγορά. Διασφαλίζει τους πόρους της ΚΑΠ μέχρι το 2013, απομακρύνει τους γεωργούς από την εντατικοποίηση της παραγωγής και το κυνήγι των επιδοτήσεων, διευκολύνει την θέση της Ε.Ε. στις διεθνείς διαπραγματεύσεις στον ΠΟΕ, προωθεί την ποιότητα των προϊόντων και την ανάπτυξη της υπαίθρου⁹⁷.

Ένα χαρακτηριστικό αυτών των νέων συνθηκών είναι η μεταβίβαση της ευθύνης της παραγωγής και εμπορίας των αγροτικών προϊόντων στους παραγωγούς. Πιο συγκεκριμένα, φεύγοντας από ένα σύστημα ισχυρού προστατευτισμού της παραγωγής με εξασφαλισμένη τη διάθεση των προϊόντων και με εγγυημένο το εισόδημα, ο παραγωγός καλείται τώρα να αναλάβει την ευθύνη της επιλογής των προϊόντων και των ποσοτήτων που θα παράγει, αλλά κυρίως να αναλάβει την ευθύνη της διάθεσης των προϊόντων του.

Το τελευταίο είναι μεγάλης σημασίας γιατί τα προϊόντα του θα πρέπει να τα διαθέσει σε μια ανταγωνιστική αγορά στην οποία η ζήτηση είναι επιλεκτική, οι καταναλωτές είναι ενημερωμένοι και απαιτητικοί, όσον αφορά την ποιότητα και την ασφάλεια και επομένως θα πρέπει να είναι σύμφωνα με τις απαιτήσεις των καταναλωτών. Τώρα λοιπόν, κάθε παραγωγός αγροτικών προϊόντων για να επιβιώσει θα πρέπει να προβληματισθεί και να αποφασίσει

⁹⁷ Nowiski P. (2002). «European policy review Mid-Term review of the EU Common Agricultural Policy». European Centre for Nature Conservation 10, σελ. 185-187.

και μάλιστα με γρήγορους ρυθμούς, εάν θέλει να είναι ένας νέος παραγωγός ποιοτικών και ασφαλών προϊόντων, ευέλικτος και ανταγωνιστικός⁹⁸.

Προς την κατεύθυνση αυτή η Ευρωπαϊκή Ένωση εξακολουθεί και θα εξακολουθήσει να είναι αρωγός με τους εξής τρόπους:

- ✚ Εξασφαλίζει για κάθε παραγωγό ένα ελάχιστο εισόδημα για τα επόμενα 8 χρόνια στη διάρκεια των οποίων θα πρέπει να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες της ανταγωνιστικής αγοράς ώστε η μετάβασή του να είναι ομαλή και ασφαλής.
- ✚ Καθιέρωσε με τον πιο ακριβή τρόπο, μέσω ενός πλέγματος κανόνων, τον τρόπο παραγωγής ποιοτικών προϊόντων και τροφίμων. Τα προϊόντα αυτά είναι σαφώς διαφοροποιημένα από ανάλογα προϊόντα μαζικής παραγωγής και έχουν ενσωματωμένη μια προστιθέμενη αξία. Οι κανόνες παραγωγής παράλληλα εξασφαλίζουν και την προστασία του περιβάλλοντος άλλοτε μέσα από μέτρα και κίνητρα και άλλοτε μέσα από υποχρεωτικούς και απαγορευτικούς κανόνες.
- ✚ Η παραγωγή διαφοροποιημένων ποιοτικών προϊόντων οδηγεί σε μια ευρωπαϊκή γεωργία με μακροχρόνιες προοπτικές, που θα παίζει πρωταρχικό ρόλο στην παγκόσμια ανταγωνιστική αγορά⁹⁹.

3.3.11. Επιπτώσεις της νέας ΚΑΠ στην Ελλάδα

Κατ' αρχήν οι επιπτώσεις δεν είναι ίδιες για όλες τις χώρες της Ε.Ε. Χώρες με ανταγωνιστική γεωργία με λίγους και μεγάλους επιχειρηματίες γεωργούς με ισχυρούς συνεταιρισμούς που διακινούν μέχρι και το 70% των αγροτικών προϊόντων με ελάχιστη σημασία του αγροτικού τομέα γι' αυτές τόσο στη συμμετοχή στο ακαθάριστο εθνικό τους προϊόν και τον καταμερισμό εργασίας με καθολική οργάνωση εσωτερικών και εξαγωγικών αγορών αποδέχτηκαν από την αρχή το

⁹⁸ Nowiski P. (2002). «European policy review Mid-Term review of the EU Common Agricultural Policy». European Centre for Nature Conservation 10, σελ. 185-187.

⁹⁹ Αδαμόπουλος Σ., & Γιαννοπολίτης Κ., & Κουλιζάκης Μ., & Μπουρδάρης Δ., & Πέτσικος Α., & Σέμος Α., 2006, «Ο Αγρότης & ο Καταναλωτής. Ένας νέος δεσμός ποιότητας, για τα τρόφιμα και το περιβάλλον. Τι κερδίζει ο αγρότης, τι κερδίζει ο καταναλωτής από τη νέα Κοινή Γεωργική Πολιτική». Εκδόσεις Αγρότυπος, σελ. 24

σύστημα της αποδέσμευσης γιατί εξασφαλίζουν το σύνολο των κεκτημένων τους. Συμβαίνει όμως αυτό στην Ελλάδα;¹⁰⁰

Στη χώρα μας ο αγροτικός πληθυσμός παρόλο που στη τελευταία δεκαετία (1992-2002) μειώθηκε κατά 21%, εξακολουθεί να αποτελεί το 15% του ενεργού πληθυσμού έναντι της Ε.Ε. που είναι από 1%-5%. Η δε συμμετοχή του αγροτικού τομέα στο ΑΕΠ είναι 6% και κατά άλλους 8%, οπωσδήποτε όμως στην περιφέρεια αποτελεί τη μοναδική ίσως παραγωγική δραστηριότητα. Ο αγροτικός τομέας της χώρας μας ενεργοποιεί το μεγαλύτερο κομμάτι της βιομηχανικής και βιοτεχνικής παραγωγής (τρόφιμα, ένδυση, κλπ). Το 40% της αξίας των εμπορευμάτων αγροτικής προέλευσης πηγαίνουν σε τρίτα επαγγέλματα, άρα έχει πολύ μεγάλη σημασία στα θέματα του καταμερισμού εργασίας και οι κίνδυνοι συρρίκνωσης τους δημιουργεί εκρηκτικές καταστάσεις ανεργίας, άμεσα και έμμεσα.

Γι' αυτό δεν πρέπει να πάρουμε υπόψη μας μόνο το εισόδημα των παραγωγών, αλλά το σύνολο της αγροτικής οικονομίας. Βραχυχρόνια ίσως οι δυσμενείς επιπτώσεις στο σύνολο της οικονομίας μας να μην είναι ορατές, μακροχρόνια όμως θα είναι πολύ μεγάλες και μη αναστρέψιμες. Σίγουρα θα αλλάξει το παραγωγικό πρότυπο κάθε περιοχής. Το παραγωγικό πρότυπο της Αργολίδας είναι τα εσπεριδοειδή. Με βάση τα εσπεριδοειδή υπάρχει αντίστοιχη υποδομή (βιομηχανίες, εμπορικές εταιρείες, ψυγεία, εταιρείες μεταφορών, αγροτικών εφοδίων, μηχανημάτων κλπ) όλες αυτές οι υποδομές μπορεί να αχρηστευθούν εάν αλλάξει το παραγωγικό πρότυπο. Το ίδιο θα γίνει και σε άλλες περιοχές, π.χ. Ημαθία-ροδάκινο, Ιεράπετρα-θερμοκήπια, Καρδίτσα-βαμβάκι, Αργίνιο-Καπνός, Μεσσηνία-λάδι, κλπ¹⁰¹.

Η μείωση της αγροτικής παραγωγής θα αυξήσει ακόμα περισσότερο το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου γεωργικών προϊόντων καθώς και την εξάρτηση της χώρας μας από παραγωγές τρίτων χωρών.

Τέλος το όλο σύστημα θα είναι κατά τη γνώμη μας καταστροφικό για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, τους νεότερους αγρότες, τους νέους αγρότες, θα δημιουργήσει αλαλούμ αγοροπωλησίας δικαιωμάτων, προσφυγές στη δικαιοσύνη ιδιοκτητών-ενοικιαστών, προβλήματα κληρονομικά.

Ειδικότερα στις επιπτώσεις έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής όσον αφορά:

¹⁰⁰ Μπενάτος Γ., Περιοδικό "Δρόμος των Αγροτών", Μάιος - Ιούνιος 2006, Τεύχος 4

¹⁰¹ Μπενάτος Γ., Περιοδικό "Δρόμος των Αγροτών", Μάιος - Ιούνιος 2006, Τεύχος 4

3.3.11.1. Εισόδημα των αγροτών

- ✚ Ο ΟΟΣΑ εκτιμάει ότι βραχυπρόθεσμα θα αυξηθεί αλλά θα μειωθεί από το 2008 και μετά. Για τη χώρα μας θα υπάρξει μείωση από την αρχή της παραγωγής γενικά. Ήδη από τα παρακρατήματα θα έχουμε μείωση 14% περίπου.
- ✚ Ο ΟΟΣΑ ομολογεί ότι θα ευνοηθούν οι μεγαλοπαραγωγοί σε βάρος των μικρομεσαίων ακριβώς εμείς επιμένουμε σε μια πολιτική που να στηρίζει τα μικρομεσαία νοικοκυριά.
- ✚ Θα υπάρξουν προβλήματα όσον αφορά τα δικαιώματα μεταξύ παραγωγών και ιδιοκτητών γεωργικής γης.
- ✚ Η μείωση του αγροτικού εισοδήματος είναι δεδομένη για τον ΟΟΣΑ, γι' αυτό προτρέπει τους αγρότες σε νέες πηγές εισοδήματος.
- ✚ Επειδή εκτιμάμε ότι θα υπάρξουν αθρόες εισαγωγές από τρίτες χώρες η μείωση της προσφερόμενης παραγωγής θα είναι δεδομένη. Τις τυχόν αυξήσεις των τιμών θα τις καρπώνονται όπως και σήμερα οι μεσάζοντες. Η ψαλίδα τιμών παραγωγού και καταναλωτή θα μεγαλώσει.

3.3.11.2. Διαρθρωτική προσαρμογή

- ✚ Λένε ότι η αποδέσμευση οδηγεί στην αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων άρα στην ανάπτυξη. Επειδή ζούμε στην Ελλάδα τόσο οι παραγωγοί όσο και το κράτος ελάχιστα θα χρησιμοποιήσουν τους πόρους για την αγροτική ανάπτυξη γιατί κανένας εθνικός σχεδιασμός Αγροτικής Ανάπτυξης δεν υπάρχει ούτε σε βραχυπρόθεσμη βάση αλλά ούτε σε στρατηγική διαδικασία¹⁰².
- ✚ Ο ΟΟΣΑ δεν προβλέπει εγκατάλειψη βραχυπρόθεσμα αγροτικών εκτάσεων από την παραγωγική διαδικασία, αντίθετα όλοι οι παράγοντες ακόμα και οι θιασώτες της πλήρους αποδέσμευσης εκτιμούν ότι θα έχουμε σχόλασμα πολλών στρεμμάτων (10.000.000).
- ✚ Ομολογούν ότι θα μειωθεί ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και ότι θα υπάρξει μετάβαση δικαιωμάτων από τους μικρούς στους μεγάλους παραγωγούς. Ομολογούν ουσιαστικά το στόχο τους που είναι μείωση του αγροτικού

¹⁰² C.K. EICHER & L. WITT (ed.) Agriculture in Economic Development, p.102-119.

πληθυσμού και κεφαλαιοποίηση της γης, ακρίβεια της γης. Όλα αυτά όμως οδηγούν σε μεγάλη ανεργία για τη χώρα μας. Ιδιαίτερες δυσκολίες για την εγκατάσταση νέων αγροτών επειδή δεν υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις ούτε σε αυτόν τον τομέα. Ήδη σχεδόν εξαφανίστηκε η καλλιέργεια καπνού στη χώρα μας για το 2006. Από 350.000 στρ. τεύτλα έχουν σπείρει μόνο 200.000 και έχουμε μείωση στις καλλιέργειες Καλαμποκιού, Σιτηρών και Βαμβακιού.

- ✚ Επίσης ομολογούν ότι πολλοί οριακοί παραγωγοί θα φύγουν αλλά για τους ίδιους λόγους που προαναφέραμε θα ενταθεί ακόμη περισσότερο η ανεργία.
- ✚ Ιδιαίτερα σε δυσμενείς περιοχές ορεινές και ημιορεινές, θα έχουμε σχόλασμα καλλιεργήσιμων γαιών και μετατροπή τους σε βοσκότοπους.

3.3.11.3. Αξία της αγροτικής παραγωγής

- ✚ Θα υπάρξει μείωση της αξίας της αγροτικής παραγωγής πρώτα και κύρια από τη μείωση του αγροτικού εισοδήματος (βόειο κρέας – αιγοπρόβειο, σιτάρι, καπνός, λάδι, κλπ).
- ✚ Λόγω της εφαρμογής της πολλαπλής συμμόρφωσης εκτιμάει και ο ΟΟΣΑ συνολικά, αλλά στην Ελλάδα ακόμη περισσότερο, ότι θα μειωθεί η παραγωγική δραστηριότητα. Σε αυτό συμφωνούμε, άρα θα έχουμε μείωση της αξίας της αγροτικής παραγωγής.
- ✚ Η απαγόρευση της καλλιέργειας φρούτων και λαχανικών σαν μια μικρή μορφή αναδιάρθρωσης, σαν δηλαδή εναλλακτική δραστηριότητα, θα μειώσει την αξία της αγροτικής παραγωγής.
- ✚ Η μείωση της αξίας της αγροτικής παραγωγής σε συνδυασμό με τη μείωση εισροών, θα επηρεάσει αρνητικά σε κάθε οικονομική δραστηριότητα που συνδέεται με τη γεωργία. Το κόστος των εισροών ίσως αυξηθεί ακόμα περισσότερο άρα και το κόστος των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων.
- ✚ Η αξία της αγροτικής παραγωγής του μοναδικού πρωτοβάθμιου παραγωγικού τομέα σημαίνει με άλλα λόγια μείωση της περιουσίας του κράτους και γι' αυτό εμείς τη θεωρούμε ολέθρια εξέλιξη για τη χώρα μας¹⁰³.

¹⁰³ C.K. EICHER & L. WITT (ed.) Agriculture in Economic Development, p.102-119.

Τα παραπάνω φαίνονται και στον κάτωθι πίνακα

Πίνακας 3. Αγροτική παραγωγή σε βασικά αγροτικά προϊόντα.

	1991	2005	2007	Σε χιλ. τόνους
Σιτάρι μαλακό	997	346	310	-69%
Σιτάρι σκληρό	2239	1711	1070	-53%
Αραβόσιτος	2327	2534	2100	-10%
Καπνός		108	20	-70%
Βαμβάκι		1125	810	-28%
Τεύτλα		2800	900	-68%
Βιομηχ. τομάτες		900	800	-12%
Λάδι		427	335	-12%
Ροδάκινα		817	760	-7%
Γάλα		1987	1850	-7%
Κρέας Αιγοπρόβειο		114,6	105	-9%

Πηγή ΕΣΥΕ

Για όλους αυτούς τους λόγους εμείς μονότονα θα επιμένουμε ότι και το παραμικρό ποσοστό αποδέσμευσης από την παραγωγική διαδικασία θα είναι καταστροφικό για τη χώρα μας. Δεν είναι μόνο οι οικονομικοί λόγοι που μας οδηγούν σ' ένα τέτοιο συμπέρασμα. Εκτιμάμε ότι είναι αντιδεοντολογικό και αντικοινωνικό το μέτρο του κοινωνικού βοηθήματος για μη προσφερόμενη εργασία και παραγωγή¹⁰⁴.

Είναι κατάσταση παθογενής να καταδικάζεις ένα μέρος του ενεργού πληθυσμού της χώρας να αργεί ουσιαστικά. Και είναι ανεπίτρεπτο να οδηγείς νέους εργαζόμενους να ξεκληρίζονται από τον τόπο τους γιατί δε θα υπάρξει καμία προοπτική εργασίας.

Επίσης είναι εγκληματικό για μια σειρά ειδικότητες εργαζομένων και επιστημόνων (γεωτεχνικοί, κλπ) να διακυβεύεται το μέλλον τους.

¹⁰⁴ www.statistics.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο:ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

4.1. Η Ελλάδα και η ευρωπαϊκή αγορά

4.1.1. Η Ελλάδα και το ενδοκοινοτικό εμπόριο

Η ΕΕ αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παραγωγούς γεωργικών προϊόντων. Καθώς όλα τα κράτη που την αποτελούν απασχολούν μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού τους στον συγκεκριμένο κλάδο, γίνεται εύκολα κατανοητό ότι οι ποσότητες που παράγονται είναι μεγάλες.

Το κυριότερο μέρος του αγροτικού εμπορίου (περίπου 75%) πραγματοποιείται εντός των συνόρων της ΕΕ. Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται το ενδοκοινοτικό εμπόριο στις 15 χώρες – μέλη. Όπως μπορούμε να δούμε από το 1996 έως το 1999 υπάρχει αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορίου σε όλες τις χώρες της ΕΕ, αν και είναι φανερές οι ανισότητες μεταξύ τους καθώς σε άλλες χώρες το εμπόριο έχει αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό ενώ σε κάποιες υπάρχει πολύ μικρή αύξηση¹⁰⁵.

Η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1981. Αναγνωρίζεται ο σημαντικός ρόλος της στον αγροτικό τομέα καθώς η χώρα μας είναι μια καθαρά παραγωγική χώρα η οποία παράγει πολλών ειδών αγροτικά προϊόντα τα οποία έχει την ευχέρεια να εξάγει και έτσι να έχει κέρδη. Επίσης σημαντική είναι η γεωγραφική θέση της χώρα μας η οποία ευνοεί το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Ωστόσο σε ότι αφορά τον παρακάτω πίνακα παρατηρούμε ότι το ενδοκοινοτικό εμπόριο της χώρας από το 1996 μέχρι το 1999 έχει αυξηθεί πολύ λίγο το οποίο σημαίνει ότι η πολιτεία είναι αναγκαίο να λάβει τις κατάλληλες πρωτοβουλίες προκειμένου να ευνοήσει το εμπόριο ακόμα περισσότερο και συνεπώς και τα αγροτικά έσοδα της χώρας¹⁰⁶.

¹⁰⁵ DAMIANOS, D., E. DIMARA, K. HASSAPOYANNES & D. SKURAS (1998), Greek Agriculture in a changing international environment, Aldershot.

¹⁰⁶ DAMIANOS, D., E. DIMARA, K. HASSAPOYANNES & D. SKURAS (1998), Greek Agriculture in a changing international environment, Aldershot.

Πίνακας 5: Ενδοκοινοτικό Εμπόριο Αγροτικών Προϊόντων (ΕΕ-15)

ΧΩΡΑ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ (εκατομμύρια Ευρώ)			
	1996	1997	1998	1999
Βέλγιο-Λουξεμβούργο	10.512	11.382	11.986	1.648
Δανία	2.803	3.182	3.264	3.292
Γερμανία	27.345	26.794	28.383	28.329
Ελλάδα	2.647	2.777	3.060	2.901
Ισπανία	6.064	6.334	7.567	7.091
Γαλλία	17.288	17.653	18.645	19.108
Ιρλανδία	2.129	2.590	2.594	2.898
Ιταλία	14.537	15.370	15.222	15.271
Κάτω Χώρες	12.287	12.994	12.854	12.871
Αυστρία	2.967	3.391	3.525	3.704
Πορτογαλία	2.321	2.442	2.787	2.837
Φινλανδία	1.354	1.522	1.587	1.609
Σουηδία	2.641	2.846	2.983	3.176
Ηνωμένο Βασίλειο	14.671	17.304	17.556	18.380
ΣΥΝΟΛΟ	119.566	126.580	132.013	134.148

Πηγή: Eurostat, 2000

4.1.2. Η διεύρυνση της ΕΕ και οι οικονομικές επιπτώσεις της στον αγροτικό τομέα

Τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη συνέβησαν σημαντικά γεγονότα, όπως η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, που άλλαξαν την παραδοσιακή γεωπολιτική τάξη πραγμάτων και έθεσαν τέρμα στα υπάρχοντα μοντέλα της διεθνούς ισορροπίας. Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΧΚΑΕ), όπως η Μάλτα, η Κύπρος και η Τουρκία, εντάσσονται στο νέο πλαίσιο και αποτελούν μέρος του μέλλοντος της ΕΕ. Μεταξύ των υποψηφίων χωρών και της ΕΕ το νομικό πλαίσιο καθορίζεται από τις ευρωπαϊκές συμφωνίες, που διέπουν τις οικονομικές και πολιτικές τους σχέσεις. Αποβλέπουν στην δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου για την ομαλή ένταξη των χωρών στην Κοινότητα.

Συμφωνίες τέτοιου είδους έχουν συναφθεί με τη Βουλγαρία, την Τσεχική Δημοκρατία, την Ουγγαρία, την Πολωνία, τη Ρουμανία, τη Σλοβακία, τη Σλοβενία, την Εσθονία, τη Λετονία, τη Λιθουανία. Αντίστοιχες συμφωνίες έχουν υπογραφεί και με την Κύπρο, τη Μάλτα και την Τουρκία¹⁰⁷.

Η αρχική απόφαση σχετικά με την προοπτική της διεύρυνσης της Κοινότητας με τις προαναφερόμενες χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης ελήφθη από το Συμβούλιο στην Κοπεγχάγη τον Ιούνιο του 1993. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης το Δεκέμβριο του 1995 υποβλήθηκε ενδιαμέση έκθεση που ανέφερε τα οφέλη της διεύρυνσης. Η Επιτροπή ανέφερε ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την προσχώρηση αποτελεί η υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου, καθώς και οι, σε μερικές περιπτώσεις, ρυθμίσεις σε συγκεκριμένους τομείς, όπως η γεωργία.

Το Πρόγραμμα Δράσης 2000 δημοσιεύτηκε το 1997. Μεταξύ άλλων προέβλεπε τη στήριξη των υποψηφίων χωρών για την περίοδο 2000- 2006 μέσω προγραμμάτων, όπως το PHARE. Στοιχείο του προγράμματος ήταν και η παροχή βοήθειας για τη γεωργική ανάπτυξη, ύψους 500 εκατομμυρίων ευρώ ετησίως (3,5 δις ευρώ συνολικά). Το Μάρτιο του 1999 στο Βερολίνο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατέληξε σε συνολική συμφωνία για το Πρόγραμμα Δράσης 2003. Όσον αφορά τη διεύρυνση αποφασίστηκε η δημιουργία δύο

¹⁰⁷ C.K. EICHER & L. WITT (ed.) Agriculture in Economic Development, p.102-119.

προενταξιακών μέσων: του διαρθρωτικού προενταξιακού μέσου ISPA και του προενταξιακού γεωργικού μέσου SAPARD¹⁰⁸.

Το μέσο προενταξιακής γεωργικής πολιτικής (SAPARD) καθορίζει το πλαίσιο για την ενίσχυση της γεωργίας και της αγροτικής ανάπτυξης από την Κοινότητα. Χορηγείται στις υποψήφιες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΧΚΑΕ) κατά την προενταξιακή περίοδο. Έχει ως στόχο την επίλυση των προβλημάτων των αγροτικών περιοχών και του γεωργικού τομέα προκειμένου να καταστεί δυνατή η εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου.

Πιο συγκεκριμένα επικεντρώνεται σε ενέργειες όπως οι επενδύσεις σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, η βελτίωση και η ανάπτυξη της αγροτικής υποδομής, η διαχείριση των αγροτικών υδάτινων πόρων, αναδασμός και η βελτίωση της γης. Ταυτόχρονα, βαρύτητα δίνεται στις μεθόδους παραγωγής που προστατεύουν το περιβάλλον, στη βελτίωση της μεταποίησης και εμπορίας των αλιευτικών και γεωργικών προϊόντων, στις επενδύσεις που αποβλέπουν στην ανάπτυξη της δασοκομίας.

Αν και οι βάσεις για τη διεύρυνση είχαν τεθεί από το 1993 η ΕΕ εισήλθε στην τελική φάση της διαδικασίας το Μάρτιο του 1998. Η διαδικασία καλύπτει συνολικά δεκατρείς χώρες: Βουλγαρία, Κύπρο, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβενία, Σλοβακική Δημοκρατία, Τσεχική Δημοκρατία, Τουρκία.

Το Δεκέμβριο του 2002 στην Κοπεγχάγη αποφασίστηκε η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση δέκα χωρών από αυτές την 1η Μαΐου 2004. Κατά την προενταξιακή περίοδο παρατηρούνται εξελίξεις στις χώρες τόσο στον πολιτικό τομέα, όσο και στον οικονομικό και τον πολιτιστικό. Στην οικονομία των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης σημαντικό ρόλο παίζει ο αγροτικός τομέας¹⁰⁹.

Επομένως, οι εξελίξεις και η συμμόρφωση με το κοινοτικό κεκτημένο στον τομέα αυτόν επηρεάζουν στην ένταξη ή μη στην ΕΕ. Η Κύπρος ανήκει στις δέκα χώρες που αποφασίστηκε να ενταχθούν στην ΕΕ το 2004. Το 2000, η γεωργία στην Κύπρο αντιπροσώπευε το 3,8% της ακαθάριστης προστιθέμενης

¹⁰⁸ Swain N (2000), International Conference: European Rural Policy, University of Aberdeen

¹⁰⁹ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/el/lvb/l60023.htm> πρόσβαση 5-2008

αξίας, έναντι 4,2% το 1999. Το μερίδιο της γεωργίας στη συνολική απασχόληση μειώθηκε από 9,5% το 1999 στο 9,2% το 2000. Η γεωργική παραγωγή μειώθηκε επίσης κατά 4,9% σε σχέση με το 1999. Ο προϋπολογισμός της γεωργίας αυξήθηκε το 2001 κατά περίπου 40 εκατομμύρια ευρώ σε σχέση με το 2000 (119,75 εκατομμύρια ευρώ έναντι 80,5 εκατομμύρια ευρώ).

Στον τομέα των εμπορικών συναλλαγών, το θετικό εμπορικό πλεόνασμα για την Ευρωπαϊκή Ένωση ανέρχεται σε 233,9 εκατομμύρια ευρώ το 2000 σε σχέση με 152,3 εκατομμύρια το 1999. Η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το Νοέμβριο του 2001 αναφέρει ότι συνεχίστηκε η καταβολή προσπαθειών με σκοπό την ευθυγράμμιση της γεωργικής νομοθεσίας με το κοινοτικό κεκτημένο.

Η Βουλγαρία βρίσκεται στην ομάδα των χωρών που θα ενταχθούν στην ΕΕ το 2007. Η γεωργία αποτελεί βασικό παράγοντα της οικονομίας της Βουλγαρίας, αφού απασχολεί το 26,7% του εργατικού δυναμικού. Το 2000, ο γεωργικός τομέας αντιπροσώπευε το 14,5% της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της Βουλγαρίας και το 11,3% της συνολικής απασχόλησης. Το γεωργικό εισόδημα παραμένει χαμηλό και το επίπεδο παραγωγής είναι 90% σε σχέση με το 1999.

Στο πλαίσιο συναλλαγών με την Κοινότητα, το εμπορικό ισοζύγιο ανέρχεται σε 50 εκατομμύρια ευρώ υπέρ αυτής έναντι ελλείμματος 51,3 εκατομμύρια ευρώ για τη Βουλγαρία το 1999. Η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το Νοέμβριο του 2001 αναφέρει ότι η Βουλγαρία σημείωσε ικανοποιητική πρόοδο όσον αφορά την προσέγγιση της νομοθεσίας.

Το 2004 αποτελεί έτος ένταξης της Εσθονίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Το 2000, η γεωργία αντιπροσώπευε το 6,3% της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας έναντι του 6,7% το 1999, ενώ το μερίδιό της στη συνολική απασχόληση εξακολουθεί να υποχωρεί. Οι παραγωγές βοείου κρέατος, γάλακτος και σιτηρών έχουν εμφανίσει πτώση.

Οι εξαγωγές της Εσθονίας προς την Κοινότητα έχουν απελευθερωθεί σε σημαντικό βαθμό. Το εμπορικό πλεόνασμα υπέρ της Κοινότητας ανέρχεται σε 232,2 εκατομμύρια ευρώ, ενώ το 1999, αυτό έφτανε τα 199,4 εκατομμύρια

ευρώ. Η έκθεση της Επιτροπής το Νοέμβριο του 2001 τονίζει τις σημαντικές προόδους που απετέλεσε η Εσθονία στον γεωργικό τομέα και ειδικότερα μάλιστα σε θέματα ευθυγράμμισης με το κοινοτικό κεκτημένο και ενίσχυσης των διοικητικών διαρθρώσεων. Ωστόσο, οι σημειωθείσες πρόοδοι ήταν μικρότερες στον κτηνιατρικό τομέα.

Επίσης, το 2004 προγραμματίζεται η προσχώρηση της Λετονίας στην Ένωση. Για αιώνες η Λετονία ήταν χώρα αγροτική, με καλές επιδόσεις στη γεωργία. Τα κυριότερα γεωργικά προϊόντα είναι το κριθάρι, οι πατάτες και σίκαλη. Βασικά κτηνοτροφικά προϊόντα είναι το κρέας και τα γαλακτοκομικά προϊόντα. Το έτος 2001 η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία έφτασε το 4,7%, ενώ η απασχόληση στη γεωργία αντιπροσωπεύει το 15,1% της συνολικής απασχόλησης. Το εμπορικό πλεόνασμα υπέρ της Κοινότητας σημείωσε αύξηση από 151,6 εκατομμύρια ευρώ το 1999 σε 193,2 εκατομμύρια το 2000.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην έκθεση της το Νοέμβριο του 2001 διαπίστωνε ότι δεν είχε μεσολαβήσει καμία σημαντική αλλαγή από τα προηγούμενα έτη στον τομέα της γεωργικής πολιτικής. Πάντως έχουν καταβληθεί ορισμένες προσπάθειες στο φυτοϋγειονομικό τομέα. Η αντίστοιχη έκθεση του Οκτωβρίου του 2002 υπογραμμίζει τη συνέχιση και την υλοποίηση προσπαθειών εκ μέρους της Λετονίας στο γεωργικό τομέα.

Η Λιθουανία αναμένεται να ενταχθεί στην Ένωση το 2004. Ο αγροτικός τομέας έχει κύρια θέση στην οικονομία της. Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της γεωργίας ανήλθε από το 7,6% του 1999 στο 8,4% το 2000, ενώ η απασχόληση στον τομέα μειώθηκε από το 20,2% στο 18% της συνολικής απασχόλησης του 2000. Το θετικό για την Κοινότητα αποτέλεσμα του εμπορικού ισοζυγίου ανήλθε σε 130,9 εκατομμύρια ευρώ έναντι των 151,8 εκατομμυρίων το 1999. Η έκθεση του Νοεμβρίου 2001 αναφέρει ότι στα γεωργικά θέματα, η Λιθουανία, συνεχίζει την προσαρμογή της προς το κοινοτικό κεκτημένο. Πάντως πρέπει να καταβληθούν ορισμένες σημαντικές προσπάθειες.

Ακόμα μια χώρα που ανήκει στην ομάδα των χωρών εκείνων που θα προσχωρήσουν στην Κοινότητα το 2004 είναι η Μάλτα. Η πλειοψηφία των αγροτικών αγαθών της Μάλτας παράγεται σε μικρές μονάδες και

περιλαμβάνουν ντομάτες, πατάτες, πεπόνια, σιτάρι, λεμόνια, πορτοκάλια. Το 2000 η γεωργία αντιπροσώπευε το 2,3% της μικτής προστιθέμενης αξίας της Μάλτας έναντι 2,5% κατά το 1999, ενώ το ποσοστό της στη συνολική απασχόληση παρέμεινε σταθερό στο 1,9%.

Το εμπορικό ισοζύγιο υπέρ της Κοινότητας παρουσιάζει μεγάλη ανισορροπία και ανέρχεται στα 201,9 εκατομμύρια ευρώ. Η έκθεση του Νοεμβρίου του 2001 επισημαίνει ότι η Μάλτα έχει καταστρώσει μια στρατηγική η οποία έχει ως στόχο να υλοποιήσει την Κοινή Γεωργική Πολιτική. Ελάχιστη πρόοδος όμως έχει σημειωθεί σε σύγκριση με την προηγούμενη έκθεση του 2000.

Το 2004 αναμένεται να ενταχθεί και η Ουγγαρία. Κατά την κομμουνιστική περίοδο η βαριά βιομηχανία και η γεωργία ήταν οι τομείς με τις καλύτερες επιδόσεις στην οικονομία της χώρας. Σήμερα η Ουγγαρία εξάγει κρασί και γεωργικά προϊόντα. Το 2000, η γεωργία αντιπροσώπευε το 3,9% της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της συνολικής παραγωγής και απασχολούσε 6,5% του ενεργού πληθυσμού έναντι αντίστοιχων ποσοστών 4,8% και 6,5% το 1999. Οι κοινοτικές εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 8% και το εμπορικό ισοζύγιο υπέρ της Ουγγαρίας ανέρχεται σε 578 εκατομμύρια ευρώ έναντι των 618 εκατομμυρίων του 1999.

Η έκθεση Νοεμβρίου 2001 αναφέρει ότι η Ουγγαρία έχει συνεχίσει την προσαρμογή της με το κοινοτικό κεκτημένο. Πάντως, απομένουν να επιτελεστούν πολλές πρόοδοι. Έτσι, η γεωργία δεν είναι επαρκώς ανταγωνιστική. Η Πολωνία θα ενταχθεί και αυτή στην ΕΕ το 2004. Περίπου το 1/5 του πληθυσμού απασχολείται στη γεωργία που προσφέρει λιγότερο από 4% στο ΑΕΠ. Το 60% του εδάφους είναι καλλιεργήσιμο. Κύρια αγροτικά προϊόντα της χώρας είναι τα σιτηρά, οι πατάτες και τα ζαχαρότευτλα.

Το ποσοστό της γεωργίας στη μικτή προστιθέμενη αξία της Πολωνίας συνεχίζει να μειώνεται. Από 4% που ήταν το 1999 μειώθηκε στο 3,3% το 2000. Παρόλα αυτά όμως εξακολουθεί να απασχολεί το 18,8% του εργατικού δυναμικού. Το γεωργικό εισόδημα γενικά βελτιώθηκε σε σχέση με το 2000. Το πλεόνασμα του εμπορικού ισοζυγίου υπέρ της Κοινότητας συνέχισε να αυξάνεται και από 535 εκατομμύρια ευρώ που ήταν το 1999 αυξήθηκε στα 677,4 εκατομμύρια ευρώ.

Ο προϋπολογισμός για τη γεωργία αυξήθηκε κατά 23,6% το 2001 σε σύγκριση με το 2000. Η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το Νοέμβριο του 2001 επισημαίνει ότι η Πολωνία ενέτεινε τις προσπάθειές της για την έγκριση του κοινοτικού κεκτημένου στον τομέα της γεωργίας. Εντούτοις, ο βαθμός προετοιμασίας και εφαρμογής των κοινοτικών μηχανισμών δεν είναι ακόμη ικανοποιητικός.

Η οικονομία της Ρουμανίας είναι μία από τις λιγότερες ανεπτυγμένες των υπό ένταξη χωρών. Κατά τη σοβιετική περίοδο το σύνολο των αγροτικών επιχειρήσεων διευθυνόταν από το κράτος. Η ριζική μεταρρύθμιση του τρόπου παραγωγής και λειτουργίας τους αποδείχτηκε ιδιαίτερα δύσκολη. Σήμερα στον τομέα της γεωργίας απασχολείται σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού. Η Ρουμανία αποφασίστηκε να ενταχθεί στην ΕΕ το 2007. Το 2001 η γεωργία αντιπροσώπευε το 14,6% της μικτής προστιθέμενης αξίας έναντι 22% το 2000. Η γεωργία απασχολεί 44% του ενεργού πληθυσμού.

Μετά την ολοκλήρωση των εμπορικών διαπραγματεύσεων το Μάιο του 2000, περισσότερο από το 85% των κοινοτικών εισαγωγών απαλλάγηκαν από δασμούς. Το εμπορικό ισοζύγιο ήταν θετικό για την Κοινότητα και αυξήθηκε από 107 εκατομμύρια ευρώ το 2000 σε 165 εκατομμύρια το 2001. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην έκθεση Νοεμβρίου του 2001 ανέφερε ότι η Ρουμανία συνέχισε με υπερβολικά αργό ρυθμό την προσαρμογή της στο κοινοτικό κεκτημένο.

Όσον αφορά την αναδιάρθρωση του γεωργικού τομέα η πρόοδος που σημειώθηκε ήταν πολύ μικρή. Αντίστοιχα, η έκθεση Οκτωβρίου 2002 αναφέρει ότι η Ρουμανία εξακολούθησε τις προσπάθειές της στον τομέα της γεωργίας. Αντίθετα η Σλοβενία προγραμματίστηκε να ενταχθεί στην Κοινότητα την 1^η Μαΐου του 2004. Τα γεωργικά προϊόντα της Σλοβενίας είναι το καλαμπόκι, οι πατάτες και τα σιτηρά. Σημαντικός είναι και ο κτηνοτροφικός τομέας με ιδιαίτερη έμφαση στην γαλακτοκομική κτηνοτροφία.

Το 2001, η γεωργία αντιπροσώπευε 3,1% της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας έναντι του 3,2% το 2000. Το ποσοστό του γεωργικού τομέα στην συνολική απασχόληση παρέμεινε σταθερό στο 9%. Στο πλαίσιο

των γεωργικών ανταλλαγών Ευρωπαϊκής Ένωσης/ Σλοβενίας, το εμπορικό πλεόνασμα υπέρ της κοινότητας ανέρχεται σε 354 εκατομμύρια ευρώ έναντι των 337,8 εκατομμύρια το 1999. Ο διετής γεωργικός προϋπολογισμός για το 2002 και 2003 φθάνει το ποσό των 245 εκατομμυρίων ευρώ το 2002 και 263 εκατομμύρια το 2003.

Στην έκθεση της Επιτροπής το Νοέμβριο του 2001 τονίζεται η πραγματοποίηση από την πλευρά της Σλοβενίας προόδων, στα γεωργικά θέματα, ακόμα και αν έπρεπε να καταβληθούν πολλές προσπάθειες. Το Νοέμβριο του 2002 η έκθεση τονίζει την πρόοδο που σημειώθηκε για την ευθυγράμμιση της γεωργικής νομοθεσίας, την ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας καθώς και του κτηνιατρικού και φυτοϋγειονομικού τομέα.

Ακόμα μία χώρα που θα προσχωρήσει το 2004 είναι η Τσεχική Δημοκρατία. Το 2001, η γεωργία αντιπροσώπευε περίπου το 4,2% της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της Τσεχικής Δημοκρατίας και το 6% της συνολικής απασχόλησης. Στο πλαίσιο των γεωργικών ανταλλαγών μεταξύ της Κοινότητας και της Τσεχικής Δημοκρατίας, το εμπορικό πλεόνασμα υπέρ της Κοινότητας ανερχόταν σε 667 εκατομμύρια ευρώ.

Το μερίδιο του προϋπολογισμού που αφιερώνεται στη γεωργία ανέρχεται σε 420 εκατομμύρια ευρώ το 2002. Στην έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το Νοέμβριο του 2001 τονίστηκαν οι καταβληθείσες προσπάθειες για να συνεχιστεί η ευθυγράμμιση με το κοινοτικό κεκτημένο και για την εγκαθίδρυση των διαρθρώσεων διαχείρισης της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής. Στην έκθεση του 2002 διαπιστώνεται η συνέχιση της προσαρμογής των διοικητικών διαρθρώσεων και της μεταφοράς του κεκτημένου στον φυτοϋγειονομικό τομέα.

Εντούτοις, η Τσεχική Δημοκρατία πρέπει να καλύψει την καθυστέρησή της όσον αφορά την ευθυγράμμιση με το κεκτημένο στο γεωργικό τομέα. Τελευταία χώρα στον κατάλογο των χωρών που θα ενταχθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004 αποτελεί η Σλοβακική Δημοκρατία. Το 2001 η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της σλοβακικής γεωργίας ανήλθε σε ποσοστό 4,6% έναντι 4,5% το 1999, ενώ το μερίδιο της γεωργίας στην απασχόληση μειώθηκε και έφθασε το 6,3%.

Το 2001 το γεωργικό εμπορικό πλεόνασμα υπέρ της Κοινότητας έφθασε τα 205 εκατομμύρια ευρώ έναντι 225 εκατομμυρίων ευρώ το 2000. Στην έκθεση Νοεμβρίου του έτους 2001 τονιζόταν το γεγονός ότι είχαν πραγματοποιηθεί μικρές μόνο στον γεωργικό τομέα εκτός από τα θέματα κτηνιατρικής. Η έκθεση της Επιτροπής του Οκτωβρίου του 2002 καθιστά γνωστό το πλήθος επιτευγμάτων εκ μέρους της Σλοβακίας σε γεωργικά θέματα όσον αφορά ορισμένους τομείς, όπως ο κτηνιατρικός και ο φυτοϋγειονομικός

Πίνακας 6: Ποσοστό της γεωργίας στο ΑΕΠ των υποψήφιων χωρών

Χώρα	Ποσοστό (%) στο ΑΕΠ
Κύπρος	3,9
Βουλγαρία	13,8
Εσθονία	7,1
Λετονία	4,7
Λιθουανία	7,0
Μάλτα	2,4
Ουγγαρία	4,3
Πολωνία	3,4
Ρουμανία	14,6
Σλοβακική Δημοκρατία	-
Σλοβενία	3,1
Τουρκία	12,1
Τσεχική Δημοκρατία	4,2

Πηγή: www.europa.eu.int

Η προσχώρηση των χωρών (δέκα αρχικά) στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα επιφέρει σημαντικές αλλαγές, καθώς ο αγροτικός τομέας είναι σημαντικός για όλες τις υπό ένταξη χώρες. Παραπάνω παρατίθεται πίνακας που αναφέρει το ποσοστό του ΑΕΠ που καταλαμβάνει η γεωργία για κάθε μία από τις προαναφερθείσες χώρες.

4.2. Η Ελλάδα και η διεθνής αγορά

4.2.1. Εμπορικό Αγροτικό Ισοζύγιο

Εμπορικό αγροτικό ισοζύγιο είναι η σύγκριση μεταξύ εξαγωγών και εισαγωγών αγροτικών προϊόντων μιας χώρας.

4.2.1.1. Περίοδος 1990-1999

Κατά την δεκαετία του 1980 το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων που άρχισε να εμφανίζεται σποραδικά, μονιμοποιήθηκε την δεκαετία του 1990. Σε μέσα επίπεδα σχεδόν διπλασιάστηκε στη δεύτερη πενταετία, σε σχέση με την πρώτη. Η Ελλάδα αν και μικρός εξαγωγέας αγροτικών προϊόντων εξαρτάται από τη δραστηριότητα στον τομέα αυτό περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα της Ε.Ε.

Στον πίνακα 1 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι εξαγωγές που είχε η χώρα μας για τα έτη 1990 και 1999. Όπως μπορούμε να δούμε στα περισσότερα προϊόντα υπήρχε μείωση σε σχέση με το 1990¹¹⁰

¹¹⁰ Χατζής, Α., 2006, «Οι Εξαγωγές των Ελληνικών Αγροτικών Προϊόντων στην Ευρωπαϊκή και Διεθνή Αγορά. Προβλήματα και Προοπτικές», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ 18

Πίνακας 1. Ελληνικές εξαγωγές της κατηγορίας (05) « φρούτα και λαχανικά » για τα έτη 1990 και 1999.

	1990	1990	1999	1999
Προϊόν	Αξία σε εκατομ. δολάρια	% συμμετοχή της κατηγορίας 5 στις συνολ. εξαγωγές	Αξία σε εκατομ. δολάρια	% συμμετοχή της κατηγορίας 5 στις συνολ. εξαγωγές
Λαχανικά, νωπά κατεψυγμένα	101,29	8,8	105,30	9,4
Λαχανικά παρασκευασμένα διατηρημένα	312,18	27,2	268,00	24,0
Φρούτα, καρποί Νωπά, αποξηραμένα	443,53	38,6	479,50	42,9
Φρούτα παρασκευασμένα διατηρημένα	269,85	23,5	249,30	22,3
Χυμοί φρούτων και λαχανικών και μούστος σταφυλιών	22,37	1,9	15,00	1,3
Συνολικές εξαγωγές της κατηγορίας(05)	1.149,2	100,0	1.117,1	100,0

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2000

Η συμμετοχή των αγροτικών προϊόντων κινήθηκε, κατά την περασμένη δεκαετία, μεταξύ 30% και 35% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών σε αξία.

Το έλλειμμα εντοπίζεται στο εμπόριο με τους εταίρους μας στην Ε.Ε. (έλλειμμα 1.207 εκ. δολ.) δεδομένου ότι το εμπόριο με τις τρίτες χώρες στα αγροτικά προϊόντα είναι πλεονασματικό (με τις χώρες της Βαλκανικής, τη Β. Αφρική, τη Μ. Ανατολή, τη Β. Αμερική και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ).

Αυτό το έλλειμμα, το οποίο οφείλεται κατά κύριο λόγο, στα ελλειμματικά ισοζύγια των κρεάτων και των γαλακτοκομικών προϊόντων αντιπροσώπευε στο τελευταίο έτος της εξεταζόμενης περιόδου (1999) σχεδόν το 1/3 των ελληνικών εξαγωγών αγροτικών προϊόντων και λίγο πάνω από το 10% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών αυτό το έτος. Μόνο το έλλειμμα στο

ισοζύγιο των κρεάτων υπερέβαινε το συνολικό έλλειμμα στο ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων (741 εκ. δολάρια, έναντι 689 εκ. δολάρια)¹¹¹.

Κατά το 1999, το τελευταίο έτος της εξεταζόμενης περιόδου, οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων έφτασαν σε 3,5 εκ. τόνους συνολικής αξίας 3,5 δις. Δολάρια. Στα τελευταία δέκα χρόνια οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων σε αξία αυξήθηκαν κατά 36%, ενώ οι ελληνικές εξαγωγές κατά 39%.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των εξαγόμενων αγροτικών προϊόντων σε αξία απορροφάται από τις χώρες της Ε.Ε. (64% στο 1999) αλλά και το συντριπτικό ποσοστό των εισαγωγών σε αυτά τα προϊόντα προέρχεται από τους εταίρους μας (82% στο 1999). Η συμμετοχή των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων προς τις χώρες της Ε.Ε. εμφανίζει τάσεις υποχώρησης στην εξεταζόμενη περίοδο. Αντίθετα, αυξανόμενη είναι η συμμετοχή των βαλκανικών χωρών (9% του συνόλου στο 1999). Οι κυριότερες χώρες εισαγωγής των ελληνικών αγροτικών προϊόντων είναι η Ιταλία (25% του συνόλου στο 1999), η Γερμανία (16%), το Ηνωμένο Βασίλειο (8%), οι ΗΠΑ (5%) και η Ισπανία (4%).

Τα τρόφιμα που κυριαρχούν στις ελληνικές εξαγωγές αγροτικών προϊόντων είναι τα φρούτα και τα λαχανικά που το 1999 κάλυπταν το 32% των εξαγωγών σε αγροτικά προϊόντα και το 10% των ελληνικών εξαγωγών συνολικά.

Το εμπορικό ισοζύγιο είναι πλεονασματικό σε φρούτα και λαχανικά (683 εκ. δολ. το 1999), σε φυτικά έλαια και λίπη (491 εκ. δολ.), σε υφαντικές ίνες (330 εκ. δολ.) και σε καπνά (229 εκ. δολ.). Οι υπόλοιπες υποκατηγορίες παρουσιάζουν ελλειμματικό ισοζύγιο, με σημαντικότερο αυτό των κρεάτων (-741 εκ. δολ.) και των γαλακτοκομικών (-402 εκ. δολ.). Σημαντικό είναι επίσης το έλλειμμα στις κτηνοτροφές και τα ποτά. Έντονα αρνητικό έγινε και το ισοζύγιο στα δημητριακά (-201 εκ. δολ.) το οποίο ήταν πλεονασματικό στα πρώτα έτη της εξεταζόμενης περιόδου, εκτός του 1990.

Οι κυριότερες εξαγόμενες ομάδες αγροτικών προϊόντων είναι κατά σειρά τα φρούτα και τα λαχανικά (1,1 δις δολ., 32% των συνολικών εξαγωγών

¹¹¹ Χατζής, Α., 2006, «Οι Εξαγωγές των Ελληνικών Αγροτικών Προϊόντων στην Ευρωπαϊκή και Διεθνή Αγορά. Προβλήματα και Προοπτικές», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ 19

γεωργικών προϊόντων), τα φυτικά έλαια και λίπη (559 εκ. δολ., 16%), τα καπνά και τα προϊόντα τους (504 εκ. δολ., 15%) και τα ψάρια (304 εκ. δολ., 8%). Αν και από τα στοιχεία για το εμπορικό ισοζύγιο στα γεωργικά προϊόντα προκύπτει η επιδείνωση της εξαγωγικής θέσης της χώρας στον τομέα αυτό, εν τούτοις η χώρα μας απέκτησε ή διατηρεί ηγετική θέση σε ορισμένα παραδοσιακά γεωργικά προϊόντα, όπως π.χ. στις κομπόστες ροδάκινο, το ελαιόλαδο και τις ελιές, όπου οι ελληνικές εξαγωγές έχουν την πρώτη, τη δεύτερη και την τρίτη θέση αντιστοίχως στον κόσμο¹¹².

4.2.1.2. Περίοδος 2000-2006

Το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας την περίοδο 2000 - 2006 παραμένει σταθερά αρνητικό, καθώς σε γενικές γραμμές οι εισαγωγές αυξάνονται με πολύ γοργότερο ρυθμό σε σχέση με τις εξαγωγές. Ένα ανάλογο κλίμα τείνει να ισχύσει πλέον και στο ισοζύγιο των τροφίμων, ενός κλάδου που παραδοσιακά συμβάλλει τα μέγιστα στο εμπορικό ισοζύγιο της χώρας.

Οι παρακάτω πίνακες 2 και 3 παρουσιάζουν το αγροτικό εμπορικό ισοζύγιο, κατά το έτος 2003, της Ελλάδας με την Ε.Ε. καθώς και με όλο τον κόσμο. Από τους πίνακες αυτούς προκύπτουν οι εξής παρατηρήσεις : α) όσο αναφορά το γεωργικό εμπόριο της Ελλάδας με την Ε.Ε. το εμπορικό ισοζύγιο είναι πλεονασματικό σε έλαια και λίπη (178.534.726), σε φρούτα και λαχανικά (153.165.479), σε ψάρια (113.043.230), σε φυτικές υφαντικές ίνες (75.153.903) και σε ελαιούχους σπόρους (26.953.922). Οι υπόλοιπες κατηγορίες παρουσιάζουν έλλειμμα, β) ενώ το γεωργικό εμπόριο της Ελλάδας με όλο τον κόσμο είναι πλεονασματικό σε φυτικές υφαντικές ίνες (328.290.380), σε φρούτα και λαχανικά (318.459.454), σε καπνό (150.316.840) και σε έλαια και λίπη (121.738.848).

Σημαντική υστέρηση και πτώση παρατηρείται στις εξαγωγές προϊόντων βασικών κλάδων, όπως τα τρόφιμα – κυρίως σε νωπή μορφή – προϊόντα τα οποία αποτελούσαν παλαιότερα τους «πρωταθλητές» των ελληνικών εξαγωγών. Καθώς επίσης σημαντική πτώση παρατηρείται και στο γάλα και τα αυγά. Χαρακτηριστικό της πτωτικής πορείας των εξαγωγών στον κλάδο των

¹¹² Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων :2006

τροφίμων είναι το γεγονός ότι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου έχει κατατάξει τον κλάδο αυτό στην τελευταία κατηγορία, βάση της κίνησης του κλάδου¹¹³.

Πίνακας 2. Γεωργικό εμπόριο της Ελλάδας με Ε.Ε., 2003 (σε ευρώ)

ΠΡΟΪΟΝΤΑ	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ
Σύνολο γεωργικών προϊόντων	3.447.916.553	1.583.983.662	- 1.864.022.891
Ζώντα ζώα	23.095.535	608.478	- 22.487.057
Κρέατα	731.398.343	12.632.831	- 718.765.512
Γάλα και αυγά	576.954.703	113.552.246	- 463.402.457
Ψάρια	145.337.948	258.381.178	113.043.230
Δημητριακά	282.733.201	123.502.363	- 159.230.838
Φρούτα και λαχανικά	333.594.642	486.760.121	153.165.479
Ζάχαρη και μέλι	45.976.395	12.699.854	- 33.276.541
Καφές, κακάο, τσάι, μπαχαρικά	195.285.126	3.791.132	- 191.493.994
Ζωοτροφές	146.716.805	2.528.466	- 144.188.339
Τρόφιμα	204.175.435	18.653.269	- 185.522.166
Ποτά	287.244.601	75.279.681	- 211.964.920
Καπνός	233.782.374	113.892.800	- 119.889.574
Δέρματα	39.996.992	8.759.657	- 31.237.335
Ελαιούχοι σπόροι	6.096.828	33.050.750	26.953.922
Καουτσούκ ακατέργαστο	170.577	386	- 170.191
Ξυλεία – φελλός	66.541.552	1.834.771	- 64.706.781
Φυτικές υφαντικές ίνες	5.241.243	80.395.146	75.153.903
Γεωργ. α' ύλης	67.004.929	5.601.941	- 61.402.988
Έλαια και λίπη	53.432.856	231.967.582	178.534.726
Άμυλα σιταριού καλαμποκιού	3.136.468	1.010	- 3.135.458

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2003

¹¹³ Χατζής, Α., 2006, «Οι Εξαγωγές των Ελληνικών Αγροτικών Προϊόντων στην Ευρωπαϊκή και Διεθνή Αγορά. Προβλήματα και Προοπτικές», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ 20

Πίνακας 3. Γεωργικό εμπόριο της Ελλάδας με όλο τον κόσμο, 2003 (σε ευρώ)

ΠΡΟΪΟΝΤΑ	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ
Σύνολο γεωργικών προϊόντων	4.907.180.685	2.939.532.563	- 1.967.648.122
Ζώα ζώντα	77.795.779	2.333.059	- 75.462.720
Κρέατα	794.002.797	22.146.680	- 771.856.117
Γάλα και αυγά	597.375.364	147.854.355	- 449.521.009
Ψάρια	330.428.368	281.402.699	- 49.025.669
Δημητριακά	442.206.321	175.036.446	- 267.169.875
Φρούτα και λαχανικά	567.899.210	886.358.664	318.459.454
Ζάχαρη και μέλι	64.170.352	32.383.039	- 31.787.313
Καφές, κακάο, τσάι, μπαχαρικά	245.660.190	30.379.419	- 215.280.771
Ζωοτροφές	243.256.144	24.347.502	- 218.908.642
Τρόφιμα	219.490.977	60.770.618	- 158.720.359
Ποτά	316.238.920	133.003.536	- 183.235.384
Καπνός	273.575.557	423.892.397	150.316.840
Δέρματα	58.473.507	21.685.352	- 36.788.155
Ελαιούχοι σπόροι	149.057.531	40.688.939	- 108.368.592
Καουτσούκ ακατέργαστο	6.300.570	35.489	- 6.265.081
Ξυλεία – φελλός	250.101.320	6.436.471	- 243.664.849
Φυτικές υφαντικές ίνες	19.299.129	347.589.509	328.290.380
Γεωργ. α' ύλες	81.209.803	12.809.335	- 68.400.468
Έλαια και λίπη	167.499.053	289.237.901	121.738.848
Άμυλα σιταριού και καλαμποκιού	3.139.793	1.141.153	- 1.998.640

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2003

4.2.1.3. Αγροτικό ισοζύγιο 2004

Βάση στοιχείων της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας το αγροτικό προϊόν συνεχίζει την τάση υποχώρησης του και το 2004. Για τον Νοέμβριο του 2004, το έλλειμμα του αγροτικού ισοζυγίου, διευρύνθηκε περαιτέρω, καθώς σε σύγκριση με τον Νοέμβριο 2003, υπήρξε μείωση κατά 2,1% του γενικού δείκτη τιμών εκροών, ενώ αντίθετα σημειώθηκε αύξηση κατά 7,4% του γενικού δείκτη τιμών εισροών.

Συγκεκριμένα, από τη Στατιστική Υπηρεσία ανακοινώθηκε ότι ο γενικός δείκτης τιμών εκροών του τομέα της γεωργίας – κτηνοτροφίας κατά τον μήνα Νοέμβριο 2004, σε σύγκριση με το μήνα Νοέμβριο 2003, παρουσίασε μείωση 2,1%, έναντι αυξήσεων 10,5% και 3,4%, που είχαν σημειωθεί κατά τις συγκρίσεις στους αντίστοιχους μήνες των ετών 2003 και 2002.

Ωστόσο, παρά την καθίζηση του ισοζυγίου τροφίμων, παρατηρείται ότι για ειδικές αγορές τροφίμων, όπως τα γαλακτοκομικά προϊόντα, η εικόνα που εμφανίζεται διαφοροποιείται αρκετά. Συγκεκριμένα, ανοδικά κινήθηκε, την περίοδο 2002 – 2004, η αξία των εξαγωγών γαλακτοκομικών προϊόντων, ενώ θετική διαγράφεται η χρονιά του 2004, παρά το γεγονός ότι το ισοζύγιο παραμένει αρνητικό.

Ειδικότερα, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, κατά τη διάρκεια της χρονιάς 2003 η αξία των ελληνικών εξαγωγών γαλακτοκομικών προϊόντων διαμορφώθηκε στο ύψος των 142,094 εκατ. Ευρώ έναντι 117,671 εκατ. Ευρώ το 2002 και 130,396 εκατ. Ευρώ το 2001. Αύξηση κατεγράφη το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα και στην αξία των εισαγωγών γαλακτοκομικών προϊόντων, με αποτέλεσμα πέρυσι να ξεπεράσει τα 568,116 εκατ. Ευρώ από 541,771 εκατ. Ευρώ το 2002 και 505,271 εκατ. Ευρώ το 2001.

Σε ότι αφορά το πρώτο τρίμηνο του 2004, οι εισαγωγές γαλακτοκομικών διαμορφώθηκαν στα 136,973 εκατ. Ευρώ και οι εξαγωγές στα 36,088 εκατ. Ευρώ, διατηρώντας αρνητικό το ισοζύγιο, δίνοντας όμως μία ανάσα αισιοδοξίας, καθώς παρατηρείται σταθερή αύξηση των εξαγωγών ελληνικών προϊόντων.

Τέλος στο πρώτο εξάμηνο του 2005, παρατηρήθηκε για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια μείωση στις εισαγωγές των αγροτικών προϊόντων στη χώρα μας κατά 1,5% σε σχέση με το πρώτο 8μηνο του 2004. Για πρώτη φορά διαφαίνονται ελπίδες για την μεταστροφή της, από την δεκαετία του 1980, αυξανόμενης τάσης του ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου η οποία συνεχίστηκε την δεκαετία του 1990 και μάλιστα διπλασιάστηκε στην δεύτερη πενταετία σε σχέση με την πρώτη¹¹⁴.

¹¹⁴Λαζάρου, Ι. – Αλμανταριώτη, Λ. – Ευθυμιάτου, Β. – Αγγελόπουλος, Β. – Κομηνός, Δ. – Κρομμύδα, Ι. – Αντζολέτος, Α. – Κλώσσας, Α. – Φλουδόπουλος, Χ., 2005, «Συρρικνώθηκαν οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων κατά 16,2% στο εννέαμηνο του 2004», Εξπρές Ημερήσια Οικονομική Εφημερίδα, Απρίλιος 2005, σελ.: 28 – 29.

4.2.1.4. Αγροτικό ισοζύγιο 2007 -08

Η υποχώρηση του αγροτικού ισοζυγίου συνεχίζεται και τα έτη 2007 και 2008. Από στοιχεία του Κέντρου Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών παρατηρούμε ότι οι εξαγωγές αυξάνονται κατά 10.4% από 1300,2 εκατομμύρια ευρώ το 2007 σε 1435,9 το 2008. Αντίστοιχα οι εισαγωγές αυξάνονται και αυτές κατά 14,2% από 2214,1 εκατομμύρια ευρώ το 2007 σε 2529,3 το 2008. Δηλαδή μια μείωση της τάξης 3,8% μέσα σε ένα χρόνο. Τα παραπάνω στοιχεία φαίνονται και στον παρακάτω πίνακα

**ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΜΟΝΟΨΗΦΙΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΜΑΪΟΣ 2008 (σε εκατ. ευρώ)**

ΚΩΔ. ΤΤΑΕ	Π ρ ο ι ό ν	Α ξ ί α		% Μεταβολή 08*/07*	% Σύνθεση	
		2008*	2007*		2008*	2007*
Ε ξ α γ ω γ έ ς						
0+1+4	Αγροτικά προϊόντα	1.435,9	1.300,2	10,4%	20,7%	18,8%
0	Τρόφιμα και ζώα ζωντανά	1.078,8	932,7	15,7%	15,5%	13,5%
1	Ποτά & καπνός	213,3	198,3	7,6%	3,1%	2,9%
4	Λάδια και λίπη ζωϊκής ή φυτικής προέλευσης	143,8	169,1	-14,9%	2,1%	2,4%
2	Πρώτες ύλες	315,2	348,3	-9,5%	4,5%	5,0%
2	Πρώτες ύλες μη εδωδόμενες εκτός από καύσιμα	315,2	348,3	-9,5%	4,5%	5,0%
3	Καύσιμα	690,8	827,9	-16,6%	9,9%	12,0%
3	Ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά, κ.λπ.	690,8	827,9	-16,6%	9,9%	12,0%
5-8	Βιομηχανικά προϊόντα	4.278,9	4.182,8	2,3%	61,6%	60,4%
5	Χημικά προϊόντα & συναφή (μ.α.κ.)	946,5	1.011,5	-6,4%	13,6%	14,6%
6	Βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη	1.646,0	1.559,0	5,6%	23,7%	22,5%
7	Μηχανήματα & υλικό μεταφορών	929,0	880,3	5,5%	13,4%	12,7%
8	Διάφορα βιομηχανικά είδη	757,3	731,9	3,5%	10,9%	10,6%
9	Άλλα	222,8	260,5	-14,5%	3,2%	3,8%
9	Είδη & συναλλαγές μη ταξινομημένα κατά κατηγορίες	222,8	260,5	-14,5%	3,2%	3,8%
0-9	Συνολικές εξαγωγές	6.943,6	6.919,6	0,3%	100,0%	100,0%
Ε ι σ α γ ω γ έ ς						
0+1+4	Αγροτικά προϊόντα	2.529,3	2.214,1	14,2%	11,6%	9,6%
0	Τρόφιμα και ζώα ζωντανά	2.146,5	1.881,8	14,1%	9,8%	8,1%
1	Ποτά & καπνός	284,0	268,5	5,8%	1,3%	1,2%
4	Λάδια και λίπη ζωϊκής ή φυτικής προέλευσης	98,8	63,8	54,9%	0,5%	0,3%
2	Πρώτες ύλες	685,4	676,6	1,3%	3,1%	2,9%
2	Πρώτες ύλες μη εδωδόμενες εκτός από καύσιμα	685,4	676,6	1,3%	3,1%	2,9%
3	Καύσιμα	2.449,7	3.564,0	-31,3%	11,2%	15,4%
3	Ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά, κ.λπ.	2.449,7	3.564,0	-31,3%	11,2%	15,4%
5-8	Βιομηχανικά προϊόντα	16.145,3	16.329,5	-1,1%	73,9%	70,6%
5	Χημικά προϊόντα & συναφή (μ.α.κ.)	3.423,4	3.242,7	5,6%	15,7%	14,0%
6	Βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη	3.127,6	3.466,2	-9,8%	14,3%	15,0%
7	Μηχανήματα & υλικό μεταφορών	6.557,5	6.869,9	-4,5%	30,0%	29,7%
8	Διάφορα βιομηχανικά είδη	3.036,8	2.750,7	10,4%	13,9%	11,9%
9	Άλλα	46,4	361,3	-87,1%	0,2%	1,6%
9	Είδη & συναλλαγές μη ταξινομημένα κατά κατηγορίες	46,4	361,3	-87,1%	0,2%	1,6%
0-9	Συνολικές εισαγωγές	21.856,2	23.145,4	-5,6%	100,0%	100,0%

* Τα στοιχεία και για τα δύο έτη είναι προσωρινά

Σημείωση: Επειδή τα στοιχεία είναι προσωρινά, η απεικόνιση των εξαγωγών κατά μεγάλες κατηγορίες προϊόντων (Αγροτικά, Πρώτες ύλες, Καύσιμα, Βιομηχανικά, Άλλα) μπορεί να μην είναι ακριβής και να μην εκφράζει την επικρατούσα τάση.

Πηγή: ΕΣΥΕ. Επεξεργασία στοιχείων από το ΚΕΕΜ

4.2.2. Οι εξαγωγές της Ελλάδος

Ο λόγος που δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση στις εξαγωγές της Ελλάδας στην παρούσα ενότητα είναι γιατί στην ουσία αντικατροπίζουν ποσοτικά την παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας. Η Ελλάδα ανέπτυξε πάντοτε έντονη εξαγωγική δραστηριότητα. Μετά την ένταξή της στην ΕΕ, παρουσιάστηκαν αλλαγές όσον αφορά τις χώρες προορισμού των ελληνικών εξαγωγίμων προϊόντων, όπως και των ποσοτήτων που εξάγονται προς τις υπόλοιπες χώρες- μέλη της ΕΕ.

Τα βασικά εξαγωγίμα προϊόντα της χώρας είναι το ελαιόλαδο, τα καπνά, τα εποχικά φρούτα (βερίκοκα, κεράσια, ροδάκινα), τα νωπά σταφύλια, το κρασί, τα τυριά, τα λαχανικά, οι ντομάτες, τα πορτοκάλια, το γάλα, οι μπανάνες, τα νωπά φρούτα και εσπεριδοειδή.

Κύριες χώρες κατεύθυνσης των αγροτικών προϊόντων είναι οι χώρες του ΟΟΣΑ (ποσοστό επί του συνόλου των εξαγωγών 65,3%). Τη δεύτερη θέση της κλίμακας καταλαμβάνουν οι χώρες της ΕΕ με ποσοστό επί του συνόλου της τάξης 53,8%, ενώ υψηλά ποσοστά λαμβάνουν και οι βαλκανικές αγορές (με ποσοστό 18%) ενώ σταθερό είναι το ισοζύγιο της χώρας με τους παραδοσιακούς εμπορικούς εταίρους της, τις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής (ποσοστό επί του συνόλου περίπου 9,6%)¹¹⁵. Στον πίνακα 4 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι εξαγωγές της Ελλάδος ανά προϊόν για το 2001-2002.

¹¹⁵Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας,σελ. 9-25

Πίνακας 4. Εξαγωγές της Ελλάδας ανά προϊόν για την περίοδο 2001/2002

ΠΡΟΪΟΝ	ΠΑΓΚΟΣΜΙΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2001/2002 (σε τόνους)	ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2001/2002 (σε τόνους)
Ροδάκινα	110.480	25.792
Νεκταρίνια	39.155	12.683
Επιτραπέζια σταφύλια	108.947	80.134
Πορτοκάλια	54.198	8.752
Ακτινίδια	16.437	7.458
Μήλα	5.069	3.500
Κεράσια	10.379	10.193
Βερίκοκα	15.107	12.889
Λεμόνια	4.050	536
Μανταρίνια	12.322	5.316

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2004

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

5.1. S.w.o.t. analysis της Ελληνικής Γεωργίας

Η μέθοδος s.w.o.t. αποτελεί μια διαδικασία καταγραφής των πλεονεκτημάτων (**Strengths**), αδυναμιών (**Weakness**), ευκαιριών (**Opportunities**) και απειλών (**Threats**) της προς ανάλυση έννοιας. Στην παρούσα ενότητα δηλαδή θα καταγράψουμε συνοπτικά τα πλεονεκτήματα, αδυναμίες, ευκαιρίες και απειλές της ελληνικής γεωργίας.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ (Strengths)
Û Ύπαρξη Φυσικού αναλλοίωτου – και ανθρωπογενούς περιβάλλον
Û Χαμηλή περιβαλλοντική επιβάρυνση
Û Ευνοϊκές συνθήκες για παραγωγή μικρής κλίμακας προϊόντων ποιότητας
Û Βελτίωση των "ευκαιριών" εργασίας των γυναικών
Û Αυξητική τάση βελτίωσης των βασικών υποδομών από άλλα κοινοτικά και εθνικά προγράμματα.
Û Ύπαρξη εμπειρίας από την εφαρμογή LEADER I & II

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ (Weakness)
Û Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά
Û Χαμηλή Παραγωγικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων
Û Αρχηγοί γεωργικών εκμεταλλεύσεων μεγάλης ηλικίας – Μικρή παρουσία σύγχρονης επιχειρηματικής γεωργίας
Û Έντονο Δημογραφικό Πρόβλημα
Û Έλλειψη Υποδομής στην μεταποίηση και τυποποίηση της πρωτογενούς παραγωγής.
Û Χαμηλός βαθμός συνεργασιών και συνέργειας μεταξύ των ΟΤΔ

Û Εταιρική σχέση που δεν εξυπηρετεί την υλοποίηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων ανάπτυξης
Û Χαμηλή ενεργοποίηση τοπικού πληθυσμού για την ίδρυση νέων συλλογικών μορφών οργάνωσης
Û Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού
Û Δυσκολία ενσωμάτωσης νέας τεχνολογίας και καινοτομίας στη τοπική οικονομία

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ (Opportunities)
Û Αυξανόμενη τάση "απόδρασης" των κατοίκων των αστικών κέντρων προς το φυσικό περιβάλλον
Û Η αύξηση της ζήτησης από τους καταναλωτές για προϊόντα ποιότητας
Û Ενίσχυση ισχυρών και ποιοτικών εταιρικών Δεσμών
Û Ενίσχυση των διατοπικών και διακρατικών συνεργασιών και της δικτύωσης για τη μεταφορά τεχνογνωσίας
Û Η αύξηση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων των έργων υποδομής του Κ.Π.Σ.

ΑΠΕΙΛΕΣ (Threats)
Άρση του προστατευτισμού και μείωση των ενισχύσεων στα πλαίσια των κατευθύνσεων του ΠΟΕ
Η μελλοντική διεύρυνση της Ε.Ε. με νέα κράτη μέλη ανταγωνιστικά όσον αφορά τον πρωτογενή τομέα.
Ενίσχυση του ρόλου των αστικών κέντρων

5.2. Σχέδιο αγροτικής ανάπτυξης

Το Σχέδιο αγροτικής ανάπτυξης αποτελεί ένα πρόγραμμα του ελληνικού κράτους που περιλαμβάνει δράσεις για την ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής. Πιο συγκεκριμένα το ΣΑΑ χρηματοδοτείται από το ΕΓΤΠΕ (Τμήμα Εγγυήσεων), ενώ η υλοποίηση του βασίζεται στους Κανονισμούς 1257/99 και 1750/99. Βασικό χαρακτηριστικό της

εφαρμοζόμενης στρατηγικής είναι η προσπάθεια συνδυασμού τομεακών και χωρικών προτεραιοτήτων με στόχο την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου¹¹⁶.

Περιλαμβάνει δράσεις που εντάσσονται σε τέσσερις Άξονες Προτεραιότητας:

- α. Πρόωρη Συνταξιοδότηση. Μέσω των δράσεων επιχειρείται η βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του αγροτικού πληθυσμού, δηλαδή η άμβλυνση της δυσμενούς δημογραφικής σύνθεσης του απασχολούμενου στον πρωτογενή τομέα, εργατικού δυναμικού και έμμεσα η αύξηση του μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Η πρόωρη συνταξιοδότηση όμως συμβάλλει έμμεσα και στην αντιμετώπιση του σημαντικού διαρθρωτικού προβλήματος της Ελληνικής Γεωργίας που είναι ο μικρός κλήρος.
- β. Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις για τις μειονεκτικές περιοχές και τις περιοχές που υπόκεινται σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς. Μέσω των δράσεων παρέχεται οικονομική ενίσχυση στους γεωργούς κατοίκους των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών με τη μορφή εξισωτικής αποζημίωσης για την αντιστάθμιση των φυσικών μειονεκτημάτων που αντιμετωπίζουν οι γεωργοί των περιοχών αυτών. Στόχος είναι η συγκράτηση του πληθυσμού στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές αλλά ταυτόχρονα η συνέχιση της άσκησης της γεωργικής δραστηριότητας, με δεδομένο ότι η γεωργία αποτελεί το βασικό τομέα της οικονομίας στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Η εξισωτική αποζημίωση συμβάλλει στην διατήρηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής σε αυτές τις περιοχές αλλά δεν μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά σε διαρθρωτικές αλλαγές της οικονομικής βάσης των περιοχών αυτών.
- γ. Γεωργοπεριβαλλοντικά Μέτρα. Μέσω των δράσεων των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων επιχειρείται η άμβλυνση των επιπτώσεων στο φυσικό περιβάλλον από την άσκηση γεωργικής δραστηριότητας και η υιοθέτηση γεωργικών πρακτικών που συμβάλλουν στην αειφόρο ανάπτυξη. Στόχος είναι η επίτευξη της βέλτιστης ισορροπίας μεταξύ της ανάγκης για τη προστασία του περιβάλλοντος και της άσκησης της γεωργικής δραστηριότητας. Επιχειρείται η επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων που αφορούν κυρίως τη μείωση της ρύπανσης των εδαφών και του υδροφορέα, την απώλεια της βιοποικιλότητας των φυσικών οικοσυστημάτων, των

¹¹⁶ Κανονισμοί 1257/99 και 1750/99 υπουργείου αγροτικής ανάπτυξης

καλλιεργούμενων ποικιλιών και των φυλών αγροτικών ζώων, στην υποβάθμιση του αγροτικού τοπίου.

Συγκεκριμένα οι δράσεις αφορούν τη παροχή ενισχύσεων για την βιολογική γεωργία και τη βιολογική κτηνοτροφία, στη μείωση της νιτρορρύπανσης γεωργικής προέλευσης, στη μακροχρόνια παύση εκμετάλλευσης γεωργικών γαιών, στη διατήρηση απειλούμενων αυτόχθονων φυλών «αγροτικών» ζώων και εκτατικών ποικιλιών που κινδυνεύουν από γενετική διάβρωση, στην εφαρμογή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, στην εκτατικοποίηση της κτηνοτροφίας καθώς και προγράμματα περιβαλλοντικής διαχείρισης σε συγκεκριμένες περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές.

- δ. Δασώσεις γεωργικών γαιών. Μέσω των δράσεων επιχειρείται η αύξηση των δασικών εκτάσεων μέσω της μετατροπής γεωργικών γαιών σε δασώδεις. Οι βασικοί στόχοι είναι η μείωση της αποδάσωσης και η αύξηση της δασοκάλυψης. Παράλληλα εξασφαλίζεται συμπληρωματικό εισόδημα στον πληθυσμό των ορεινών και απομακρυσμένων περιοχών και καθιερώνεται η ορθολογική από περιβαλλοντική άποψη, διαχείριση του αγροτικού χώρου.

5.3. Ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας και ευρωπαϊκό περιβάλλον

Την σημερινή εποχή ο Ελληνικός αγροτικός τομέας βρίσκεται σε σημείο καμπής. Από την δεκαετία του '80 και μετά, σχεδόν μετά την ένταξη της χώρας μας στην Ε.Ε, ο Ελληνικός αγροτικός τομέας δεν φαίνεται να επωφελήθηκε αρκετά από το άνοιγμα της κοινοτικής αγοράς, καθώς βρέθηκε απροετοίμαστος να ανταποκριθεί θετικά στον ενδοκοινοτικό ανταγωνισμό.

Παρά τις πολύ σημαντικές εισροές από την Ε.Ε, ο αγροτικός τομέας δεν μπόρεσε να καλύψει με εξαγωγές τις απαιτούμενες από την αύξηση της κατανάλωσης εισαγωγές αγροτικών προϊόντων παρά μόνο κατά 75-80% έναντι 100-120% στα τέλη της δεκαετίας της δεκαετίας '70 λίγο πριν την ένταξη.

Παρά την αναμφισβήτητη εισοδηματική βελτίωση μεγάλου μέρους των Ελλήνων αγροτών στην δεκαετία του '80, λόγω της ΚΑΠ αλλά και της εθνικής αγροτικής πολιτικής, στις μέρες μας η Ελληνική γεωργία δεν παράγει

παρά ελάχιστα περισσότερο από ό,τι στο τέλος της δεκαετίας του '70. Έτσι η αύξηση των αγροτικών εισοδημάτων προήλθε αποκλειστικά από τη μείωση του αριθμού των αγροτών και από τις άμεσες ενισχύσεις.

Η ελληνική γεωργία τα τελευταία χρόνια ακολουθεί την πολιτική της ΚΑΠ της ΕΕ. Επιδιώκει ωστόσο να γίνει παγκόσμια μέσω της επέκτασης της και σε άλλες χώρες εκτός ΕΕ. Ότι ισχύει για την ευρωπαϊκή γεωργία ισχύει σε γενικές γραμμές και για την ελληνική, με ορισμένες ιδιαιτερότητες. Η Εθνική πολιτική έχει στόχο τη μείωση του πληθωρισμού στο πλαίσιο του προγράμματος σύγκλισης και κάλυψης των κριτηρίων του Maastricht.

Συνεπώς, τα περιθώρια αυξήσεων των αγροτικών τιμών υπολείπονται του ετήσιου ρυθμού πληθωρισμού. Με τον τρόπο αυτό ο Ελληνικός αγροτικός τομέας φαίνεται ότι δεν μπορεί πλέον να προσφέρει ικανοποιητικά αγροτικά εισοδήματα ούτε στους περισσότερους αποδοτικούς αγρότες στις περισσότερες ευνοημένες περιοχές, όπως π.χ. Θεσσαλία, όπως γινόταν στο παρελθόν με αποτέλεσμα να μην είναι πλέον βιώσιμος και να περιορίζει την ανταγωνιστικότητά του.

Τα αίτια της στασιμότητας του αγροτικού προϊόντος τα τελευταία 20 χρόνια θα πρέπει να αναζητηθούν σε μια σειρά παράγοντες που συνδέονται¹¹⁷:

- ✚ με την μείωση των επενδύσεων στη γεωργία (κατά 2-3% ετησίως),
- ✚ με την αδυναμία εκσυγχρονισμού των μεθόδων διαχείρισης των εκμεταλλεύσεων,
- ✚ με την δυσκολία παραγωγής προϊόντων ποιότητας και υψηλής προστιθέμενης αξίας και με υψηλή ενεργό ζήτηση στην εθνική και την διεθνή αγορά,
- ✚ με την σχετική ευκολία εξασφάλισης εισοδήματος λόγω των μηχανισμών στήριξης της ΚΑΠ αλλά και του "κοινωνικού" ρόλου αρκετών συνεταιριστικών οργανώσεων κ.α.

¹¹⁷ C.K. EICHER & L. WITT (ed.) Agriculture in Economic Development, p.102-119.

- ✚ με την ύπαρξη αρνητικού αγροτικού ισοζυγίου που ανέρχεται σε 150 δισεκ. Ετησίως σε σχέση με την ΕΕ, ωστόσο το αγροτικό ισοζύγιο είναι πλεονασματικό σε σχέση με τις τρίτες χώρες.
- ✚ με την ύπαρξη μεγάλων διαφορών τιμών μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή.
- ✚ με την ύπαρξη έντονης γήρανσης του αγροτικού πληθυσμού.
- ✚ με την ύπαρξη δυσανάλογης εκμηχάνισης.
- ✚ Με την υπερβολική χρήση νερών και χημικών. Ειδικότερα το 80-90% του νερού καταναλώνεται στη γεωργία.
- ✚ Με τον υπερβολική δανειοδότηση των αγροτών από τις τράπεζες.

Ωστόσο το πιο χαρακτηριστικό είναι ότι ενώ η χώρα εισάγει γεωργικά προϊόντα για τις ανάγκες της, οι Έλληνες αγρότες δεν μπορούν να πουλήσουν μεγάλο μέρος των προϊόντων τους με άλλα λόγια η ελληνική γεωργία δεν μπορεί να προωθήσει την παραγωγή της.

Μέχρι το 1992 στην Ελλάδα προωθήθηκαν ορισμένα προϊόντα επειδή επιδοτήθηκαν ανάλογα με την παραγωγικότητα και ήταν κατάλληλα για εντατικοποιημένη καλλιέργεια. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε μεγάλα πλεονάσματα στους τομείς αυτούς, ωστόσο η καλλιέργεια κάποιων άλλων προϊόντων δεν προσφέρονταν για μια τέτοιου είδους εξέλιξη, με αποτέλεσμα να υπάρξει έλλειψη και να δημιουργηθεί η ανάγκη για εισαγωγές προϊόντων στην χώρα μας.

Υπό αυτές τις συνθήκες εκείνοι που ωφελήθηκαν ήταν οι αγρότες των εύφορων περιοχών με μεγάλους για τα ελληνικά δεδομένα κλήρους. Αυτοί ήταν ευχαριστημένοι, ενώ η πλειοψηφία των μικρών αγροτών δεν είχαν φωνή και περιορίστηκαν στα όρια της φτώχειας ή οδηγήθηκαν σε άλλους τομείς.

Με την αναθεώρηση της ΚΑΠ το 1993 άλλαξε η κατεύθυνση και οι καινούργιες ρυθμίσεις εμφάνισαν στην επιφάνεια τα προβλήματα της ελληνικής γεωργίας

Ρυθμίσεις όπως οι επιδοτήσεις και οι ενισχύσεις δεν είχαν να κάνουν με τις τιμές των προϊόντων αλλά με τα καλλιεργούμενα στρέμματα και το είδος της καλλιέργειας.

Ειδικότερα¹¹⁸:

- ✚ Σιτηρά. Στα σιτηρά δεν μπορεί να καλλιεργήσει ο καθένας, και αν απαιτεί ενίσχυση θα πρέπει να του δοθεί άδεια καλλιέργειας. Για όλη τη χώρα δεν μπορούν οι καλλιέργειες να υπερβούν τα 14.800.000 στρέμματα.
- ✚ Ντομάτα. Οι επιδοτήσεις χορηγούνται μέσω των μεταποιητών με τους οποίους οι παραγωγοί έχουν συμβόλαια.
- ✚ Βαμβάκι. Υπάρχει «πλαφόν παραγωγής» στους 860.000 τόνους για τη χώρα. Η στρεμματική ενίσχυση μειώνεται χρόνο με το χρόνο, ενώ έχουμε και «τέλος συνυπευθυνότητας» ανάλογο με την επιπλέον παραγωγή.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η ελληνική γεωργία για να γίνει περισσότερο διεθνής απαιτεί αναδιάρθρωση. Ωστόσο αυτό απαιτεί πολλές αλλαγές οι οποίες είναι δύσκολο να εφαρμοστούν άμεσα.

Η παγκοσμιοποιημένη αγορά αλλάζει τις συνθήκες από τη μια στιγμή στην άλλη και ότι στις μέρες μας είναι προσοδοφόρο, μελλοντικά μπορεί αν είναι επιζήμιο. Ωστόσο μπορεί να υπάρξει «αναδιάρθρωση», η οποία θα υπαγορεύεται από τις ανάγκες πρώτα του ίδιου του αγρότη, μετά της κοινότητας, της περιοχής, στη συνέχεια της χώρας. Η αναδιάρθρωση αυτή θα στοχεύει στην όλο και μεγαλύτερη αυτάρκεια της αλυσίδας αγρότης – κοινότητα – περιοχή - χώρα.

Κάθε αγρότης θα πρέπει να επιδιώξει αρχικά την ικανοποίηση των ίδιων του των αναγκών, πολύ-καλλιεργώντας κυκλικά όπου αυτό είναι δυνατό. Θα πρέπει να γνωρίζει καλά τις ανάγκες του και της περιοχής του, χωρίς «έρευνα αγοράς» προκειμένου να επιτευχθεί η οργάνωση σε τοπικό επίπεδο και η διάθεση των επιπλέον ποσοτήτων¹¹⁹.

Ακόμη είναι επιβεβλημένο ο κάθε αγρότης να συμβάλει στην ολοκλήρωση της εκμηχάνισης και της χρήσης των βιομηχανικών εισροών γεγονός που είχε επιτρέψει την τεράστια αύξηση του αγροτικού προϊόντος στις προηγούμενες μεταπολεμικές δεκαετίες κατά 3-4% ετησίως.

¹¹⁸ Πέζαρος Παύλος (1987): «Ο γεωργικός τομέας ως οικονομικό μέγεθος», Αγροτικά Θέματα, Επιστημονική Περιοδική Έκδοση Υπουργείου Γεωργίας, τ. 8/1987, σσ. 5-24

¹¹⁹ Κολέμπα, Γ., 1998, «Ελληνική γεωργία και παγκοσμιοποίηση», Περιοδικό Νέα Σελήνη, άνοιξη 1998

Φαίνεται συνεπώς ότι ο διαρθρωτικός και θεσμικός εκσυγχρονισμός του Ελληνικού αγροτικού τομέα έπρεπε να είχε ξεκινήσει από το 1970. Μόνο έτσι θα ήταν δυνατή η διεύρυνση του μεγέθους των αγροτικών εκμεταλλεύσεων καθώς συνεχιζόταν η αγροτική έξοδος, η εκπαίδευση των αγροτών, η σωστή οργάνωση των γεωργικών εφαρμογών, η ορθολογική λειτουργία των συνεταιριστικών οργανώσεων κ.λ.π.

Είναι γεγονός ότι η σχετική εισοδηματική ευημερία των πιο δυναμικών αγροτών που εξασφαλίστηκε με την εφαρμογή της ΚΑΠ στη δεκαετία του '80 ανέβαλε τον αναγκαίο θεσμικό και διαρθρωτικό εκσυγχρονισμό με αποτέλεσμα σήμερα όπου το διεθνές περιβάλλον είναι δυσμενές, ο Ελληνικός αγροτικός τομέας να βρίσκεται σε μεγάλη δυσκολία να αντιμετωπίσει τις νέες προκλήσεις.

Ωστόσο, ο αγροτικός τομέας στη χώρα μας έχει τεράστια σημασία τόσο για την παραγωγή εισοδημάτων (συμμετοχή κατά 15% περίπου στο ΑΕΠ) όσο και στην απασχόληση (18,7%) του ενεργού πληθυσμού καθώς επίσης και στις εξαγωγές της χώρας (περίπου 30%). Συνεπώς η στασιμότητα και η κρίση στον αγροτικό τομέα επηρεάζει σοβαρά ολόκληρη την Εθνική οικονομία¹²⁰.

Εξάλλου σε όλες τις Ελληνικές περιφέρειες εκτός Αθήνας και Θεσσαλονίκης ο αγροτικός τομέας παραμένει ο σημαντικότερος τομέας για την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας. Από την άποψη αυτή η Ελλάδα έχει πολύ σημαντικούς λόγους να ενδιαφέρεται για το μέλλον της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, για το επίπεδο στήριξης και προστασίας της Ευρωπαϊκής Γεωργίας και βέβαια για την ανταγωνιστικότητα της.

Για να πετύχει την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της η ελληνική γεωργία θα πρέπει να πραγματοποιήσει μέτρα βελτίωσης της ποιότητας του ανθρώπινου δυναμικού που ασχολείται με τον αγροτικό τομέα. Ταυτόχρονα όμως θα βοηθήσει στην αύξηση των αγροτικών εισοδημάτων των αγροτών και συνεπώς στην συγκράτηση της αγροτικής εξόδου από τη γεωργία.

Είναι γνωστό ότι η διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας έχει μειωθεί σημαντικά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Τα ελληνικά αγροτικά

¹²⁰ Πέζαρος Παύλος (1987): «Ο γεωργικός τομέας ως οικονομικό μέγεθος», Αγροτικά Θέματα, Επιστημονική Περιοδική Έκδοση Υπουργείου Γεωργίας, τ. 8/1987, σσ. 5-24

προϊόντα υστερούν δυστυχώς πολλές φορές σε ποιότητα και συχνά κοστίζουν ακριβότερα. Τα αίτια αυτής της κατάστασης που σταδιακά οδηγεί την ελληνική γεωργία να χάνει μερίδια αγοράς τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς είναι πολλά.

Πιο συγκεκριμένα ως βασική αιτία της σημερινής κατάστασης πρέπει να αναφερθεί η ανυπαρξία βούλησης τόσο από το κράτος όσο και από τους αγρότες να επιχειρήσουν μια αναγκαία διαρθρωτική προσαρμογή τόσο στο μέγεθος των αγροτικών εκμεταλλεύσεων όσο και στον τρόπο διαχείρισής τους¹²¹.

5.4. Ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας και παγκόσμιο περιβάλλον

Η παγκοσμιοποίηση είναι γνωστό πως έχει οδηγήσει σε αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών, γεγονός που έχει δημιουργήσει σημαντικές οικονομικές, θεσμικές και κοινωνικές αλλαγές διεθνώς.

Η ενοποίηση των αγορών παγκοσμίως ανακατανέμει τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους και τους συντελεστές παραγωγής παγκοσμίως. Οι νέες αγορές γνωρίζουν τεράστιες αναπτυξιακές ευκαιρίες και σημαντική εξέλιξη εις βάρος των υπανάπτυκτων χωρών.

Το κοινωνικό σύνολο παγκοσμίως ενημερώνεται, εκπαιδεύεται, καταρτίζεται, διαμορφώνει στάσεις οι οποίες καθοδηγούν τους διεθνείς οργανισμούς και τις κυβερνήσεις να μεταβάλλουν τις πολιτικές τους και να αλλάζουν τις εξελίξεις στην διεθνή αγορά.

Η έντονη ζήτηση συνδέεται άμεσα με τις πληθυσμιακές και οικονομικές εξελίξεις στα αναπτυσσόμενα κράτη, καθώς η ζήτηση των αναπτυγμένων χωρών έχει σχεδόν σταθεροποιηθεί τα τελευταία χρόνια.

Οι προβλέψεις των αρμόδιων οργανισμών για τις πληθυσμιακές μεταβολές στις αναπτυσσόμενες χώρες καταλήγουν σε ρυθμούς αύξησης διπλάσιους από τους αντίστοιχους των αναπτυγμένων. Επίσης, η ανάπτυξη των λιγότερο

¹²¹Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 1997, «Απασχόληση στον αγροτικό τομέα», Αθήνα, σελ 4

ανεπτυγμένων χωρών του πλανήτη έχει ως βάση την ανάπτυξη κυρίως του τομέα της γεωργίας και των τροφίμων.

Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι πολλές από τις αναπτυσσόμενες χώρες που μέχρι σήμερα ήταν εισαγωγικές σε αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα μετατρέπονται σε εξαγωγικές, ενισχύοντας έτσι τον ανταγωνισμό στις διεθνείς αγορές.

Ο ανταγωνισμός αυτός γίνεται όλο και πιο σκληρός, όχι μόνο λόγω της εισόδου νέων και ισχυρών εξαγωγικών χωρών στις διεθνείς αγορές όπως η Κίνα, η Βραζιλία, η Αργεντινή, η Ουκρανία, αλλά και λόγω των αλλαγών που παρατηρούνται στις συμφωνίες στα πλαίσια των πολυμερών διαπραγματεύσεων του Π.Ο.Ε.

Η πρόσφατη συμφωνία Κίνας και Ινδίας το 2005 για την δημιουργία ενός ισχυρότατου εμπορικού και πολιτικού πόλου στο πλαίσιο του Π.Ο.Ε., περιλαμβάνει το 30% του παγκόσμιου πληθυσμού να επηρεάσει τη νέα τάξη πραγμάτων.

Η συμφωνία αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για την παγκόσμια γεωργία, καθώς οι δύο αυτές χώρες εξελίσσονται πλέον στις μεγαλύτερες βάσεις ζήτησης γεωργικών προϊόντων, αποτελώντας στην ουσία σημαντικούς παίκτες στη διαμόρφωση των τιμών των αγροτικών προϊόντων παγκοσμίως.

Υπό αυτές τις εξελίξεις, σημαντικό παράγοντα θα συνεχίσει να αποτελεί η ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων στη βάση την συνεχώς ποιοτική τους βελτίωσης, την παραγωγή με μεθόδους φιλικές προς το περιβάλλον και τα οικοσυστήματα και τη διασφάλιση της υγιεινής και των καταναλωτών.

Οι χώρες που θα επιτύχουν να προσαρμοστούν στην παραγωγή πιστοποιημένων προϊόντων ποιότητας θα ενισχύσουν σημαντικά το μερίδιό τους στην διεθνή αγορά.

Σε αυτό το ιδιαίτερα σύνθετο, διεθνές και ανταγωνιστικό περιβάλλον, το οποίο δημιουργεί αβεβαιότητα και προβληματισμό, αλλά και ευκαιρίες η Ελλάδα καλείται να αξιοποιήσει την αγροτική της οικονομία, να ενισχύσει τις παραγωγικές της ικανότητες και να τονώσει την εξωστρέφεια και την ανταγωνιστικότητά της, εστιάζοντας στην ποιοτική διάσταση του

παραγωγικού συστήματος, την καινοτομία και την τεχνολογική αναβάθμιση και την επιχειρηματικότητα.

Στις μέρες μας η παραγωγή υψηλής ποιότητας πιστοποιημένων αγροτικών προϊόντων, που θα παράγονται με καινοτόμες διαδικασίες, σύμφωνα με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης, αποτελεί σημαντική ανάγκη για την ελληνική γεωργία.

Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η Ελλάδα, της παρέχουν όλες τις προϋποθέσεις για να δημιουργήσει μια σταθερή αξιολύγλυτη θέση παγκοσμίως, οικοδομώντας μια αγροτική οικονομία σύγχρονη, ποιοτική, ανοιχτή στις καινοτομίες και το σύγχρονο πνεύμα επιχειρηματικότητας.

Η Ελλάδα έχει περιθώρια να αποκτήσει καλύτερη θέση σε παγκόσμιο επίπεδο εφόσον προσφέρει ποιοτικά αγροτικά προϊόντα και υπό την προϋπόθεση ότι θα αναπτύξει στρατηγική προβολής μιας νέας βελτιωμένης ταυτότητας, μιας νέας γεωργικής εικόνας.

Η Ελλάδα είναι αναγκαίο να προσαρμοστεί στο νέο παγκόσμιο σκηνικό, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο καθότι μόνο με αυτόν τον τρόπο θα καταφέρει να αναπτύξει ακόμα περισσότερο την ελληνική γεωργία και να ωφεληθεί από τα έσοδα αυτής της αύξησης¹²².

¹²² Σύνδεσμος Εξαγωγών Βορείου Ελλάδος, 2007

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο:ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ,ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ

6.1. Συμπεράσματα

Η Ελληνική γεωργία παίζει πολύ σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη μιας χώρας και συμβάλλει σημαντικά στην οικονομία της. Για την Ελλάδα η γεωργία είναι σημαντικός κλάδος και γίνονται συνεχώς προσπάθειες από την πολιτεία αναδιάρθρωσης του κλάδου προκειμένου να γίνει πιο ανταγωνιστικός και ελκυστικός.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια στροφή προς τον τριτογενή τομέα και μια αποχώρηση από τον πρωτογενή γεγονός που έχει προκαλέσει σημαντικές δυσκολίες στην γεωργία λόγω έλλειψης παραγωγικών συντελεστών και χρηματοδοτήσεων.

Ωστόσο η ελληνική γεωργία συνεχίζει να έχει ξεχωριστή θέση διεθνώς και σε ευρωπαϊκό επίπεδο αν και θα μπορούσε να προβεί σε ακόμα περισσότερες αλλαγές που θα την ενδυνάμωναν σε σχέση με άλλες χώρες που κατέχουν τις πρώτες θέσεις.

Το βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής αγροτικής παραγωγής είναι η στασιμότητα των παραγωγικών επιδόσεων της και η σταδιακή υποβάθμιση της ανταγωνιστικής θέσης στην διεθνή και κοινοτική αγορά. Αυτό είναι και το πρόβλημα το οποίο θα πρέπει να αντιμετωπίσει η πολιτεία, η αποφυγή της και η ενίσχυση της γεωργίας.

Μέχρι στιγμής ο ελληνικός αγροτικός τομέας δεν έχει επωφεληθεί αρκετά από την κοινοτική αγορά, καθότι ήταν απροετοίμαστος να ανταποκριθεί θετικά στον ενδοκοινοτικό ανταγωνισμό και στις αλλαγές που πραγματοποιηθήκαν.

Παρά τις πολύ σημαντικές εισροές από την Ε.Ε., ο αγροτικός τομέας συνεχίζει να βρίσκεται σε αδυναμία και δεν έχει την δυνατότητα να καλύψει με εξαγωγές τις απαιτούμενες από την αύξηση της κατανάλωσης εισαγωγές αγροτικών προϊόντων.

Τα σπουδαιότερα γεωργικά προϊόντα που εξάγει η Ελλάδα είναι το ελαιόλαδο, το βαμβάκι, το τυρί φέτα, τα διατηρημένα φρούτα κυρίως οι κομπόστες ροδάκινων που διατηρούν τη σημαντικότερη θέση στην παγκόσμια αγορά, τα νωπά ή κατεψυγμένα λαχανικά κ.α.

Οι ελληνικές εξαγωγές αγροτικών προϊόντων κατευθύνονται κατά βάση στο δυτικό κόσμο και ο περιορισμός αυτός οφείλεται κυρίως στον υπερδιπλασιασμό της συμμετοχής των χωρών της Βαλκανικής, της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ.

Το περιβάλλον στο οποίο λειτουργεί η ελληνική γεωργία είναι άκρως ανταγωνιστικό και για τον λόγο αυτό κρίνεται αναγκαία η αναδιάρθρωση της δομής, της λειτουργίας και των στόχων της αγροτικής ελληνικής οικονομίας, όχι με τους όρους της παραδοσιακής αγροτικής εκμετάλλευσης, αλλά με τους όρους μιας σύγχρονης αγροτικής επιχείρησης.

Απαιτείται εκτός των άλλων η παρουσία ανθρώπων με επιχειρηματικό πνεύμα και καινοτομείς ιδέες που θα αξιοποιήσουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα, θα χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες και θα διευρύνουν τις παραγωγικές δυνατότητες της χώρας.

Σημαντικοί παράγοντες προώθησης και ανάπτυξης του αγροτικού τομέα είναι η εκπαίδευση και η κατάρτιση των αγροτών, η σύνδεση της αγροτικής έρευνας με την παραγωγή, ο εκσυγχρονισμός των ελέγχων, η προβολή και η προώθηση των αγροτικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές. Οι παραπάνω παράγοντες μπορούν να ενισχύσουν ακόμα περισσότερο την αγροτική μας οικονομία, να ενισχύσουν την θέση μας διεθνώς και να προάγουν τα προϊόντα μας σε παγκόσμιο επίπεδο.

Μια σωστή αγροτική πολιτική και προώθηση των αγροτικών μας προϊόντων διεθνώς απαιτεί την ύπαρξη στρατηγικής, προγραμματισμού και στόχων από την μεριά της πολιτείας προκειμένου να λαμβάνονται σωστές και συμφέρουσες για την χώρα μας αποφάσεις.

Από την μέχρι τώρα ανάλυση είδαμε ότι οι χώρες της ΕΕ και γενικότερα οι αναπτυγμένες χώρες είναι αρκετά ευνοημένες στον αγροτικό τομέα σε σχέση με τις υπόλοιπες αναπτυσσόμενες ή υπανάπτυκτες χώρες. Το βασικότερο πρόβλημα είναι οι υψηλές επιχορηγήσεις που δίνονται στους αγρότες από τις

αναπτυσσόμενες χώρες με αποτέλεσμα να ρίχνουν την τιμή των αγροτικών προϊόντων στο κόστος.

Ως αποτέλεσμα οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες δεν μπορούν να πωλήσουν στην αγορά καθότι τα προϊόντα τους είναι πιο ακριβά από αυτά των ανταγωνιστών. Οι διάφορες πολιτικές που υιοθετούνται για την γεωργία περιλαμβάνουν και τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις δεν χρειάζεται να αυξήσουν τις υποχωρήσεις ή να μειώσουν τους δασμούς τους όπως οι αναπτυγμένες χώρες ενώ τους δίνεται και περισσότερος χρόνος για να ολοκληρώσουν τις υποχρεώσεις τους.

Όπως είδαμε εκτιμάται ότι οι αναπτυγμένες χώρες δαπανούν στις μέρες μας 1 δισεκατομμύριο δολάρια την ημέρα σε επιδοτήσεις προς τους αγρότες τους με αποτέλεσμα να δημιουργούνται μεγάλα πλεονάσματα στα αγροτικά προϊόντα τα οποία ρίχνονται στην παγκόσμια αγορά με τιμές κάτω του κόστους, με αποτέλεσμα οι αγρότες των υπανάπτυκτων χωρών να μην μπορούν να ανταγωνιστούν τις τιμές και να χρεοκοπούν.

Έχοντας μέχρι στιγμής αναλύσει την κατάσταση της ελληνικής γεωργίας και τι ισχύει σε ευρωπαϊκό αλλά και σε διεθνές επίπεδο, διαπιστώνουμε ότι η ελληνική γεωργία ακόμα δεν έχει καταφέρει να φτάσει τα επιθυμητά για την πολιτεία επίπεδα και απαιτούνται ακόμα σημαντικές προσπάθειες για την ανύψωση της ελληνικής γεωργίας.

Οι πολιτικές ενίσχυσης θα πρέπει να επιδιώκουν να κάνουν την ελληνική γεωργία πιο ανταγωνιστική και ελκυστική προς τις άλλες χώρες. Με αυτόν τρόπο θα αυξηθούν οι εξαγωγές γεωργικών προϊόντων παγκοσμίως και θα ενισχυθεί το αγροτικό εισόδημα της Ελλάδος.

6.2. Ανάπτυξη μιας γεωργίας πλήρους και μερικής απασχόλησης

Κατά την επεξεργασία της στρατηγικής για την ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας κατά την επόμενη δεκαετία θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τις ανάγκες των διαφόρων ομάδων των αγροτών. Οι πλήρως απασχολούμενοι αγρότες που κατέχουν τεχνοοικονομικά βιώσιμες εκμεταλλεύσεις χρειάζεται να μεγαλώσουν ακόμα περισσότερο τις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις και να τις καταστήσουν πιο σύγχρονες, αποτελεσματικές, και ανταγωνιστικές. Χρειάζονται επίσης να βελτιώσουν

τις εμπορικές τους δομές τόσο κατά την αγορά εισροών γεωργικής παραγωγής, ώστε να μειώσουν το κόστος παραγωγής τους, όσο και κατά την εμπορία των προϊόντων τους, ώστε να μεγιστοποιήσουν τις τιμές που απολαμβάνουν και, κατά συνέπεια, τα κέρδη τους. Η οργάνωσή τους, συνεπώς, σε σύγχρονους, αυστηρά επιχειρηματικούς συνεταιρισμούς, είναι ενδεχομένως η καλύτερη δυνατή λύση. Στο πλαίσιο αυτό, αξίζει ίσως να εξεταστεί από την ΠΑΣΕΓΕΣ και να εφαρμοστεί πιλοτικά από ομάδες αγροτών ο θεσμός των «νέων συνεταιρισμών», όπως αυτός εφαρμόζεται σε πολλές αναπτυγμένες χώρες.

Εξίσου, οι κάτοχοι μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων χρειάζονται ισχυρές και αποτελεσματικές εμπορικές δομές, τόσο κατά την αγορά των εισροών τους όσο και κατά την πώληση των προϊόντων τους, και η ενεργός συμμετοχή τους σε συνεταιρισμούς αποτελεί την καλύτερη δυνατή λύση. Πέραν αυτού, όμως, οι ανάγκες των μερικώς απασχολούμενων αγροτών δεν ταυτίζονται πάντα με τις ανάγκες των πλήρως απασχολούμενων αγροτών και η στρατηγική μας για το μέλλον της ελληνικής γεωργίας θα πρέπει να το λάβει αυτό σοβαρά υπόψη προτείνοντας κατάλληλα μέτρα πολιτικής για τους μερικώς απασχολούμενους αγρότες.

Μία άλλη κατηγορία αγροτών είναι αυτή που μπορούμε να πούμε ότι βρίσκεται σε μία μεταβατική κατάσταση. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τους ηλικιωμένους αγρότες, οι οποίοι κατά το τέλος της δεκαετίας που προγραμματίζουμε θα έχουν ενδεχομένως συνταξιοδοτηθεί, περιλαμβάνει επίσης μία κατηγορία νέων αγροτών που κατέχουν μικρές και μη-βιώσιμες εκμεταλλεύσεις και θα πρέπει συνεπώς να βρουν συμπληρωματική εξωγεωργική απασχόληση ώστε να καταστούν μερικά απασχολούμενοι αγρότες και, υπάρχει μία τρίτη κατηγορία μικρο-ιδιοκτητών οι περισσότεροι από τους οποίους δεν είναι καν αγρότες αλλά έχουν κληρονομήσει τις μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις από τους γονείς τους και τις διατηρούν για κυρίως συναισθηματικούς λόγους ή για χόμπι.

Οι κύριες δράσεις, συνεπώς, που θα πρέπει να συζητηθούν κατά την διάρκεια του κοινωνικού διαλόγου όσον αφορά σε αυτή την συγκεκριμένη στρατηγική είναι οι εξής:

- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των τεχνοοικονομικά βιώσιμων γεωργικών εκμεταλλεύσεων
- Ενθάρρυνση της κινητικότητας της γεωργικής γης

- ✚ Πρόωρη συνταξιοδότηση των ηλικιωμένων αγροτών και μεταβίβαση της ιδιοκτησίας του σε νέους αγρότες
- ✚ Παροχή κινήτρων στις επενδύσεις εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων
- ✚ Ενίσχυση και εκσυγχρονισμός του συστήματος γεωργικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης

6.3. Αντιμετώπιση των προκλήσεων της νέας τεχνολογίας

Οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις των τελευταίων ετών έχουν επηρεάσει όλους τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας της εθνικής μας οικονομίας. Οι εξελίξεις στην τεχνολογία της Πληροφορικής και των Τηλεπικοινωνιών έχουν μεταμορφώσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούν οι επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα και δημιουργούν νέες προκλήσεις για τις επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου τροφίμων, για τις μεταποιητικές επιχειρήσεις, και ακόμα για τους ίδιους τους αγρότες.

Ταυτόχρονα, τα θεαματικά επιτεύγματα που έχουν σημειωθεί τα τελευταία χρόνια στην Βιοτεχνολογία και την παραγωγή γενετικά μεταλλαγμένων εισροών γεωργικής παραγωγής και αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, έχουν φέρει στο επίκεντρο της δημόσιας συζήτησης για το μέλλον του αγροδιατροφικού τομέα το μεγάλο θέμα της Βιοτεχνολογίας και των γενετικά μεταλλαγμένων οργανισμών.

Αναπόφευκτα, συνεπώς, στον κοινωνικό διάλογο για την χάραξη μίας Εθνικής Στρατηγικής για την Ανάπτυξη της Ελληνικής Γεωργίας πρέπει να ενδιαφερθούμε για τις:

- ✚ Προκλήσεις που Δημιουργεί η Ανάπτυξη της Βιοτεχνολογίας, και
- ✚ Προκλήσεις που Δημιουργεί για τον Αγροδιατροφικό Τομέα η Εξέλιξη της Τεχνολογίας Πληροφορικής και των Τηλεπικοινωνιών

6.4. Μεγιστοποίηση της συμβολής του αγροδιατροφικού τομέα στην ανάπτυξη της γεωργίας

Το Ευρωπαϊκό μοντέλο της γεωργίας βασίζεται στην ανταγωνιστική, πολυλειτουργική, και βιώσιμη γεωργία. Η έννοια της πολυλειτουργικότητας

αναγνωρίζει το γεγονός πως η γεωργία παίζει πολλούς και διάφορους ρόλους γιατί πέρα από την παραγωγή γεωργικών προϊόντων και τροφίμων, οι αγρότες εξασφαλίζουν την ποιότητα και την ασφάλεια των τροφίμων που παράγουν με ορθές γεωργικές πρακτικές, προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον, φροντίζουν για την καλή εμφάνιση του φυσικού περιβάλλοντος, και συμβάλλουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της υπαίθρου.

Η ικανότητα που έχει ο αγροδιατροφικός τομέας να συμβάλει στη βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο του οράματός μας για το μέλλον. Ο ρόλος της γεωργίας στην οικονομική ανάπτυξη της υπαίθρου συναρτάται με τον αριθμό βιώσιμων γεωργικών εκμεταλλεύσεων που κατορθώνουμε να διατηρήσουμε στην ύπαιθρο και με το ύψος του εισοδήματος που αυτές εξασφαλίζουν στα νοικοκυριά που τις διαχειρίζονται. Η βιομηχανία τροφίμων αποτελεί μία πολύτιμη πηγή απασχόλησης σε όλη την Ελλάδα και είναι ιδιαίτερα σημαντική στις περιοχές της υπαίθρου καθώς, σε πολλές από αυτές, αποτελεί και την μοναδική πηγή εξωγεωργικής απασχόλησης. Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί ένα άλλο πολύτιμο στοιχείο πλούτου για τις περιοχές της υπαίθρου καθώς αυτό συμβάλει στην ανάπτυξη του τουρισμού, του αγροτουρισμού, και άλλων εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Έτσι εμφανίζονται μια σειρά από βασικά θέματα θα πρέπει να απασχολήσουν τους κοινωνικούς εταίρους στον κοινωνικό διάλογο για την συμβολή του αγροδιατροφικού τομέα στη βιώσιμη ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής:

- ✚ Ο καθορισμός τιμών του παραγωγού, πρέπει να είναι ανάλογος του κόστους παραγωγής.
- ✚ Δικαιότερη κατανομή επιδοτήσεων, υπέρ των μικρομεσαίων παραγωγών και υπέρ των αγροτών, αποκλειστικής απασχόλησης.
- ✚ Ειδικά μέτρα, υπέρ των μικρομεσαίων νοικοκυριών με βάση τον αριθμό απασχολούμενων
- ✚ Βαθμολόγηση της ποιότητας και ενίσχυση της, οικονομικά. Καθορισμός στοιχείων ποιότητας, κατά προϊόν. Πιστοποίηση από υπηρεσίες κρατικές και αξιόπιστες.

- ✚ Ενίσχυση της αυτοδυναμίας της Ευρωπαϊκής Γεωργίας σε ζωοτροφές, χωρίς τον κίνδυνο παραγωγής ζωοκομικών προϊόντων, με διοξίνες και φαινόμενα Τρελών Αγελάδων.
- ✚ Στήριξη της ζωής στην ύπαιθρο και παροχή ειδικών κινήτρων εγκατάστασης, νέων αγροτών. Ισότητα δικαιωμάτων και ευκαιριών, μεταξύ ανδρών και γυναικών και διασφάλιση δικαιωμάτων των εργατών γης και οικονομικών μεταναστών, στον αγροτικό τομέα
- ✚ Μείωση του κόστους παραγωγής με έλεγχο των συντελεστών κόστους. Έλεγχος των τιμών των αγροτικών εισροών(σπόροι, λιπάσματα, φάρμακα, μηχανήματα, καύσιμα, αγροτικά αυτοκίνητα κλπ.)
- ✚ Στήριξη των συλλογικών μορφών παραγωγής, ιδιαίτερα παραγωγικών συνεταιρισμών.
- ✚ Εφαρμογή προγραμμάτων και στήριξη της Βιολογικής Γεωργίας και Κτηνοτροφίας.
Ανάπτυξη προγραμμάτων έρευνας στον Αγροτικό Τομέα και ειδικότερα, εξασφάλιση γενετικού υλικού της κάθε χώρας.
- ✚ Οργάνωση του εμπορίου και ενίσχυση, της μεταποίησης της βιοτεχνίας και των μεταφορών. Άμεση παρέμβαση του Συνεταιριστικού Κινήματος στην συγκέντρωση και οργάνωση των αγορών αγροτικών προϊόντων.
- ✚ Η εισοδηματική βιωσιμότητα των αγροτικών νοικοκυριών θα πρέπει να αξιολογηθεί στη βάση του συνολικού (γεωργικού και εξωγεωργικού) εισοδήματος μάλλον παρά στη βάση μόνο του γεωργικού εισοδήματος.
- ✚ Θα πρέπει να σκεφτούμε καινοτόμους τρόπους ενίσχυσης του αγροτικού εισοδήματος με ταυτόχρονη απλοποίηση του συστήματος χορήγησης των εισοδηματικών ενισχύσεων.
- ✚ Αν και τα επίπεδα φτώχειας στην ύπαιθρο έχουν μειωθεί σημαντικά, χρειάζεται ακόμα μεγαλύτερη δράση με καλά στοχευμένα μέτρα πολιτικής.
- ✚ Χρειάζονται επίσης καλά στοχευμένα μέτρα αύξησης της απασχόλησης κατά περιοχές.

- ✚ Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί μία βασική προϋπόθεση για την μελλοντική ανάπτυξη του αγροδιατροφικού τομέα και την βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου.
- ✚ Οι κύριες δράσεις που θα πρέπει να επεξεργαστούμε για την επίτευξη αυτού του στρατηγικού στόχου είναι οι εξής:
- ✚ Αντιμετώπιση της Βιωσιμότητας των Αγροτικών Νοικοκυριών
- ✚ Ανάπτυξη Νέων Καινοτόμων Τρόπων για τη Στήριξη των Γεωργικών Εισοδημάτων
- ✚ Αντιμετώπιση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ύπαιθρο
- ✚ Ενθάρρυνση Δημιουργίας Εξωγεωργικών Θέσεων Απασχόλησης στην Ύπαιθρο
- ✚ Μέτρα Προστασίας του Φυσικού Περιβάλλοντος

6.5. Όραμα για τον αγροτικό τομέα

Δύο είναι οι κύριοι στόχοι που κυριαρχούν στην αγροτική μας πολιτική για το μέλλον της ελληνικής γεωργίας :

6.5.1. Η δημιουργία και διατήρηση ενός δυναμικού και ανταγωνιστικού αγροδιατροφικού τομέα

Καθώς ο αγροδιατροφικός τομέας της χώρας μας συμβάλλει κατά 18% στην απασχόληση του ανθρώπινου δυναμικού, κατά 8% στον σχηματισμό του εθνικού μας εισοδήματος και κατά 30% περίπου στην αξία των εξαγωγών μας, η ανταγωνιστικότητά του αποτελεί στόχο πρώτης προτεραιότητας της πολιτικής μας. Βασικός παράγοντας που συμβάλλει καθοριστικά στην ανταγωνιστικότητα του αγροδιατροφικού τομέα είναι η αποτελεσματικότητα του πρωτογενούς αγροτικού τομέα.

6.5.2. Διατήρηση του κατά το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού αγροτικών νοικοκυριών στην ύπαιθρο

Η γεωργία παίζει έναν κρίσιμο ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ζωή των κατοίκων της υπαίθρου. Η διατήρηση του κατά το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού αγροτικών νοικοκυριών στην ελληνική ύπαιθρο είναι ένας ιδιαίτερα επιθυμητός στόχος που πρέπει να επιτύχουμε ενσυνείδητα με την πολιτική μας.

Υπάρχει, φυσικά, κάποια αντίφαση ανάμεσα στους δύο αυτούς στόχους, αλλά με τα κατάλληλα μέτρα πολιτικής μπορούν να επιτευχθούν και οι δύο αυτοί, ιδιαίτερα επιθυμητοί, στόχοι. Εξάλλου, η ιδιαίτερα ευνοϊκή αναπτυξιακή πορεία της χώρας μας κατά την τρέχουσα περίοδο μας δίνει μια μοναδική ευκαιρία για την ταυτόχρονη επίτευξη των δύο αυτών στόχων. Ο ψηλός ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας, η ισχυρή ανάπτυξη του τουρισμού, τα ελκυστικά κίνητρα των ιδιαίτερα μεγάλων επενδύσεων στην ύπαιθρο, και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας δημιουργούν νέες ευκαιρίες για την κοινωνία της υπαίθρου. Πολλοί αγρότες με μικρές ή μη βιώσιμες γεωργικές εκμεταλλεύσεις μπορούν τώρα να παραμείνουν στην ύπαιθρο ως αγρότες μερικής απασχόλησης με εξωγεωργική μόνιμη ή εποχική απασχόληση.

Ατενίζοντας προς το μέλλον, η ελληνική γεωργία χρειάζεται ένα ξεκάθαρο και ρεαλιστικό όραμα με προοπτική 10ετίας. Ένα τέτοιο όραμα θα πρέπει να βασίζεται σε μια απόλυτα ρεαλιστική κατανόηση του διεθνούς ανταγωνιστικού και πολιτικού περιβάλλοντος στο οποίο καλούνται να λειτουργήσουν οι Έλληνες αγρότες. Δεν είναι δυνατό, στο στάδιο αυτό, να γίνουν ακριβείς προβλέψεις για το πώς θα καταλήξουν οι πολυμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο της ΠΟΕ. Ωστόσο, το βέβαιο είναι πως όλες οι τάσεις και οι προβλέψεις καταλήγουν προς ακόμα μεγαλύτερη απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου αγροτικών προϊόντων και τροφίμων και σκληρότερο ανταγωνισμό στις διεθνείς αγορές. Ταυτόχρονα, είναι σαφές πως οι καταναλωτές γίνονται πιο απαιτητικοί όσον αφορά την ποιότητα, την ασφάλεια και την ποικιλία των τροφίμων, ενώ οι φορολογούμενοι πολίτες ασκούν τώρα μεγαλύτερη επιρροή στη χάραξη της αγροτικής πολιτικής και κυρίως σε μέτρα πολιτικής που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος και στην ευημερία του ζωικού πληθυσμού. Οι Έλληνες αγρότες θα πρέπει να στηριχθούν με κάθε δυνατό μέσον για να προσαρμοστούν, κατά αποτελεσματικό τρόπο, στο νέο αυτό περιβάλλον.

Το όραμά μας, συνεπώς, είναι για έναν αγροτικό τομέα που θα είναι ανταγωνιστικός σε όλες τις πτυχές του, ικανός να παράγει προϊόντα ποιότητας, σε πρότυπα και στάνταρ που απαιτούν και προσδοκούν οι Ευρωπαίοι καταναλωτές, σε τιμές συγκριτικά ανταγωνιστικές με τους άλλους Ευρωπαίους αγρότες.

Πιστεύουμε πως η ανάγκη της ανταγωνιστικότητας θα προκαλέσει σημαντικές αλλαγές στη διάρθρωση των γεωργικών μας εκμεταλλεύσεων. Δεν πιστεύουμε, ωστόσο, πως αυτές οι αλλαγές θα πρέπει να οδηγήσουν αναγκαστικά σε εγκατάλειψη

της υπαίθρου, όπως προφητεύουν ορισμένες «Κασσάνδρες». Εξάλλου, μια νέα διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της χώρας είναι σε εξέλιξη κατά την τελευταία 20ετία και αυτή η διαδικασία επιταχύνεται από τις δυνάμεις της οικονομικής ανάπτυξης των τελευταίων ετών.

Ένα σημαντικό συστατικό στοιχείο του οράματος για την ελληνική γεωργία μετά από μία δεκαετία είναι ένας ουσιαστικά παραγωγικός και δυναμικός αγροτικός τομέας πλήρως απασχολουμένων επαγγελματιών αγροτών. Οι αγρότες αυτοί θα τύχουν κάθε δυνατής συμπαράστασης για να εκσυγχρονίσουν τις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις και να τις καταστήσουν απόλυτα ανταγωνιστικές με διεθνή πρότυπα.

Οι ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες, η διάρθρωση της ελληνικής γεωργίας, η παράδοση, αλλά και η διάρθρωση της εθνικής μας οικονομίας με τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο που παίζει ο τουρισμός, ευνοούν την παραγωγή πολύ καλής ποιότητας «μεσογειακών προϊόντων». Συνεπώς, η «μεσογειακή διατροφή», η «ποιοτική γεωργία», και η «βιολογική γεωργία» πρέπει να αποτελέσουν την «αιχμή του δόρατος» της ελληνικής γεωργίας κατά την επόμενη δεκαετία. Η στρατηγική αυτή επιλογή ευνοείται, επίσης, από τις διατροφικές τάσεις των καταναλωτών στις σύγχρονες «κοινωνίες της αφθονίας», από τη νέα διεύρυνση της Κοινότητας καθώς η ελληνική γεωργία είναι σαφώς συμπληρωματική (και όχι ανταγωνιστική) στη γεωργία της ΕΕ-25, και από τη δυναμική ανάπτυξη του τουρισμού που προσθέτει 12.000.000 επιπλέον καταναλωτές στη χώρα μας σε κάθε τουριστική περίοδο.

Κάθε ρεαλιστική αξιολόγηση των στοιχείων και των τάσεων που διαμορφώνουν το μέλλον δείχνει πως ο αριθμός των πλήρως απασχολουμένων αγροτών θα μειωθεί στο μέλλον καθώς αναπτύσσονται νέες και πιο προσοδοφόρες ευκαιρίες απασχόλησης στον εξωγεωργικό τομέα της υπαίθρου και καθώς οι παραμένοντες στο γεωργικό επάγγελμα αγρότες προσπαθούν να μεγαλώσουν τις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις, ώστε να αποκτήσουν μία μεγαλύτερη κλίμακα δραστηριοτήτων και να καταστούν βιώσιμες. Οι αγρότες που είναι κάτοχοι μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων επιλέγουν, κατά συνεχώς αυξανόμενο αριθμό, τη μερική απασχόληση στη γεωργία. Σε πολλές περιπτώσεις, τα εξωγεωργικά εισοδήματα των μικρομεσαίων αγροτών είναι σαφώς μεγαλύτερα από τα εισοδήματα που προέρχονται αποκλειστικά από γεωργική δραστηριότητα. Όλες οι αντικειμενικές αξιολογήσεις οδηγούν στο συμπέρασμα πως η «γεωργία μερικής απασχόλησης» θα αυξηθεί σημαντικά στην Ελλάδα κατά την επόμενη δεκαετία, καθώς η εθνική οικονομία θα συνεχίσει να

αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς, δημιουργώντας νέες ευκαιρίες απασχόλησης και εισοδήματος στους κατοίκους της υπαίθρου. Η εξέλιξη αυτή είναι, αναμφίβολα, μία ιδιαίτερα θετική εξέλιξη, καθώς αποτελεί τη μόνη ρεαλιστική επιλογή βιωσιμότητας και ευημερίας για τους μικρομεσαίους αγρότες στον συνεχώς αυξανόμενο ανταγωνισμό του ευρωπαϊκού και του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος.

Συνεπώς, ένα σημαντικό χαρακτηριστικό στοιχείο του οράματος για το μέλλον της ελληνικής γεωργίας και της υπαίθρου είναι η ύπαρξη μιάς ιδιαίτερα συνεκτικής κοινωνίας στην ελληνική ύπαιθρο όπου οι παλιές διαφορές ανάμεσα στην αγροτική και την αστική κοινωνία δεν θα είναι πλέον ευδιάκριτες, όπως συμβαίνει μέχρι σήμερα, και στην οποία τα αγροτικά νοικοκυριά θα δημιουργήσουν ένα ασφαλές μέλλον μέσω της πλήρους και απεριόριστης συμμετοχής τους στο σύνολο των δραστηριοτήτων αυτής της συνεκτικής κοινωνίας της υπαίθρου. Η εξέλιξη αυτή, στην υλοποίηση της οποίας θα συμβάλει η Κυβέρνηση με όλα τα δυνατά μέσα πολιτικής, αποτελεί και τον πυρήνα το οράματός μας για την διατήρηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού αγροτικών νοικοκυριών στην ελληνική ύπαιθρο του μέλλοντος.

Τα τελευταία χρόνια, το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο αναγνωρίζει όλο και περισσότερο τον σημαντικό ρόλο που παίζουν οι αγρότες στη δημιουργία και στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος της χώρας μας. Εξάλλου, ένα όμορφο και περιποιημένο φυσικό περιβάλλον αποτελεί πηγή πλούτου και απόλαυσης και για την κοινωνία της υπαίθρου.

Ως αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων, το κοινωνικό σύνολο προσδοκά από τον αγροτικό πληθυσμό να παίξει τον ρόλο του «αγγέλου-φύλακα» και του «συντηρητή» του φυσικού περιβάλλοντος. Οι Έλληνες και οι Ευρωπαίοι φορολογούμενοι θεωρούν ότι είναι απόλυτα δικαιολογημένη η αποζημίωση των αγροτών που παίζουν αυτό τον σημαντικό ρόλο, αφού ολόκληρη η κοινωνία ωφελείται από αυτόν τον σημαντικό ρόλο των αγροτών. Το όραμα, συνεπώς, της κοινωνίας μας για την γεωργία του μέλλοντος είναι μία γεωργία που εφαρμόζει «ορθές γεωργικές πρακτικές», σεβόμενη απόλυτα τη φύση, γεγονός που εγγυάται την αειφόρο ανάπτυξη και για τις επόμενες γενιές των Ελλήνων πολιτών. Το όραμά μας για μία ποιοτική και αειφόρο γεωργία δεν έρχεται σε αντίφαση με την ανάγκη ύπαρξης μιας ανταγωνιστικής γεωργίας. Σε τελική ανάλυση, οι καταναλωτές απαιτούν όλο και περισσότερο διαβεβαιώσεις πως

τα προϊόντα που καταναλώνουν είναι υγιή και πως παράγονται κατά τρόπο που είναι σύμφωνος με τις βασικές αρχές και τις αξίες τους. Συνεπώς, στο μέλλον δεν θα μπορέσει κανείς να είναι ανταγωνιστικός αν δεν παράγει προϊόντα με σεβασμό στο περιβάλλον ή αν δεν τηρεί τα υψηλά πρότυπα που αφορούν την ευζωία και την υγιεινή μεταχείριση των ζώων.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, το όραμά μας για την ελληνική γεωργία του μέλλοντος είναι για

- ✚ *μία δυναμική και ανταγωνιστική γεωργία, που αποτελείται από αγροτικά νοικοκυριά τόσο πλήρους, όσο και μερικής απασχόλησης,*
- ✚ *παράγει προϊόντα ποιότητας χρησιμοποιώντας ορθές γεωργικές πρακτικές,*
- ✚ *εξασφαλίζει ένα ικανοποιητικό εισόδημα στις αγροτικές οικογένειες*
- ✚ *εστιάζει τις παραγωγικές της δραστηριότητες στην ικανοποίηση των απαιτήσεων και των προσδοκιών των καταναλωτών,*
- ✚ *συνεργάζεται στενά με τη, συνεταιριστική και ιδιωτική, βιομηχανία τροφίμων,*
- ✚ *είναι πλήρως και συνεκτικά ενσωματωμένη στην οικονομία και στην κοινωνία της υπαίθρου, και*

συμβάλλει θετικά και ουσιαστικά στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και των σπάνιων φυσικών πόρων**Βιβλιογραφία**

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✚ Anderson, K.; Blackhurst, R(1992). The Greening of world trade, University of Michigan Press
- ✚ Brower F, Straaten J, “Nature and Agriculture in the European Union: New perspectives on policies that shape the European countryside”, Cheltenham.
- ✚ C.K. EICHER & L. WITT (ed.) Agriculture in Economic Development, p.102-119.
- ✚ CLARK, C. & M. HASWELL, (1967) The Economics of Subsistence Agriculture, London.

- ✚ Damianos D, Skouras D. (1996): “Unconventional adjustment strategies for rural households in the less developed areas in Greece”, *Agricultural Economics*
- ✚ DAMIANOS, D., E. DIMARA, K. HASSAPOYANNES & D. SKURAS (1998), *Greek Agriculture in a changing international environment*, Aldershot.
- ✚ European Commission (2001): *The Agricultural Situation in the European Union – 1999 Report*, Luxembourg – ISBN 92-828-8473-2
- ✚ European Commission (2003): *Agriculture in the EU – Statistical and Economic Information 2002*, Luxembourg
- ✚ Fennel R., 1997, «Η Κοινή Αγροτική Πολιτική συνέχεια και αλλαγή». Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εκδόσεις Θεμέλιο
- ✚ Gersfelt B., & Jensen H. G., 2004, «The future Common Agricultural Policy of the EU: Consequences for Non-EU regions». *Seventh Annual Conference on Global Economic Analysis*. The World Bank, Washington D.C., United States
- ✚ Hoekman B., Kostecki M, (1999), *The Political Economy of the World Trading System: From GATT to WTO*, Blackwell Publishing
- ✚ House of Lords, 2005, «Future financing of the Common Agricultural Policy». 2nd Report of session 2005-06. Volume II: Evidence, published by the Authority of the House of Lords, 15th June 2005
- ✚ Louloudis L, Beopoulos N (2001): “Broadening the traditional sectoral perspective on agricultural policy in Greece”
- ✚ Mitchell M., 2001, «Forecasting the environmental and socio-economic consequences of changes in the Common Agricultural Policy». *Agricultural Systems*. Volume 76, Issue 1, σελ. 227-252
- ✚ Nowiski P. (2002). «European policy review Mid-Term review of the EU Common Agricultural Policy». *European Centre for Nature Conservation* 10, σελ. 185-187.

- ✚ Nowiski P. (2002). «European policy review Mid-Term review of the EU Common Agricultural Policy». European Centre for Nature Conservation 10, σελ. 185-187.
- ✚ PETMEZAS, S. (Working paper) “The long term development of Greek agricultural productivity in a Euro-Mediterranean perspective (1860-1980)”, paper presented in the 6th European Historical Economics Society Conference in Istanbul, September 9-10, 2005.
- ✚ Pezaros Pavlos D. and Martin Unfried (eds) (2002): The Common Agricultural Policy and the Environmental Challenge, European Institute of Public Administration, Maastricht (NL)
- ✚ Pezaros, Pavlos D. (1995): "The agricultural situation in Greece and the Common Agricultural Policy", in *MEDIT, Rivista di Economia, Agricoltura e Ambiente*, M.A.I.Bari (I), Anno 6, No 3, Sept. 1995, pp. 38
- ✚ Philippidis G., & Hubbard L.J., 2003, «Agenda 2000 Reform of the CAP and its Impacts on Member Member States: A Note». *Journal of Agricultural Economics* Volume 54, Number 3, σελ. 69
- ✚ Rizov M., 2004, «Rural development and welfare implications of CAP». *Journal of Policy Modeling*. Vol. 26, Issue 2, σελ. 209-222
- ✚ Swain N (2000), International Conference: European Rural Policy, University of Aberdeen

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✚ Αδαμόπουλος Σ., & Γιαννοπολίτης Κ., & Κουλιζάκης Μ., & Μπουρδάρας Δ., & Πέτσικος Α., & Σέμος Α., 2006, «Ο Αγρότης & ο Καταναλωτής. Ένας νέος δεσμός ποιότητας, για τα τρόφιμα και το περιβάλλον. Τι κερδίζει ο αγρότης, τι κερδίζει ο καταναλωτής από τη νέα Κοινή Γεωργική Πολιτική». Εκδόσεις Αγρότυπος, σελ. 24
- ✚ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2003, «Η κατάσταση της γεωργίας στην Κοινότητα», έκδοση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σελ 25

- ✚ Ζησίμου, Α., 2004, «Οι διεθνείς εμπορικές ροές των αγροτικών προϊόντων και οι εξαγωγικές δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια αγορά», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ.9-25
- ✚ Κανονισμοί 1257/99 και 1750/99 υπουργείου αγροτικής ανάπτυξης
- ✚ Κασίμης Χρ, Λουλούδης Λ «Υπαιθρος Χώρα, Η Ελληνική Αγροτική Κοινωνία στο τέλος του 20ου αιώνα», ΠΛΕΘΡΟΝ, Αθήνα
- ✚ Κολέμπα, Γ., 1998, «Ελληνική γεωργία και παγκοσμιοποίηση», Περιοδικό Νέα Σελήνη, άνοιξη 1998
- ✚ Κορασίδης Μ., 2005, «Κοινοτικό πλαίσιο, Κοινές Οργανώσεις Αγοράς, Εισαγωγικές Έννοιες». Θεσσαλονίκη, Σεμινάρια ΓΕΩΤ.Ε.Ε. Νοέμβριος 2005
- ✚ Λαζάρου, Ι. – Αλμανταριώτη, Λ. – Ευθυμιάτου, Β. – Αγγελόπουλος, Β. – Κομηνός, Δ. – Κρομμύδα, Ι. – Αντζολέτος, Α. – Κλώσσας, Α. – Φλουδόπουλος, Χ., 2005, «Συρρικνώθηκαν οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων κατά 16,2% στο εννεάμηνο του 2004», Εξπρές Ημερήσια Οικονομική Εφημερίδα, Απρίλιος 2005, σελ.: 28 – 29.
- ✚ Λιανός Θ.& Δαμιανός Δ.& Μέργος Γ.& Ντεμούσης Μ.& Κατρανίδης Σ., 1998, «Αγροτική Οικονομική:Θεωρία και Πολιτική»,Εκδόσεις Ευγ. Μπένου, σελ 58
- ✚ Λούμου Α., 1995, «Γεωργία με Μερική Απασχόληση», στο ειδικό αφιέρωμα του Οικονομικού Ταχυδρόμου Γεωργία και Περιβάλλον – Οι δύο Όψεις του Φεγγαριού, Φύλλο 31, 3/8/1995, Αθήνα, σελ. 7
- ✚ Μαραβέγιας Ν., 1999, «Η Ελληνική γεωργία προς το 2010». Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 34
- ✚ Μάττας Κ. (2000) «Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων διεθνών οργανισμών». Α.Π.Θ. Πανεπιστημιακό τυπογραφείο, τμήμα εκδόσεων, σελ. 50
- ✚ Μπενάτος Γ.,Περιοδικό “Δρόμος των Αγροτών”, Μάιος - Ιούνιος 2006, Τεύχος 4

- ✚ Μπεόπουλος Ν. και Δ. Σκούρας (1999): «Γεωργία και Περιβάλλον: μία ετερογενής σχέση», στο Χρ. Κασίμης και Λ. Λουλούδης (επιμ.) «Υπαιθρος Χώρα, Η Ελληνική Αγροτική Κοινωνία στο τέλος του 20ου αιώνα», ΠΛΕΘΡΟΝ, Αθήνα
- ✚ Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 1997, «Απασχόληση στον αγροτικό τομέα», Αθήνα, σελ 4
- ✚ Οικονόμου Δ., 1994, «Σύστημα Χωροταξικού Σχεδιασμού και Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες», στο περιοδικό Περιβάλλον και Δίκαιο, τεύχος 1, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα, σελ 37
- ✚ Παπαγεωργίου, Κ., Π. Σπάθης. (2000). «Αγροτική Πολιτική». Αθήνα, Εκδόσεις Στοχαστής, σελ. 36
- ✚ Παπαναγιώτου Ε., 2003, «Γεωργική Μακροοικονομία και συγκριτική Ανάλυση Γεωργίας». Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Γράφημα, σελ 50
- ✚ ΠΑΣΕΓΕΣ, 2005, «Η Νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)» Αθήνα, Εκδόσεις ΠΑΣΕΓΕΣ, σελ. 86
- ✚ Πέζαρος Παύλος (1987): «Ο γεωργικός τομέας ως οικονομικό μέγεθος», Αγροτικά Θέματα, Επιστημονική Περιοδική Έκδοση Υπουργείου Γεωργίας, τ. 8/1987, σσ. 5-24
- ✚ Σέμος Α., 2004, «Ευρωπαϊκή Ένωση και Κοινή Αγροτική Πολιτική». Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Ζήτη, σελ. 76
- ✚ Σύνδεσμος Εξαγωγών Βορείου Ελλάδος, (2005), «Πρόγραμμα Προώθησης – Προβολής Πιστοποιημένων Αγροτικών Προϊόντων σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης», Σύνδεσμος Εξαγωγών Βορείου Ελλάδος
- ✚ Σφυρής, Γ., 2004, «Εξελίξεις της Ελληνικής Γεωργίας», Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, σελ 29
- ✚ Τζήμος Χ., Παπαδημητρίου Γ., ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο.

- ✚ Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2004, «Η τελευταία μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και η εφαρμογή της» Αθήνα, Ενημερωτικός Οδηγός, σελ. 56
- ✚ Υπουργείο Γεωργίας, 2003, «Βιώσιμη γεωργία σε μια ανεπτυγμένη ύπαιθρο», Υπουργείο Γεωργίας, σελ 18-22
- ✚ Χατζής, Α., 2006, «Οι Εξαγωγές των Ελληνικών Αγροτικών Προϊόντων στην Ευρωπαϊκή και Διεθνή Αγορά. Προβλήματα και Προοπτικές», ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, σελ 15

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- ✚ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/el/lvb/l60023.htm> πρόσβαση 5-2008
- ✚ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/el/lvb/l60023.htm> πρόσβαση 5-2008
- ✚ <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/el/lvb/e04109.htm> πρόσβαση 5-2008
- ✚ <http://www.livopedia.gr/index.php>
- ✚ <http://www.minagric.gr/greek>
- ✚ <http://www.mnec.gr/el>
- ✚ <http://www.statistics.gr>